Ketabton.com

د پښتنو ملي قائد او لوی زعیم میر ویس نیکه چه خپل ګران هوادئی د پر دیوله ناروا تجاوز څخه وژغوره او دهوتکو شهنشاهۍ ئی تاسیس کړه.
(۱۱۲۷ ه وفات)

۱۴

دپښتو ټولنی د خپرو ټو لمبر (۷۰)

« عقل او حکمت یوازی پناز او نعمت
کی نه دی ـ د پښتنو په غرو او
رغو کی هم پوهان اوهوښیاران سته »
(میر ویس)

کتابخانه میوند وال
MAIWANDWAL LIBRARY

میرویس نیکه

د

عبدالرؤف بینوا

تألیف

PROPERTY OF
ACKU
5661

دپښتو ټولنی له خواخپور شو

۱۳۲۵

عمومی مطبعه

د کابل

د طبع شمیر (۱۰۰۰)

دې کتاب په ۱۳۲۴ کال کښې
د آریانا دوهمه جائزه وړې ده .

اهدا

دا کتاب د «نازو» انا لوړ او سپېڅلي روح ته اهدأ کوم .
چه د پښتنو ملي قائد میرویس نیکه دده
میړنی په پا که غېږ کې روزلی شوی دی .

(بینوا)

دلوی خدای پنامه

پیل

هغه وخت چه زه لا کوچنی او وم ماشوم وم ما به دخپلې مور دخولې دحاجي میرخان نیکه نوم (چه دمیرویس نیکه پښتنی نوم دی) اورو ېدی‌ء، او کله چه به ناروغه شوم نو زه به ئې دمیرویس نیکه زیارت ته بیولم اوراته ویل به ئې چه حاجي میر خان نیکه ډېر ګړندی اولوی سړی دی. بیا چه زلمیتوب ته ورسیدم هم به مې د پښتنو په مجلسو کې دسپین ږیرو له خولې ددې نیکه نوم اورو ېدی‌ء، اوداوخت دومره پوهیدم چه حاجي میرخان نیکه دپښتنو یو ملی مشرو، نو کم وخت چه بیا د کتاب سره اشنا شوم ما ته هغه له جوشه ډک احساسات راپیدا شول چه هر زلمی ته پ‌ء دغسې وخت کې پیدا کېږي، مینه مې درلوده چه دخپلو تېرو نیکه ګانو کارنامې ولولم، خصوصاً دهغو نیکه ګانو چه مالا په ځانګو کې ددوی نوم او نه اورو ېدلی وه اودوړ کتوب څخه ورسره اشناوم. که څه هم په ځانګو کې زه په‌ښه او بدنه پوهېدم مګر کوم وخت چه مې دځانګو څخه دمور غېږې ته سفرو کړ او پر خبر وراغلم، ماته به دشپې خپلې موردې دپاره چه مابیده کړي دتېرو نیکه ګانو ډېرې افسانې ویلې.

ښه مې په یاد دی یوه شپه چه مې مور دپر ټګی دغزا نکل راته کاوه او ویل ئې چه «سپین سرو پښتنو مېرمنو به داوبو ډک ژې اخیستی وه او غازیانو ته به ئې په سنګر کې اوبه ورلې اودا کثرو غازیانو څخه توری وې» په دې وخت کې زما مشری خور له تلتکه سوراویوست زماموړ ته ئې وویل:

«دغازیانو توری همد اسې وې لکه هغه دنیکه توره؟»

زمامور هم دهغې توری خواته چه دې به موږ ته ویل «داستاسې دنیکه توره ده چه ستاسې پلار ته اوله پلاره تاسې ته پاته شوې ده» په ډېر تأثرو کاته، نور خو

نه پوهېدم چه دده ئي څه پیادرا غله خو ستر گی ئي له اوښکو ډ کې شوې ، وې ویل:

«هو ، زویه ! بېده سه شپه ډېره تیاره شوې ده !»

داغه توره وه چه ما او خوربه دهغې په مخ کې سره سره ټکې لېدل نو یو بل ته به مو ویل : «ماد پرتنګی پاویخو ده !» .

همدا شان به اکثره شپې دادې افسانې اورېدلې او په دماغ کې به مې یوه افسانوی دنیا تشکیلېدله - په دې افسانو کې ما ډېر ځله دحاجي مير خان نیکه نوم اورېدلی و ، نو چه لوی شوم دده دژوند سره مې علاقه مینده لې وه او په کوم کتاب کې چه به مې دده نوم ولید ، خوشالېدم به .

مگر متأسفانه سره ددې چه دا نابغه نیکه هر پښتون پېژني او ده ته د نیکه خطاب ور کوي بیا هم دده دژوند په باب کښې چا یوه رساله هم نه ده لیکلې - او نژ دې نژدې دی چه دده مشهوری کارنامې هم ور کې شي . ددې فکر په اثر ما یو کال دمخه عزم و کړ چه زه دخپله وسه سره سم تر کومه ځایه چه موجوده مأخذونه کومك کولای شي یو وړ کوټی کتاب ولیکم ، نو په ځینو یادداشتو نو مې شروع و کړه په دې وخت کې چه کوم شي زما عزم ښه راټینګ کړ ، زما دفاضل او مشر ملګري ښاغلی حبیبي تشویق و .

څو دادی تریو کال وروسته موفق شوم چه ددې ملي نابغه په نامه دا کوچینی کتاب پای ته ورسوم ، شاید تر ما وروسته زلمیان به ئې لا ښه بشپړ کړي .

په دې کتاب کې ما ډېر زیار ایستلی دی چه بې سنده قول را نه وړه شي او هر مطلب ښکاره مأخذو لری او په هم هغه مخ کې مې د مأخذ صفحه هم ور ښوولې ده .

خدای دې و کې چه زما دا زیار یو وړ کوټی ملي خدمت وبالل شي او له خدایه غواړم چه زلمي هم په داسې ملي خدمتو کښې تېر شي . (بینوا)

ددې کتاب مأخذونه :

په دې کتاب کې چه هر مهم مطلب اخیستل شوی په همغه صفحه کې ئې مأخذته سره د صفحې د تاکلو اشاره شوې ده او کوم مأخذونه چه د دې اثر په لیکلو کې استفاده ځنې شوې ده دادی :

١ : روابط ادبی ایران وهند ــ اثر علی اکبر شهابی .

٢ : ترجمهٔ تاریخ مختصر ایران ــ اثر سرپرسی سایکس

٣ : دائرة المعارف بستانی ــ ٣ ج

٤ : تتمة البیان پارسی ترجمه ــ دسیدجمال الدین افغانی .

٥ : تاریخ روابط ایران واروپا در دورهٔ صفویه .

٦ : داستان ترکتازان هند ــ غلام کاخ

٧ : منتخب اللباب ٢ ج

٨ : دفراهی قلمی جونګ ــ چه بناغلی فاضل ګویاماته داستفادې دپاره راکړی و

٩ : حیات افغانی ــ دحیات خان .

١٠ : خورشید جهان ــ دشیرمحمد خان .

١١ : پټه خزانه ــ دمحمد هوتك .

١٢ : تاریخ سلطانی ــ دسلطان محمد .

١٣ : جغرافیای تاریخی ایران ــ دبارتو لد اثر

١٤ : فرهنګ اوستا ــ

١٥ : قاموس انګلیسی وهندی

١٦ : تاریخ افغانستان ــ دمیلیسون اثر دمنشی احمدجان پښتو ترجمه

١٧ : ــ تاریخ ایران ــ دسرجان مالکم اثر ــ پارسی ترجمه)

١٨ : دافغان او پارس جګړه ــ دا کتاب «جارج نیون هام فور داسحاق » له

لاتینی څخه په انګلیسی ترجمه کړی ـ او لاتینی بیا د ترکی څخه ترجمه کړی چه د ترکی مؤلف دمیرویس نیکه په وخت کی د اصفهان په دربار کی و. او اوس ئی ښاغلی سید مسعود خان په پارسی ترجمه کوی او څو مخه خپله ترجمه ئې ما ته را کړې وه، د ډیر تشکر ځنی کوم .

۱۹ : زندگانی نادرشاه پسر شمشیر ـ دلارودی اثر .

۲۰ : روضة الصفای ناصری ـ اتم جلد .

۲۱ : مجلهٔ کاوه ـ ۲ کال ـ ۱۲ ګڼه

۲۲ : افغان تاریخی ـ په ترکی ژبه دی چه په لاتینی ژبه ترجمه شوې دی او د هغه څخه بیا «د افغان او پارس جګړه» ترجمه شوی دی. چه د فاضل محمد صالح خان په کتبخانه کښې لری

۲۳ : جهانکشای نادری ـ محمد مهدی .

۲۴ : مأثر الامراء ـ ۳ ج

۲۵ : درهٔ نادره ـ

۲۶ : تاریخ ادبیات ایران ـ اثر برون ترجمهٔ یاسمی ٤ جلد .

۲۷ : تاریخ علی قلی مرزا

۲۸ : سیر المتأخرین

۲۹ : نادر نامه ـ قلمی په ښاغلی حبیبی پوری اړه لری او د استفادې د پاره ئی را کړی وه.

۳۰ : تاریخ افاغنه ـ اردو ـ د سید ظهور الحسن موسوی تألیف .

۳۱ : تاریخ نظامی ایران ـ لمړی جلد .

۳۲ : آئین اکبری . ابو الفضل .

۳۳ : دپټې خزانې تعلیقات د ښاغلی فاضل حبیبی لیکنه .

تر میرویس دمخه

غوارم دمخه تر هغه چه د ملی قائد میرویس نیکه دژوندون ، فتو حاتو او قیادت حالات ولیکم په ډېر مختصر ډول پر دمخنیو اوضاعو هم لنډرونبا واچوم ـ ځکه چه تېر شوی واقعات دراتـلو نـکو پیښو باعث یاز یږ و نـکی بـلل کیږی . له دې کبـله نو که وغواړو چه دملی قائد میرویس نیـکه ملی نهضت یا په بل عبارت دهوتکو دشهنشاهۍ دمؤسس حالات څرگند کړو باید تر هغه دمخه دافغانستان (خصوصاً قندهار) او پارس او هند دمخنی وضعیت هم په لنډ طور سره بیان کړو ، او په دې ترځ کې به داهم ښکـاره شی چه د کومو کومو عواملو په اثـر دهوتـك شهنشاهی یا دپښتو یو ملی نهضت موجود شو .

څنـگه چه په هغه وخت کې دافغا نستان په تیره بیا دقند هار پر وضعیت اود حالاتو پر او ښتلو دگـاونډیو مملـکـتو اوضاع ډېره اغېزه دراوده ، نو لومړ ی به گران لوستونـکی دگـاونډیو مملـکـتو پارس هند دوضعیت خواته ملـتفت کړم او بیا به دافغانستان په اور شوکی سره وزغیږو .

۱ : دپارس وضعیت : کم وخت چه دپښتو ملی قائد میرویس نیـکه دخپل تـبر اواولس دآزادۍ اوخپلواکۍ دجنډې دپورته کولو دپاره ملا تړلـه په پارس کې د صفوی شاهانو حکـومت و ، چه شاه اسمعیل صفوی تأسیس کړی و ، شاه اسمعیل په ۹۰۵ هـ کـال ددیرلسو کـالو په عمر دخپل پلار « سلطان حیدر » دمرگ دانتقام اخیستلو په عزم میدان ته را ووت ، اود شیروان حاکم « فرخ یسار » ئې چه دده پلار ئې وژلی و لـه منځه ویوست (۱)

---

(۱) روابط ادبی ایران وهند ـ ٦٦ مخ دعلی اکبر شهامی اثر ـ دطهران طبع .

ګویا له همدې وخته ددې حکومت خښته کښېښوله شوه، او تر دوو پېړیو ډېر ئې (۹۰۶–۱۱۳۴) پر پارس حکومت وکړ (۱) دا دوره له ډېرو جهتو څخه دپارس دپاره یوه روښانه او ځلېدونکې دوره وه، او تر ډېرو دورو یو خاص اهمیت او امتیاز لري. په دې دوره کې کوم مهم شی چه منځ ته راغی د پارس «ملي وحدت» دی، ددې وحدت اساس شاه اسمعیل د صفویانو لومړی پاچا ټینګ کړ او په دې وحدت کې معنوي قدرت او نفوذ ډېر موثر و، ځکه چه دا دوره له سره پر معنوي بنسټ یعني تصوف او شیخوخیت راولاړه شوې وه او دشاه اسمعیل پلار او نیکه ټول مرشدان تیر شوي و، او د ده نسب په شپږ مه واسطه مشهور شیخ صفي الدین اردبیلي ته او په ۱۶ واسطه او وم امام حضرت موسی کاظم ته رسیدی، (۲) او له دې لاری ئې په پارس کې ډېر نفوذ او قدرت او په لکو مریدان مو ندلی وه، نو له دې څخه، علاوه پر «ملي وحدت» دا هم څرګند یږي چه په صفوي دوره کښې مذهبي چارو ښه ترقي کړې وه او په دې دوره کې علماو او صوفیانو خورا ډېر قدر درلود او دشاهانو مخصوصه توجه دمدرسو خواته وه او برسېره پر دې په صفوي دوره کې د پارس مختلفو صنایعو ته هم ډېره توجه وشوه او دهغه ځانګي صنایعو لکه نساجي، معماري، کاشي کاري او نورو مختلفو صنعتونو ښه ترقي وکړه، چه له دې حیثه هم دا دوره مهمه او روښانه دوره بلل کیږي؛ مګر دا هم باید وویل شي چه په دې دوره کې ځینې یا چهان پیدا شوه چه ددې دوري پر رونا، ئې تاریکي واچوله لکه شاه عباس چه دخپلو زامنو دوژلو نسبت ور ته شوی او پیا شاه صفي (د۱۶۲۹ ع څخه تر ۱۶۴۲ ع) چه ډېر صفوي شهزادګان ئې ووژل، او له همدې ځایه دصفوي دوري انقراض شروع شو، چه پنځه کاله وروسته

---

(۱) روابط ادبی ایران وهند ۶۸ مخ

(۲) » » » » ۷۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاه اسمعیل صفوی

Ketabton.com

سلطان حسین صفوی

«ایروان» او «تبریز» دتر کـانو پلاس ورغلل او په ۱۶۳۸ کـال بغداد هم دپارسیانو له لاسه ووت (۱)

خو چه ددې دورې وروستني پاچا سلطان حسین دا کتوبر په ۲۳ په ۱۷۲۲ ع – ۱۱۳۵ هق کـال (۲) مجبور شو چه دپارس دشهنشاهۍ دتاج میرویس نیکه دمړني زلمي زوی شاه محمود پر سر پخپل لاس کښېښود، او خپله لورئې هم دې پښتون زلمي شهنشاه ته په مدغه ورځ ور پنکاح کړه (۳) چه په همدې ورځ دصفوي دورې کمبله ټوله شوه.

۲ : دهند وضعیت : په همدې وخت کې چه دصفوي دورې وروستنیو شاهانو په ایران کې حکومت کاوه په هند کې دمغولو پاچهي وه. ددې سلسلې دسلطنت مؤسس ظهیر الدین محمد بابر پاچاو. چه دمحرمې په شپږمه په ۸۸۸ھ کـال زیږیدلی دی (٤) او ددیرلسو کـالو په عمر په ۸۹۹ھ کـال په اندجان کې دپاچهي پر تخت کښېناست (٥) بابر پاچا څو کاله وروسته دخپل لوی سلطنت مرکز ډهلي وټاکه، او دهند پر اکثرو ښارونې غلبه ومو نده ، تر ده وروسته ده زوی همایون. او نور ډېر تیموري مغولي شاهانو په هند کې تردرو

(۱) تاریخ مختصر ایران ، دسرپرسی سایکس دتألیف فارسی ترجمه ٦٤ مخ

(۲) دائرة المعارف بستاني دریم جلد – ۲٤٠ مخ –

(۳) دتتمة البیان ترجمه – دعلامه سیدجمال الدین افغانی تألیف ۹۳ – ۹٤ مخونه دکابل طبع

(٤) حسامی دالاندنی بیت دده دتولد په تاریخ کې ویلی دی :

اندر شش محرم زاد آن شه مکرم — تاریخ مولدش هم آمد «شش محرم»

(فرشته ۱۹۱ مخ)

(٥) روابط ادبی ایران وهند – ۳۰ مخ

بېړ يو لاز يات سلطنت و کـاوه اود ۸ ميلادي قرن تر آوا خرو پوري ئې په هندوستان کې خپلواك اومستقل حـکومت درلود، د ۱۹ قرن په او ائلو کې دا نـګـليسانو تجاري اوسياسي نفوذ قدم ګنبېښوداووروورو ئې لمن ار ته شوه.

ددې نفوذمقدمه که څههم د۱۵۷۹ ميلادي=۹۸۷ه څخه چه «تماس استي ونس» يوه انـګليسي زلمي هندته سفر وکړ اوپه تېره بيا په ۱۵۸۳ميلادي=۹۹۱ه کـال چه څلور تنه انـګـليسي سياحت کوونکو دشرقي ممالکو دتجارتي او اقتصادي اوضاع د کتنې دپاره ما مور شره شروع شوې وه ، مـګر په ۱۶۰۰ ميلا دي دد سامبر په ۳۱ (ددريمي خورپه ۲۴ـ ۱۰۰۹ه) چه دملـکهٔ اليزابت په امر دشرقي هندي شر کت (دلندن دتجارانو شر کت چه دشرقي هند سره تجارت کوي) پنامه تأسيس شو (۱) دانـګـليسانو دسياسي اوتجارتي نفوذ اساس کنبېښود شو.

دنورالدين محمد جهانـګـير ګورګـاني پا چا په وختو کې په ۱۶۰۸ م او ۱۰۱۷ ه کـال دې پورتني شر کت خپله لمړۍ بېړۍ د «وبليام ها و کين » نامې په مشر توب د سورت بندر ته چه دهند له غربي بندرو څخه دی راواستوله، دې سړي ـ انـګـلستان دپاچا «لمړي جيمز» له خوا يوه سفارشنامه هم درلوده اوتر يوځايه پخپل مقصد کـا ميا ب شو ـ بيا په ۱۶۱۲ کـال همدې انـګليسي بېړۍ د «توماس بست» په مشر توب هندوستان ته ورسېدلې او دې سړي وکولای شوه چه دسورت له محلي بندر سره تجارتي معاهدې وتړي او څه مده وروسته هلته يوه تجارت خانه هم تأسيس کړي ، اوداوولسم دنيمي قرن رادې خوا ته ددې شر کت دتجارتي چاروسره سياست هم ګډ شو . په ۱۱۰۰ ه (۱۶۸۸ م) کـال چه انګليسانو دبمبئي جزيره چه پر تـګاليانو پرينبې وه همدې شر کت ته په لنډ اجاره ورکړه ددې شر کت مر کز دسورت له بندره بمبئي ته رانقل شواوداوخت لنږ لنږ دمستملکاتو

---

(۱) تاريخ ر وابط ايران وار وپادردورهٔ صفويه ۱۲۸ مخ فرشته ۱۹۲ مخ

په‌چرت ولو یده او په‌هند کی ئې استعماری سیاست شروع کړ، مګر دا کار ئې په‌انګلستان کی د نورو تجارانو د حسد او رقابت باعث وګرځید او په ۱۱۱۰ه (۱۶۹۸م) کال یوې ډلې تجارانو یو لوی شرکت (د شرقی هند د عمومی تجارت د شرکت) په‌نامه تاسیس کړ او د انګلستان له پارلمنټه څخه ئې د شرق د تجارت انحصاری امتیاز هم واخیست، دا هم د تجارانو د رقابت د هجوم مورد واقع شو، څو په پای کی په (۱۷۰۸م) کال ټولو پخوانیو شرکتو لاس سره یو ځای کړ او یو مهم او دیر لوی شرکت ئې د (د انګلیسی تجارو شرکت د شرقی هند د تجارت د پاره) په‌نامه تاسیس کړ، او ضمناً د انګلستان پاچا د شرکت مشرانو ته د هندوستان د پاچهانو په دربارو کی رسمی سفارتونه او قونسلګری وروسپارلی (۱) نو په دې سبب د دې شرکت اساس یا په بل عبارت د انګلیسانو د سیاست بنسټ په‌هند کی ښه ټینګ شو او نفوذ ئې یو په دوه شو او ورو ورو د انګلیسانو نفوذ پسی ډیر ېدی څو چه په ۱۲۱۷ه (۱۸۰۳ میلادی) کال ئې ډهلی و نیو او د میاشتنی ئې یو لک روپی شاه‌عالم (چه د دې سلسلې وروستنی مستقل او مهم پاچا او په‌ستر ګو ړوند و) و ټاکلی چه هغه هم په ۱۲۲۱ه کال مړ شو (۱) ترده وروسته د دې سلسلې څو نور شاهان هم په‌هند کی وه چه څه نه څه نوم ئې درلود مګر په ۱۲۷۹ هـ = ۱۸۶۲ میلادی کښی چه د دې کورنۍ وروستنی پاچا بهادرشاه چه ښه شاعر او موسیقی دان هم و، د ځینو ترا تو په‌اثر د انګلیسانو له‌خوا د خپلې میرمنی «زینت‌محل» سره «برمې» ته تبعید او هلته مړ شو، د تیموری سلطنت کمبله بالکل ټوله شوه (۳)

---

(۱) تاریخ روابط ایران واروپا ۱۵۷ _ ۱۵۸ مخونه .

(۲) ترکتازان هند . څلورم ټوک ۴۶۳ _ ۴۶۹ مخونه .

دخافي‌خان دليكني څخه چه تر ۱۱۳۵ه كاله پوري ئې دمحمد شاه‌دو خت حوادث ليكلي دي څرګند يږي چه‌د ګرګين دمرګ په كال په‌هند كي محمد اعظم بهادر شاه‌مشر توب درلود، ځكه چه‌دى وايي چه‌په ۱۱۹ ه كال دګرګين د وژلوخبر چه‌ملي قائد ميرويس نيكه‌مركړ په هند كي دمحمداعظم بهادر شاه دربار نه را ور سيد. (۱)

ګو يا كم وخت‌چه‌ملي زعيم‌ميرويس نيكه دپښتنو په وينو لو پيل كاوه‌په هند كښي‌محمداعظم بهادرشاه چه‌دمځه‌ذكر شو مشرو، اوور وورو دمغلودحكومت كمبله‌تو ليږدله، مګر بيا هم په دغه‌وخت كي بيخي كمزوري نه‌وه، بلكه ښه اقتدار ئې پلاس كي و.

۳ : په‌افغانستان كي د قندهار وضعيت: تر اسلام‌ده‌څه دافغا نستان وضعيت خو غربي‌اوشرقي مؤرخينو په‌واروواړو، په‌تكرار سره ليكلي دي، او جغرافيوي حدودئې ترننني ورځي ډير پراخه اوارت وه، په‌تيره‌بيا هغه‌وخت چه‌آريائي قبائل لادخپل اصلي‌ټاټوبي (بلخ) څخه‌دپارس اوهند خواوته كوچيدلي نه‌وه دافغانستان خاوره‌دآريائي تمدن‌مركز باله كيده، چه‌ددې خبرې‌څيړل‌ددې كتاب‌له‌دغه‌مبحث څخه‌وتلي شميرل كيږي اوجلا كتابو نه‌لري.

خو تراسلام وروسته هم‌افغانستان دخورا لويو لويو شهنشا هيو لكه دسور يانو شهنشاهي، دصفاريانو، دسامانيانو، دغوريانو اودغزنويانو دشهنشا هي مركزو، او هرلورته ددوى دبرى بيرغونه رپيدل‌او غليمان ورته‌سر ټيټي وه، اودا هره دوره دافغانستان په تاريخ كي‌خورا لوړ موقعيت لري‌او هره يوئې ډيره‌ځلا نده اوبا شكوهه دوره‌ده. مګر ترددې دورو وروسته خصوصاً له‌هغه‌وخته څخه‌چه دمغلودوره شرق ته راغله، كه‌څه هم‌په‌افغانستان كي‌دپورتنيو دورو په‌شان‌يوه لويه‌شهنشاهي‌چه

(۱) منتخب اللباب ۲ ج ۶۴۳ مخ

دافغانستان ټوله‌خاوره ترادارې لاندې ونیسي، دهوتکو ترد وري پورې موجوده نه‌وه، خو بیا هم دافغانستان هره برخه دافغانستان دهغې برخې داوسېدونکو په‌لاس اداره کېدله‌او دهرې برخې اوسېدونکې په‌هروخت کې دمتجاوزینو په‌مقابل کې ولاړه‌وه او دفاع ئې کوله چه په‌افغانستان کې دد ې حکو متو مهم مراکز هرات، بلخ، کابل زابل بلل کېدل .

ځنګه‌چه دغزنویانو ددورې تروقفې وروسته په‌افغانستان کې د هوتکو دورې بیالویه شهنشاهي قائمه کړې ده‌او هم دهوتکو نهضت له‌قندهاره شروع شوی دی، نو دلته هم په‌دې کتاب کې زموږ دموضوع سره‌مناسبه داده چه د قندهار وضعیت ترڅېړنې لاندې و نیسو، چه‌دمخه ترهوتکو ئې څه‌وضعیت درلود، او هغه داسې دی :

دقندهار وضعیت له‌هغه وخته چه د هوتکو او توخو او ابدالیانو ملي ریاستونه له‌منځه ولاړه په‌ډېر تزلزل اخته‌شو ، کله به‌دهند دمغولي حکو متو هجوم بانډې راغئ او کله به‌پارسیانو سترګې ورته سرې کړې ، دقند هار خپل موجودیت نږدې‌و ، چه ورك شی، فقط دګا وندیو مملکتو په سترګو کښې ئې دیوې مڼې مثال درلود چه‌هریوه غوښته یوله‌بله ئې حمله کړی ، خو خبر نه‌وه چه دوی ته به‌مړ غونې شي اوهضم قوه به‌ئې ونلري، بلکه په‌پښتني اصطلاح دمور شیدې به‌په وګرزوی .

دپارس اوهند دحکو متونو به‌تل پخپل منځ کې پر قندهار سترګې سره‌سرې وې او چه یوه به موقع ومونده بل‌ته به‌ئې پلمه جوړ وله او خپل ځان به ئې دقندهار په تصرف او تجاوز کې حقدار ګاڼه ، او یابه‌ئې دامنیت قایمو او په‌نامه خپل اقدام روابا له . چه‌دلته د هغو پېښو څخه دوه مثالونه را نقلوو :

۱ : لمړی په ۱۰۰۵ه کال چه‌اکبر پاچا دقندهار دتسخیر خیال وکړ ، نو یو اوږد او مفصل مکتوب ئې شاه عباس ته ولیکه او خپل دې تجاوزته ئې یوه پلمه وتراشله خو ځنګه دا مکتوب ډېر اوږ ددی ، نو څو جملې ئې راوړو :

« . . . لیکن چون قندهار درمیانه بود ومیرزا یان قندهار در لوازم معاونت ومعاضدت آن دودمان عالیمکان تکاهل می نمودند ودر مواقع حوادث ومکاره که محل استطلاع عیار جوهر وفاقست قطعاً آثار یك جهتی ویکانگی بظهور نیاورده اند ونیز بمامن ارفع که متوطن صاحبان نازو نعم است توصل شایسته نمی رسانند مخطور حواشی باطن بود که اولاً قندهار را بکسان خود بسپارم . . . (۱) »

۲ - کم وخت چه شاه عباس صفوی پر قندهار لاس ومونداو دجهانګیر پاچا څخه ئې ونیوه نوهمدا شان ئې یو مفصل مکتوب جهانګیر ته په دې باره کې ولیکه چه مضمون ئې دادی :

« تسائیم دعواتیکه از نفحات اجابت آن غنچهٔ مراد شکفته نکهت قرانی مشام یگانگی باشد ولوامع مدحاتی که از لمعات خلوص انجمن اتحاد منور گشته ظلمت زاوی غالیهٔ بیگانگی گردد . عطر بزم خلت وولای اعلیحضرت وظل اللهی وشمع جمع صدق وصفای آن نور پرورد آگهی گردانیده مشهود راه انور ومکشوف ضمیر منیر ضیا گستر میگرداند که : بر دل دانش پسند وخاطر آسمان پیوند آن برادر بجان برابر که آئینه چهرهٔ دانش وبینش ومرآة جمال حقائق آفرینش است عکس پذیر خواهد بود که بعد از سنوح قضیه ناگزیر نواب شاه جنت مکانی علیین آشیانی انار الله برهانه چه قسم قضایا در ایران روی داده بعض ممالك از تصرف منسوبان این دودمان ولایت مکان بیرون رفته بود چون این نیازمند درگاه بی نیاز مقلد امور سلطنت شد همین توفیقات ربانی وحسن توجهه دوستان جانی انتزاع جمیع ممالك موروثی که در تصرف مخالفان بود نموده ، چون قندهار که در تصرف گماشتگان آن والا دودمانی بود ایشان

---

(۱) دفراهي قلمي جونګ - چه بناغلی ګویا ته پروسږ کال چه دافغانستان په دوره تللی و ، په فراه کښې چاور کړی دی - او نور ئې به ئې منتخب اشعار هم پکښې شته

را از خود میدانست متعرض آن نشده ازعالم اتحاد و برادری مترصد بودیم که ایشان نیزبطریق ابا واجدا دعظام جنت مقام خود در تفویض آن مبذول فرمایند چون بتغافل گزرانیدند مکرر بنامه وپیام وکنایه وصریح طلب آن نمودیم که شاید درنظر ایشان این ملك محقر قابل مضائقه نبوده مقرر نمایندکه بتصرف اولیای این خاندان داده رفع طعن دشمنان وبدگویان و قطع زبان درازی حاسدان وعیب جویان گردد. چون مدتی این امر را درعقدهٔ تعویق انداختند وحقیقت اینمقدمه درمیان دولت دشمن اشتهاریافت وازآنجانب جواب این‌مشعر برد وقبول آن نرسید بخاطر عاطر گزشت که‌طرح سیر و شکار قندهار اندازیم که‌شاید بدین‌وسیله گماشتگان آن برادر نامدار کامگار از روی روابط الفت وخصوصیتیکه مسلوکست مؤکب اقبال را استقبال نموده بخدمت اشرف فائز گردند ومجدداً بر عالمیان رسوخ قواعد یگانگی طرفین ظاهر شده باعث زبان کوتهی حاسدان و بدگویان شود بدین عظمت پی‌یراق قلعه گیری متوجه شده چون بلکاء فراه رسیدیم منشور عاطفت مبنی براظهار ارادهٔ سیر و شکار قندهار بحاکم آنجا فرستادیم که مهمان پذیر باشد وعزت آثار خواجه باقی‌قزاق راطلب فرموده بحاکم‌وامرائی که درقلعه بودند پیغام دادیم که‌در میان‌اعلیحضرت پادشاه ظل‌اللهی ونواب همایون ما جدائی میسر نیست واینکه‌ائی که هست از همدیگر میدانیم وما بطریق سیرمتوجه این صوبیم نوعی نشود که کلفت خاطری بهم رسدایشان بمضمون حکم و پیغام مصلحت انجام رابگوش حقیقت نیوش نشنیده ومراسم الفت واتحاد جانبین منظور نداشته اظهار تمرد وعصیان نمودندو تا بحوالی قلعه رسیده وباز عزت آثار مشار الیه مکرر طلب فرمودیم وآنچه لازمهٔ صحت‌بود باو گفته پرستادیم و تا ده روز دگر عساکر منصوره قدغن فرمودیم که پیرامون قلعه و حصار نگردند نصائح سود مندنیامد در مخالفت اصرار نمودندچون بیش

ازین مسامحه گنجایش نداشت ولشکر قزلباش باوجود عدم اسباب قلعه گیری وتسخیر قلعه مشغول شدندودر اندك روزی برج وباره رابا زمین یکسان ساختند کار براهل قلعه مشکل شده امان خواستند ما نیز همان رابطهٔ را که از قدیم الی الایام فی‌مابین این دو سلسلهٔ رفیعه مسلوك بوده وطریقهٔ برادری که مجدداً از زمان میرزائی آن او رنگ نشین بارگاه جلالت و نواب همایون ما بنوع استقرار یافته که رشك فرمائی سلاطین روی زمین است منظور داشته بمقرض مروت جبلی تقصیرات‌وذات ایشان‌رابعفو مقرون فرموده مشمول عواطف وعنایات سالماً غانماً باتفاق رفعت پناه نظاما حید بیکاسی یو زباشی که از صوفیان صادق اینخاندان است روانهٔ درگاه معلی گردانیدیم حقاً که بنیاد و دادواتحاد موروثی مکتسبی از جانب این دلاجوئی نه بمرتبهٔ میشد و مستحکم است که بجهت ضرور بعضی امور که بحسب تقدیر ازمکمن امکان بمنصهٔ ظهور آمده با شدخلل پذیر گردد ، میان ماوتو رسم جفا نخواهدبود ، بجز طریقهٔ مهرو وفا نخواهد بود مرجو آنکه از انجانب نیز همین شیوهٔ مرضیه مسلوك بوده بعض امور جزئیه را انظار خجسته آثار نفرموده اگرخدشهٔ برعارض الفت ظاهر شده باشد بحسن عطوفت ذاتی ومحبت‌ازلی‌درازالهٔ آن کوشیده و گلشن‌همیشه بهار یکدل‌ویگانگی را سرسبز وخرم داشته همگی‌همتگردون اساس بتاکید مبانی وپاك وتصفیهٔ مسائل اشفاق که نظام بخش انفس وآفاق است مصروف فرمایند وکلی ملك محروسهٔ مارا بخود متعلق داشته بهرکس خواهند شفقت فرموده اعلام بخشند که بلاتوقف ومضایقه باوسپرده می‌شود واین جز وبات راخود چه‌قدر واعتبار باشد. امراو حکامیکه در قلعه بودند اگرچه مرتکب امرای چند که منافی مراسم دوستی بود شدند ، امآآنچه واقع شده از جانب مابوده ایشان آنچه لازمهٔ نوکری وشرط جان سپاری بودبتقدیم رسانیدند. یقین که آنحضرت نیز بشفقت پادشاهانه ومرحمت شاهانه شامل حال ایشان فرموده مارا ازایشان شرمنده نخواهند ساخت ، زیاده

اطناب نرفت، همواره ها لوای آسمان فرسای هم آغوش تائیدات غیبی باد ـ عاقبت جمیع بخیر باد برب العباد! ، ، (١)

دا یو دوه مثاله دهند. او پارس دحکومتو نو دیو بل غولولو او دقندهار په مقابل کې ددوی دافکارو نمایندګي کولای شي، چه دې دوو حکومتو نو هر وخت فرصت لټاوه چه قندهار تر لاس لاندې کړي؛ مګر څنګه زه د میر ویس نیکه حالات لیکم نو زه باید د قندهار وضعیت ته د هوتکو له نقطهٔ نظره و ګورم او څه چه له دې لارې و موم هغه څرګند کړم، ځکه په همدې هرج و مرج کې یا تردې د مخه هوتکو او توخیو او ابدالیو پر قندهار مستقل حکومتو نه کړي دي، په دې صورت کې نو لمړی دا لازمېږي چه پخپله د هوتکو قبیله و پېژنو او بیا د دوی د ریاست بیان تر میرویس د مخه څرګند کړم، چه له دې لارې هم د قندهار د مخنی وضعیت څرګندېږي او هم د هوتکو عشیره چه زمونږ ملي قائد میرویس له همدې عشیرې څخه میدان ته را وتلی دی معرفي کېږي، نو دا دی په دې مقصد پیل کوو:

دهوتکو ټبر: په پښتنو کې د هوتکو ټبر ډېر شهرت لري. دا ځکه چه دا ټبر د پښتنو په ملي نهضتو کې لویه برخه لري او پخپله پلازئي مهم رول لوبولی دی.

هوتک ټبر د غلجیو یو مهم پښاده او لکه دا نسابو لیکو نکي چه لیکي د دې ټبر لمړی پلار هوتک نومېده چه ټبرئي هم د همدې پلار پنامه یادشو او هوتک باباد باروزوی او د تولر یا توران لمسی او د بابا غلجي ګروسی دی. (٢)

مګر داچه هوتک بابا په کوم زمانه کې او سیدی پوره څرګنده نه ده که څه هم د پټې خزانې مؤلف د «هوتک بابا» په نامه د هوتکو یو پلار لیکلی او معرفي کړی

---

(١) دا مکتوب له یوه قلمی جونګ څخه رانقل شوی دی، چه د « فراهی » پنامه او د ښاغلی فاضل ګویا څخه دی.

(٢) حیات افغانی ٢٥٦ ـ خورشید جهان ٢١٠ ـ پټه خزانه ٧ مخ

دی چه وایی د ۶۶۱ ه کال داتغرپه علاقه کی زیږیدلی او په ۷۴۰ ه کال وفات شوی دی مګر دخو دلائلو په نسبت ددې خبری منل دقت غواړی: یوخو پخپله دپټې خزانې څو جملې دی چه په یوه ځای کی وایی: «اوهغه وقت چه لوی سو نوئې کا دخدای عبادات او په اتغراو سوری کی دقوم سردار اوباد ارو» (۱) بل ځای وایی: «بابا هوتک خپل قومونه راټول کړل. اودسره غره سره ئې پر مغلو شخړه بوتله» (۳) نو که داسړی دهوتکو لمړی پلار فرض کړو، نو بیادده قوم یا اقوام له کومه شوه؟ ځکه چه ترده دمخه دهوتکو یوسړی هم نسته او توخی هم یوسړی دده ورور دی او په دری پښته باباغلځی ته رسیږی چه ټول پنځه شپږ تنه کیږی، نوبیا څنګه داومنل شی چه دا «هوتک بابا» هم هغه هوتک بابا دی چه د بارو زوی، دتولر لمسی اودغلځی کړوسی دی؟

بلکه داچه که داخبره ومنله شی باید «باباغلځی» هم په ۴۰۰ ه یا لږ دمخه یا لږ وروسته وبولو حال داچه پرخلاف دارباب انساب دلیکنو څخه موږ دغلځیو وتېر دنامه ریښه ترهغه زخت ډیر پخوا حتی که څوک پقهر نسی تر اسلام دمخه هم موندلای شو، بلکه تقریباً ثابته ده، ارباب انساب لیکی چه دبیټنی که د «بی بی متو» نامی لوردنسه یوزوی پیداشو چه دهغه نوم یې «غلزی» یا «غلجی» کښېښود (۱) مګرڅه به وشی که موږ دانوم «غرزی» وګڼو ځکه چه په زړه او وسنی پښتو کی د «غر» ریښه خصوصاً په نومو نوکی ډیره غښتلې اوقوی ده، حتی دځینو محققینو په عقیده دغور، غرج، غلج، خلج، غرچه دنومو ریښه هم له غره څخه ولاړه شوې ده او په منځنی

---

(۱)(۲) پټه خزانه ۷، ۸

(۳) خورشید جهان ۲۰۹ مخ ـ حیات افغانی ۲۵۶ مخ ـ تاریخ سلطانی ۷۰ مخ

اسیا کی د آریائی ځایو او قبیلو پهمورد کی استعمال شویدی (١) همدار نګه دغورك اوغرجستان یاغرځه اوغرځنی نومونه پهپښتو کیشاید دااد عا ثابته کړی

توما سچك یوغربی مدقق همدګر gar یعنی غره کلمه دبا کتری پهزړه پارسی کی مستعمله بللیده اووایی چهغرچه دآمو پورتهخواته دیوه غرنی ولایت نومدی چهآریایان پکښې اوسېدل (٢) اوعلاوهپردې پهاویستا کیدا کلمهد« ګیری » پهشکل پههمدې معنی راغلېده (٣) اوپه سنسکریت کید giri پشکل لیدل کېږی (٤) دپورته قرینو پهنسبت، نسبتدې ته چه دانوم «غل زی ، ګلزای ، قلزهی، غیلجائی ، غلجهئی ، غلجائی »اونورو نومونو چهمؤرخینو رازراز اوړی دی یاد کړو ښهبهدادی چهآریائی اصل تهرجعتور کړو اودنورو دېرنومونو پهشان چه له « غره » څخه اخیستل شوی دی داهم لهدې کلمی څخه واخلو او «غرزی» ئې وبولو که دانظر یه ومنله شی نودغرزی « مشهور پهغلځی » دتېرنوم به ترهغهډېر پخوانی شی چهځینومؤرخینو لیکلیدی اوهم بیت ' سړبن او غرغښتنومونه همچه دپښتنو پخوانی نیکونه بالهشوی او نو.ونه ئېهم له مابعدالاسلامسره نهلګېږی داسلامدمخه وبېلو. پهدیصورت چهمو « غلځی » «غرزی» کړاوغرزی تهموتراسلام دمخهیاداسلام سرته نژدې تاریخوتا که نواوس کولای شو چه دهمدې تاریخ پهتناسب دهوتکو لمړی سړی هموتاکو اوددوی دژوندتاریخ همتخمین کړو .

پهرصورت دازماشخصی رایهوه، دلتهزهنورنه غواړمدا خبره وځېړم فقط زما مقصد دهوتکوداصل پهشاوخوا کییوه رڼاغور ځولوه. خو کمه مثبته نتیجه چه پلاس راغله هغهداده چههوتك دغلځیو یاغرزیویوه پښهده چه دپښتنو دملت ملی نهضتونه له ١١١٩ ه څخه تر ١١٤٩ ه پوری ددوی دهمت اوغیرت ګټهاودتوری چوټدی

---

(١) جغرافیای تاریخی ایران ــ دبارتولد اثر ٨٨ مخ (٢) زبان پا میر
(٣)داویستافرهنګ ٢٧٢ مخ(٤) دهنداوانګلیسی قاموس ٦١١ مخ د١٨٠٧طبع

چیري اوسېدل؟ دهو تکو اصلي ټاټوبی «داتغر» سیمه ده چه د کلات جنوب شرق ته پروت او د هر تکو او توخو د حکومت مرکز دی، تر هغه وروسته چه هوتك بابا د دوی پولوی نیکه د ټبر مشر شو، د سیوری خلکو هم دی په مشر توب اوسر داری ومانه (۱) دمغلو دهجوم په وخت کې د کلات دارغنداو ترغاړو اواولان (۲) او سورغر «۳» پوری هم ددوی په لاس کې وه اودوی اداره کول؛ څوچه ئې په مېړانه له همدې ځایو څخه دفاع وکړه اومغول ئې وشړل (٤)

داتصرف اومشر توب ترهغه وخته و، چه په ۱۱۰۰ ه کښې خارجي دښمنانو وغوښته دهمیشه په شان دپښتنو په منځ کې دغلځو اوابدالي په نامه دنفاق اوربل کړي «لکه تل چه ئې همدا کار کړی دی او هم ئې کوی» مګر له بده مرغه دا بلا پښتانه ونه غو لیدل اوددوی یوه مشران چه دابدا لیانوله خواسلطان خود کې او دغلځیانو له خو اسلطان ملخي توخي و، ددې نفاق اندازی ددفعه دپاره ئې ددې دوو ټبر ویه منځ کښې «لکه سلطان محمد چه صریحا «لیکی» یو موقتي حدوټا که، یعنې ددوی دټاټو بواوداوسېدلو دمځکو ترمنځ ئې یو وېش تعیین کړ اودائې سره وویل چه د کلات دجلدك «ګرماو» دی ددې دوو ټبرو ترمنځ حداو وېش روی (٥ یعني دهغه لمرختیزه خوادی دغلځیانو په ټبرانه ولړی او لمر لوېدیزه خوادی دابدالیانو دټبروی. اودا وېش تردې نژدو کلو پوري مراعات کېده، حتی اوس هم پاته دی.

ددې وېش تر تثبیت وروسته سلطان ملخي چه د توخواوهو تکو مشرو، داورنګ زیب

---

(۱) دسیوری علاقه د کلات جنوبي خوا ته پرته ده ـ پټه خزانه ۷ مخ

(۲) اولان ـ دشاهجوی شمالي خواته یو ځای دی چه د زړو ودانیو آثار هلته سته

(۳) سورغر، هغه غردی چه داولان او شاهجوی شمالي پلوته نژدې پروت دی پټه خزانه ۸ مخ (٤) پټه خزانه ۷ مخ.

(٤) تاریخ سلطاني ٦٠ مخ

له خوا هم په رسمیت وپیژندل شو، او دده پنامه فرمان صادر کړ (۱) چه سلطان محمد د تاریخ سلطانی مؤلف چه څه وخت په کلات کښی حاکم و، دا فرمان پخپلو سترګو داورنګزیب په لاس لیك د سلطان ملخی داولادې څخه لیدلی دی (۲) او هم لیکی چه په هغه وخت کی دغلجیانو دټبر مشرتوب اوسرداری په دهٔ ایره درلوده (۳)

څکه نوتر پورتنی ویش او تقسیم وروسته دهوتکو او توخو دټاټوبی لمن د جلدك د «ګرماو» څخه ترغزنی پوری اوږده شوه، او څنګه چه دپټی خزانې مؤلف لیکی په همدی حدودو کښې ئې مستقل حکومت درلرد . (٤)

دهوتکو بناغلی ترمیرویس دمخه زموږ ترملی قائد میرویس دمخه

هم دهوتکو په ټبر کښې او بناغلی او پیاوړی پښتانه وه، چه دقوم او اولس مشرتوب ئې کاوه او خپل دپښتانه اولس ئې پر سمه لاره بیوه - او دخپلی خاوری دودانې دباره ئې ډیر زحمتونه کښل ؛ دپردیو له هجوم څخه ئې خپل هواد او وطن ساته او د وطن دساتلو دباره ئې دخپلو پښوزلمیانو وینی تویولې ... دوی هر یوه دلارښوونکی او رهنما او پیشوا حیثیت لاره، دخپل اولس په درد او خوږ و خبروه، په غم او ښادی کی ورسره شریك وه، دوی ځانو نه له ملته جلانه بلل او نه ئې تربې کړ که کوله او نه ئې دخپلو شخصی اغراضو او مقاصدو دپاره استعما لول دوی پښتانه مشران وه، او پښتنو هم دوی ته داحترام سرټیټ کړی و، هرڅه چه به دوی ویل پښتنو کول، حتی روحی عقیده ئې ورته درلوده او خپل هر مشر ئې پورو حانی مشرهم ګاڼه، څکه

۱ـ حیات افغانی ۲٦۱ مخ

۲ ـ تاریخ سلطانی ٦۰ مخ (۳) تاریخ سلطانی ٦۰ مخ

٤ ـ پټه خزانه ۱۷٥ مخ

اوس لاهم نوم سره «نیکه» یادهوی، دا پهزورچا دوی ته تلقین نهو کړی او نه داخبره پهزور په یوه ملت منله کېږی، فقط دوی خپل ځان همداشان ملت ته معرفی کړی او خپل اعمال ئې هم ځنګه چه دیوه صحیح مقتداسره وړدی هغسی ګرزولی وه او نه ئې داخیال و، چه دمهذبو او متدین نماوغلو په شان دپسو په پهو ستوکی دلیو یا نو کارونه وکړی او ددوی دسمون په پلمه ددوی غوښې وشکوی او بخپله ئې وخوری ...

که څه هم ترمیرویس دمخه دهوتکو په دوره کې په دادول اشخاص ډیر نه وی خو بیاهم څه چه شته په هغو کښې مشهوراو معروف اشخاص دادرې تنه دی : ـ باباهوتك ـ ملکیار ـ ښالم خان

۱ : باباهوتك : باباهو تك (چه نوم ئې دمخه ذکر شو) دبعضو مؤرخینو په عقیده بلکه دټولو پښتنو ارباب انسابو په نظریه داسړی دهوتك دټبر لوی نیکه دی ځکه چه دوی «غلځی بابا» ته درې زامن قائلېږی : توران یاتولر ـ ابراهیم ـ بولر اوتوران ته دوه زامن تاکی یو «بارو» بل «باهو» چه د بارو بیا دوه زامن زېږی دیوه نوم ئې «هوتك» اودبل ئې «توخی» کښېښود ۱) داهوتك نودهو تکیانو لمړی پلار بللی شوی دی، مګر آیا داچه دا «باباهوتك» چه موږ ئې لاندی حالات لیکو هغه لمړی باباهوتك دی که نه؟ او یائې دژوند پتاریخ کښې تغیر راغلی دی که یه؟ دا خبری دمخه څېړلی شوی دی دنوری څېړنی حاجت نلری ـ احتمال لری چه دابه دوهم هوتك نامی وی چه دلوی نیکه پنامه یادشوی وی او بابه ددوی دواړو به نومونو کښې کمه اشتباه پېښه شوې وی او یا به داهغه لمړی باباهوتك وی، مګر دژوند تاریخ به ئې نژدې تا کلی شوی وی یا نور څه ... خو په هر صورت ځکه چه په دې نامه ترمیرویس نیکه دمخه دهوتکو یو مشهور نیکه تیر شوی دی نو که لمړی

(۱) خورشید جهان ۲۱۰ مخ ـ تاریخ سلطانی ـ حیات افغانی ـ پټه خزانه ۷ مخ

پلاروی کړه، باید دژوند حالات ئې ولیکل شي او هغه په پټه خزانه داسې راوړي «هوتك بابا په اتغر کښې زېږېدلی و، په سنه هجري ٦٦١ کښې او هغه وقت چه لوی سو نو ئې کار دخدای عبادت او په اتغر او سوري کښې دقوم سردار او بادار و.

نقل دی: چه په هغه وخت کښې په هر ځل. مغولو دارغنداو پر غاړو لوټ کاوه او اولان او کلات به ئې تالا کول، بابا هوتك خپل قومونه راټول کړل، او د سره غره سر دئې پر مغلو شخړه بوتله، په دې جګړه کښې مغول تالاسول، او د پښتنو ګړنديو ډېر ووژل، ماته خپل پلار داود خان داسې نقل وکا، چه سورغر دمغلو په وينو داسې لجند سو چه پلوشو دلمر به برېښناند کا، په دې شخړه کښې چه پښتانه لږ او بې ځواکه وو، چه د سرو مغلو پښته راغله، او اخيستمه ئې وکا، يوځو غښتلي دبابا هوتك خپلوان ومړل، بابا هوتك په لوړ زغ دا سندره لوله، او په غشيو ئې دمغولو تېرونه څيرل (۱)

دبابا هوتك ترانه:

پر سورغر بل راته نن اور دی — وګړ په جوړ راته پیغور دی
پر کلي کور باندې مغول راغی — هم په غزني هم په کابل راغی

* * *

غښتليو ننګ کړئ دامو وار دی — مغول راغلی په تلوار دی
په پښتو نخوا کښې ئې تاتار دی — پر کلي کور باندې مغول راغی

* * *

آ، د مرغې غښتليو را سئ — پر ننګ ولاړ د پښتو نخوا سئ
توري تېرې، غشي تر ملا سئ — پر کلي کور باندې مغول راغی

---

۱ پټه خزانه ۷ مخ

زلمو په غشیو کړیء وارو نه | د تېرو تورو گزار و نـه
وروړ اندی کړیء خپل ټېر و نه | پر کلی کوربا ندی مغول راغی

* * *

زما د زلمو وینی بهېږی | مځکه اوغرونه په سره کېږی
مېږ خی زغلی او تر هېږی | پر کلی کوربا ندی مغول راغی

* * *

پښتنو هلیء بر غره جنگ دی | سورغر به وینو ددوی رنگ دی
مهال دتو ری دی د ننگ دی | پر کلی کوربا ندی مغول راغیء

* * *

زلمو پرننگ ځانونه مړه کړیء | د ښن په غشیو مو ببیه کړیء
د پښتو نخوا مځکی ساته کړی | پر کلی کور باندی مغلوراغیء

غښتلو مېړو چه داسندره اوربدله، په جګړه تودېدل، ترڅو چه سور غرئې دمغولو پهوینوولاړه او ټولئې پېښا کړل (۱) . اوسوبه ئې په برخه شوه .

وایی چه بابا هوتك دمغولو سره ډېر جنگونه وکړل، اودار غندا او پوری خواتهئې وشړل، اوهر کله بهداتغر اومرغې غښتلیو پردوی برغلونه کړل او په غرونوبهمغول ننوتل، بابا هوتكچه سپین زیری شو، عمرئې نه اویا کالو تهورسېد، نو په سنه ۷٤۰ه وفات سو (۲)

(۱) (۲) پټه خزانه ۱۳،۱۱،۷ مخونه

۲ : ملکیار ـ په هوتکو کښې چه تر میرویس نیکه دمخه یو سړی مشهور دی‌اود اولس مشرتوب‌ئې کړی‌دی ملکیار نومېږی ـ دا ملکیار دهوتك بابا زوی دی ، چه‌تر پلار وروسته ئې په پنځو یشت کلنی د اولس دمشرتوب بـګړی په سر کړله ـ چه‌په‌دي حساب نوده‌دزیږیدو کال ۷۱۵ھ کېږی . پټه خزانه لیکی چه « ملکیار ډېرغښتلی اوقوتمند سړی‌و ، په جنګوکی به له لسو تنوسره بهو » (۱) کوم وخت چه ملکیار مشرشو نوترهرڅه دمخه‌ئې زراعت او کرنی‌ته توجه وکړه ، شاړی او ورانی مځکی به‌ئې ودانولې . دسیوری په لتو کښې‌ئې ډېر خپلوان راتول کړل ، اوهلته‌ئې کاریزونه وکښل اوخپل زلمی ئې په کښت اوکرنه وګمارل ، په‌دې وخت کښې مغول له‌دې ودانیوڅخه غوزن شول اوځنګه چه ئې دپښتنو دملك ودانېدل پرخوانه هواریدل نوئې پرسیوری یرغل وکړ او ملکیار ډېر سخت جنګونه ور سره وکړه ، په‌دغو جنګو کښې لمړی وار دپښتنومېنی ورانی شوې ، اوځینی لازوب اومرغې‌ته ولاړل اوځینی هم وازی خواته‌،خو دوهم واریبا ملکیار پښتانه زلمیان سره راغونډ کړل اوپر مغولوئې سخت یرغل یووړ ، مغول ئې وشړل اوسیوری ئې بیاودان کړ (۲) .

ملکیاردمشر توب سره رو حانی جنبه هم درلوده اوښه متدین او خدای غوښتونکی سړی‌و ، دپښتنو اولس پرده باندی عقیده درلودله اودده وینائې‌خیر محض بلله ، لکه چه وایی : یوه ورځ دخپل اکا « توخی » کورته ورغیء ، دخپل اکازوی « نوربابا » ئې ولید چه‌غشی تېره کوی ، پوښتنه‌ئې ځینی‌وکړه : « څه کوې ؟ » هغه وویل : « دمغولو په جګړو کښې ستاملا تړیم ! » ملکیار بابادعاوکړه چه : « تربوره ! تل‌سوب‌من اوسې ! » اووایی‌چه دهمدې دعابرکته‌و ، چه‌نور بابا په هر میدان کښې بریالی او فاتح‌و ، او دده ماته دهیچا‌یاده نده .

---

(۱) (۲) پټه خزانه ۷ ، ۱۱ ، ۱۳ مخونه .

PROPERTY ACKU 5661

وایی چه یوه ورځ د مغولو تاړاك پرسیوری راغیءاوهغه وخت دملکیار بابا په کلا کښې پرته له‌ښځمنو بل څوك نه‌و، نوربابا په‌خبر سو، ژرئې ځان هغه کوټ‌ته ورساوه اوپه یوه‌تن‌ئې مغول‌وشړل اوډیرئې مړه کړل، داټول دملکیار بابا ددعا برکت و (۱).

علاوه پردې ملکیار یوملی شاعر هم و اوپه پښتو کښې ښه سوځو نکی او له‌تأثیره ډك اشعار لری، دده اشعار پرملی وزن اوملی روح‌دی، چه‌دلته به‌ئې دنمونې په توگه یوه سندره راوړو:

وایی چه‌په ۷۴۹ هجری کښې دپسرلی په‌موسوم دترنك رود ډیرډك راغیء، او سخت نیزونه پکښې راتوی شول، یوه‌میاشت‌ئې چړاوگودرونه موند او غاړی غاړیءبهیدی، ملکیار بابا چه دترنك خنډوته راغیء دا سندره ئې وبولله:

دملکیار سندره:

ترنك بهیږی ترنك بهیږی غاړی تړ غاړی
زما زړگی خو خپل لالی غواړی

* * * * *

که روده رو ده! دترنك روده! خاوندیوچ کا
چه زړگی مومی زما، خپله سوده

* * * * *

که‌نیز دی نیزدی نیز دبپلتون دی زړه نیزه وړی
په ویر ژړلی په‌غم زبون دی

* * * * *

که اوردی اوردی په‌زړه‌می اوردی دا اور به ړچ کا:
دویر نیزونه بل ډیر په‌زور دی

---

(۱) پټه خزانه ۱۵ مخ

نمنځـنه یو سه　　سپینی سپوږمیه　　ورته ووایه
چه تر نــك ټال کړم　　ستاله خو لـګیه

* * * * *

که‌خړو خړو !　　اوبوسوان کړیء　　بیل « ملکیار » دی
یاته له یار دی　　سوبڼی جانان کړیء

۳ : ښالم خان : دریم سړی چه تر میرویس دمخه دټبر او اولس دمشراو خان په‌حیث پیژندل شوی ښالم خان دمیرویس نیـکه ‌پلاردی چه‌دخپل زوی ترقیادت دمخه دهوتـکو له نومیالیو مشرانو څخه‌و ، حتی دهوتـکو یوه پښه دده پنامه « ښالم خیل » یادیږی ، پښتانه دهوتـکو دې پښې ته په‌درنه سترګـه ګوری ، تر داسې حده پوری چه‌که کوم پښتون وغواړی ځانته امتیاز وټاکی په ځواب کښې ورته ویل کیږی :

« ته‌نو کم ښالم خیل‌یی ! » یعنی کــه ښالم خیل وای نودامتیاز حق‌دی در لود . هغه وخت چه ښالم خان دسلطان ملخی دلور میرمن « نازو » سره از دواج و کړ نودهوتکو او توخو خپلوی ترپخوا ټینګه اومحکمه شوه .

ښالم خان ته دمیرمن نازوله‌نسه (چه‌دقندهار یوه پوه او خورا زبردسته شاعره اوعالمه ښځه‌وه چه وروسته به‌ئې مفصل‌شرح حال‌راوړه شی) څلور زامن خدای ورکړه چه ترټولو مشر زموږ ملی زعیم میرویس خان (مشهور په میرخان)و . اودرې نورزامن ئې داوه (۱) : عبدالعزیز خان ـ یحیی خان ـ عبدا لقادر خان ـ ددې د ر و له منځه عبد العزیز خان د میر و یس تر مر ګ و ر وسته پر تخت هم کښېښنا ستلی دی .

---

(۱) پټـه خزانه ۱۷۷ مـخ حیات افغان ۲۵۷ مـخ خورشید جهان ۲۱۰ مـخ

داو د هوتکو حال تر میرویس دمخه . ددوی حال چه و لیکل شو نو ترملی نهضت د مخه څه نه څه دقندهار وضعیت هم ځینی څرګند شو ، یعنی دا ځینی ښکاره شوه چه قندهار کښه هم ددووطماعو ګاونډیو ترمنځ واقع و ، خو بیائې هم نسبتاً استقلال او خپلواکی وه ، بلکه پخپل منځ کی ئې مستقل او ځانتنی حکومت درلود ، چه دهیچا تر اثر لاندی نه و ، دا ترهغه وخته چه داصفهان ددر بار څخه « ګرګین خان » دپښتنو دپایمالولو دپاره تاکل کېږه او دیوه خورالوی او مسلح لښکر سره دقندهار دحاکم او بیګلر په نامه قندهار ته راتیء ، ده د رارسېدو سره دپښتنو ډېری مېنی ورانی شولې او ډېر ښاغلی پښتانه ئې ترخپلو شخصی اغراضو قربان کړه چه وروسته به مفصل راشی ؛ مګر دګرګین دا ګرګوالی ډېر پېانه نشوا و نه پښتنو دده ظلمونه وزغملای شوه ، ټول پښتانه دخپل وخت ملی مشر میرویس نیکه ته راغله او میرویس نیکه هم دملی ننګ برځای کولو دپاره ولاړ شو ملائې وتړله ، وخوځېد ، او دده له خوځېدو سره داصفهان تخت په خوځېدو راغیء ، ګرګین ئې له مینځه ویوست ، او بیائې دپښتنو ملی حکومت په افغانستان کی تأسیس کړ ، چه وروسته به مفصل راشی . اوس چه تر میرویس دمخه دپارس ، هند او قندهار وضعیت څرګند کړ شو ، نو به دملی زعیم میرویس نیکه په پېژند ګلوی ګوتی پوری کړو او دده هغه لوړ او قیمتدار خدمتونه چه هیڅکله به ئې د پښتون ملت هېر نکړی ترکمه ځایه چه مأخذ و نه پلاس راغلی و لیکو که خدای کول !

میرویس څوک و؟ او څه ئې وکړه؟

دده دنسب سلسله :

دمیرویس نیکه دنسب په سلسله کې او داچه دی په څو وا سطو بابا هوتك او بابا غلځی ته رسېږی دمؤرخینو اختلاف دی نتیجه ئې بیرته هغه دپښتو جمله ده چه باید وویل شی : داسلسله «نه پر څه ده نه بې څه ده !» مثلاً حیات خان او شیر محمد دده سلسله داسې را نقلوی : « حاجی میرخان ولد نبالمخان ولد کرم ولد منډو ولد عمر ولد جلال الدین ولد قطب ولد اسحق ولد حسین و لد ملکیار ولد هوتك بن بارو بن توران بن غلځی (۱) » مگر سلطان محمد قندهاری بیا د اسلسله بېره لنډه ضبطوی او پورتنی حسین نامی دمیرویس خان پلار گڼی (۲) چه له او وتنو څخه ستر گې پټوی او صرف نظر کوی ، نو پهمدې دلیل لمړی سلسله هم کاملاً داعتبار او و یسا وړ نه ده خو څنگه چه لږ و ډېر دملی عنعنو او روایاتو سره سر خوری نو تر اوله سرتر پایه غلطه هم نشو بللای .

په هر صورت موږ صرف نظر له دې څخه چه دی په څو سلسله بابا هوتك ته رسېږی ، میرویس دیوه پښتانه مشر او ملی قائد او مفکر زعیم په حیث او بیا دیو غښتلی عسکر پنامه پېژنو ، نو څه دی که ئې د ډېرو لو نیکونو ، نو مونږ تر بابا هوتك پورې یاد نکړو ؛ ځکه چه ده دخپلی سلسلې په اعتبار هغو مره کارنه دی کړی لکه چه دخپل مستقل شخصیت څخه ئې کار اخیستی دی ، میرویس بالذات لوړ شخصیت ، فکور دماغ او حساس ماغزه در لوده چه بیائې دپښتنو د ملیت زغ دوطن په غرورغو کښې پورته کړ ، او خپل قوم ئې د پردیو له حکمه خلاص کړ او په افغانستان کې ئې دملی حکومت اساس کښېښود .

(۱) حیات افغانی ۲۵۰ ـ ۲۵۷ مخونه ـ خورشید جهان ۲۱۰ مخ

(۲) تاریخ سلطانی ۷۱ مخ دبمبئی طبع

دمیرویس مور : تقریباً دري سوه کاله پخوا دکلات او قندهار په منځ کې یوه جگه او باشکوهه کلا لیدل کېده له چه دتازی (۱) درباط جنوب ته دسلطان ملخي توخی له خواچه دپښتنو ملي مشرو ، جوړه شوې وه - اوددې کلا څښتن ته دغزنی څخه ترجلدکه پوری ټولو قومونو دا طاعت سر ټيټ کړی و ، او ده مستقله حکمرانی در لود له .

په ۱۰۶۱ هجری کال پهمدې کلا کې یوه ښکلې نجلۍ دنیاته راغله چه ددې مشر د کورنۍ مسرت اوخوښۍ ئې يو په دوه کړه ، څوک څه پوهېده چه دا پښتنه نجلۍ به دخپل قوم په سرنوشت کې څه رول ولوبوی ؟ پردې نجلۍ ئې «نازو» نوم کښېښود ، څوچه دوړ کتوب څخه تجلیتوب ته او له تجلیتوب څخه ، پېغلتوب ته ورسېدله .

پلارئې دخپلې لورپه علمی روزنه کې ډېره توجه درلوده ، له فاضلو مېرمنو او سپین زیرو علماؤ څخه ئې لیکل اولوستل زده کړل ، دا زده کړه تر هغه وخته جاری وه چه د دې پلار « سلطان ملخي » سره غره ته نژدې په یوه جنگ کې وفات شو ، هغه وخت نود کورنۍ چاروا داره او داولس مشرتوب د دې پرغاړه ولوېدم ، خصوصاً له هغه وخته څخه چه « حاجی عادل » دنازو ورور هم له دې جلاشو اودخپل پلاردانتقام اخیستلو په نیت جنگ ته ولاړ ، د کلی او کورساتنه هم نازوته پاته شوه او دې هم دیوه پښتنانه زلمی په څېر توره تر ملا کړه اودځو ننگیالیو تر برو سره ئې خپل ټاټوبی دپردیو له هجومه وساته (۲)

میرمن نازو هم دنورو پښتنو مېرمنو په شان مېلمه پالونکې او مېلمه ساتونکې وه ، دمېلمنو په ډوډۍ ورکولو او دمسافرانو په ساتلو ډېره مشهوره وه ، تل به

(۱) د کلات دشمال شرق خواته دوهم رباط دی چه د کابل پرلار واقع دی .
(۲) پټه خزانه ۱۷۵ مخ

د ژمی به موسم دلی دلی مسافران راتله او د پری د پر د پسانو قافلې به د میرمن نا زو د کلا مخ ته پنډی وې ـ په سوو تنو پر د پسانو ته به ئې ډو ډی او کالی ورکول، ځوچه ددې میرمنی دسخانوم له خیبره تر کوسانه خپورشو (۱) په دې وخت کی نود «سبالم خان» هوتك په نکاح شوه ، او لوی خدای څلور زامن ورکړه چه نومونه ئې دمخه ذکر شول او تر ټولو مشر نومیالی پښتون میرویس و ، چه ددې زمرۍ پښتنې په غیږ کی وپالل شو او یو زمری پښتون ئې پښتانه ملت ته ورانډی کړ.

علاوه پردې ټولو میرمن نازو یاد میرویس نیکه مور یوه عابده ، صالحه او نیك عمله ښځه وه ؛ ترداسی حده چه د پټی خزانې مؤلف وایی خپل او لاد ته ئې هیڅ وخت بې اوداسه او بې طهار ته شیدې نه دی ور کړی . کم وخت چه ئې سن پوخوالی ته ورسېد او پخه ښځه شوه ، نوبرخېره پر پورتنیو ښېگڼو دا دب او علم سره ئې ټینګه علاقه وه نوله او په لږ موده کښې نومورې شاعره شوه ، دا یوه رباعی ئې ترموزه پوری را رسیدلې ده چه وایی :

سحر گه وه د نرگس لیمه لانده   څاڅکی څاڅکی ئې له سترګو څڅېده
ماوېل : څه دی، کښلې گله ولی ژاړې؟   ده وېل : ژوندمی دی یوه خوله خندېده

همدا پورتنی فکر دی چه د او سنی عصر مشهور فیلسوف او شاعر « اقبال » په خوږو الفاظو کښې ادا کړی دی او وایی :

شبی زار نالید ابر بهار   که این زندگی گریهٔ پیهم است
درخشید وبرق سبك سیر وگفت   خطا کردهٔ خندهٔ یك دم است
ندانم بگلشن کی برد این خبر   سخنها میان گل وشبنم است

دمیرمن نازو خوب لیدل : چه میرویس نیکه وزیږېده موروئې پهم هغه لمړی شپه خوبٌ ولید چه حضرت بیبٔ نیکه دې ته وایی : « زما لوری ! دا زوی ښه

---

(۱) پټه خزانه ۱۷۷ مـخ

تربیه کړه ؛ کم وخت چه ستا دا زوی لوی شی لوی کارونه به انجام کړی – حج ته به ولاړشی . . .

زما لوری ! دده په روزنه او تربیت کښې غفلت ونکړې ؛ دده له نسله به نیک شاهان پیدا شی – چه دین ته به رڼا ئې ورکړی – دده په تربیه کښې ښه زیار باسه او دقت کوه ، دده پر اوږه دلویو لویو کارو انجام پروت دی» (۱)

میرمن نازو ددې خوب په اثر برخېره پر مورنی عطوفت یوه بله مخصوصه علاقه هم له خپل دې زویه سره پخپل ځان کښې حس کوله – دمیر ویس په روزنه کښې به ئې ډېر دقت کاوه ، څوچه میرویس ددې له زمری روزنکی غېږ څخه پاڅېد ، زلمیتوب ته ورسېد . څنګه چه ئې مور پخپله عالمه او پوه میرمن وه ، دزوی دشپېږ کلنۍ څخه ئې دده په تعلیم شروع وکړه او په یوه کال کښې ئې د دین ټول فرائض بهزده کړه او تل به ئې ورته ویل : « زویه ! دبیت نیکه له خولې ، تاته ډېر لوی لوی کارونه ګوری چه باید انجام ئې کړې – چه لوی شې دلوی خدای عبادت او دخدای دخلکو خدمت کوه – . . .

زویکه ! ته خدای ددې دپاره پیدا کړې چه لوی لوی کارونه سرته ورسوې؛ او ستا خپل قوم او اولس ستا تر سیوری لاندې ستا دخدمت او زحمت په اثر آرام واوسی ! »

چه میرویس زلمی شو تل به ئې په هر مجلس کی دخپلې مور پورتنی وصیت یاداوه او ویل به ئې : « زما مور ماته دلویو کارو دا نجام ولو وصیت کړی دی ، زه باید زیار و باسم چه دمور وصیت پرځای کړم او له خدایه توفیق غواړم ! »

دمیرویس دزېږېدو نېټه : په یقینی او قطعی تو ګه څرګنده نه ده چه میرویس نیکه په کوم تاریخ او نېټه زېږېدلی دی ، مګر که دده د مور اوده د لمړی زوی

---

(۱) پټه خزانه ۱۷۷ مخ

دزېږېدو د تاریخ له رویه تخمیني تاریخ وټاکو نو دده دزېږېدو کال ۱۰۸٤ ه ټاکلای شو او یقین ته نژدې دی .
ځکه چه دده مور میرمن نازو په ۱۰۶۱ ه کال زېږېدلې ده ، او څنګه چه په پښتنو کې معمول ده دمشرانو اوخانانو لوڼي دپلرو پر کور ډېرې کښېني ، دشل او پنځه ویشتو کلو په عمر کې ئې مړو ته ورکوي نو ځکه به دمیرمن نازو مړوښې چه دښالم خان پښکاح شوه په ۲۲ کلنۍ توب وبولو او یو کال وروسته به هم دمیرویس زېږېده فرض کړو چه پوره به ۱۰۸٤ ه کال واقع کېږي ، او داتخمین دمؤرخینو له دې قول سره چه وایي شاه محمود دمیرویس لمړی زوی دمیرویس دوفات په کال اتلس کلن و (۱) ، هم تناقض نلري . ځکه چه دمیرویس وفات په ۱۱۲۷ ه کال و ، نو د شاه محمود زېږېده په ۱۱۱۰ ه کال یعنې یو کال تړواده وروسته طبیعي دی .
دمیرویس ازدواج : دمخه مووویل چه سلطان ملخي توخي دغلځیانو دټبر مشراو سلطان خداداد (مشهور په سلطان خود کی سره) دابدالیو مشر دنفاق اونزاع ددفع او جلوګیرۍ دپاره دابدالیو اوغلځیو دمځکو ترمنځ ئې حدوټاکه .
دې دحدټاکلو کښه هم په ظاهره ددوی به منځ کې بېلتون اچاوه مګر معناً دېر ګټور او ومفید ثابت شو ، ځکه چه له یوې خوا ئې دېر دیو کړ غېږن اوله فساده ډک لاسونه پرې نه ښودل چه دوی پخپل منځ کې سره واچوي اوله بلې خواهرې قبیلې په ډېر جدیت سره دخپلې برخې په ودانولو لاس پورې کړاوډېر زیارئې یوست ، دا رویه دسلطان ملخي ترمرګ وروسته دده دورور حاجي عادل یا حاجي ابدال له خوا هم تعقیب شوه ، خو کم وخت چه دولت خان سدوزی دابدالیانو مشر شو پرغلځیانوئې لښکروکړاوهغه ئې ډېرزوبل کړه او دمیرویس

(۱) تاریخ افغانستان دمیلسیون اثردمنشي احمدجان ترجمه ۲۱۷ مخ
ترکستاز'ن هند ٤ ج ۱٤۷ مخ ـ سرجان مالکم ۱۹۹ مخ

پلارئې ښارصفاته را ووست ، داهغه وخت دی چه میرویس لمړی ځل دزلمیتوب ګلونه بویول اوپوښکلی قوی زلمی ځینی جوړ ېږی چه دپښتنو په اصطلاح خوربرمینه کېدله . اتفاقاً په همدې ځای کی یوه پېغله نجلی وه چه «خانزاده» نومېدله ، دی نجلی یوه مور درلوده چه نوم ئې « درخو »وه ، پلارئې جعفرخان نومېده چه دسدوزومشهور خان او په سدوزوکی « کامران خیل » و (۱) اوخو مده دمخه وفات شوی و ، بل وارث ئې نه درلود اوډېر جایدادئې هم پاته شوی و ، ځوکئې نه درلوده چه کورنی او دبا ندی چاری ئې اداره کړی ؛ ـ هغه و ، چه دنجلی مور میرویس خپل زوم والی ته را وباله ، میرویس هم دایوه غیبی فتح او الهی فیض و ګانه دانجلی ئې په نکاح کړه (۲) کمشی چه دې ازدواج میرویس ته ګټه ورسوله علاوه پردې چه دجعفر خان مشرتوب ، خانی او جها نداری دده لاس ته ورغله دسدوزی ټبر صمیمی خپل اومحرم هم شو ، ځوچه ورو ، ورو ددې ازدواج په اثر دسدوزیانو په زړو کی ئې هم دغلځیانو په شان ښه ځای اولوړ مقام ونیواومیرویس ئې په اولسی معاملوکی خپل لوی مشاور وګانه .

دمیرویس کسب: دمخه ترهغه چه آزادی غوښتونکی او سیاسی اوقومی لوړ افکار دمیرویس په ککره کی ځای ونیسی او یاوروسته ترهغه چه دجعفرخان دولت دمیرویس پلارنی بدائې ډېره کړی میرویس دتاجر په نامه مشهور او پېژاندل کېده اودلویولویو کاروانو په ذریعه به ئې دهند خواته تجارت کاوه (۳) کشه هم دده د تجارت څخه بېله د « افغا ن او پارس جنګ » د کتاب له لیکونکی څخه بل مؤرخ څه نه لیکی یوازی میلسیون لیکی چه میرویس ډېر هوښیار ، پوه او ډېر دولتمن سړی و (٤)

(۱) کامران خان داعلیحضرت احمدشاه بابا له نیکه ګانوڅخه و . (۲) تاریخ سلطانی ۷۰-۷۱ مخ

(۳) دافغان اوفارس جنګ - دجارج نیون هام فورداسحاق ترجمه له لاتینی څخه په انګلیسی

(٤) تاریخ افغانستان - اثر میلسیون ۱۹۷ مخ

مګرد وروستنیو واقعاتو څخه چه دا صفهان د دربار یانو خولې دهندی قیمت بهاو تحفواوسوغاتو په زور ګنډی او یاد حجاز علمأ او ملایان دځان کوی دده بډائي اوثروت ښه تأثیر بښندی او معلومیږی چه حقیقتاً هم دی بډای ثروت مند سړی و، او هم ئې تجارت کاوه، او ترهغه وختهٔ د تاجر په نامه یاد یده څوچه دپښتنې مشرانو به‌تولیِ کې ئې ځای نیوه، اوددوی ښاغلی مشرتاکل کېده.

دمیرویس شخصی صفتونه: میرویس دنرمی او ملائمی طبع خاوندو، دده متین فکر، زرینه رایه، رسا ذهن، لوړ اخلاق‌واو دده د سخاوت شهرت مؤرخین ډیر ستایی (۱) مګر سربېره پردې تر ټولو مهم او بهتر صفت چه د میرویس سره ئې په مشرتوب او ملی مقاصدو او سیاسی میدانو کې ښه مرسته کوله دده فصیحه ژبه خوږه وینا، جذاب نطقو، ځکه‌چه داصفهان ددربار قانع کول اودګرګین پرخلاف دهغو رایه ګرځول اویا دحجاز علمأ خپلول اودهغو څخه دخپل مرام سره سمه فتوی اخیستل څه داسی آسانه کار هم نهٔو، چه یوازی په‌سوغاتو او تحفو سرته رسیدلی وای، بالاخر دپښتانه یو ملت ترلویه او کوچنیه فداکاری اوځان نثاری ته حاضرول څومره قوت غواړی؟ داټول میرویس دخپلې غوره وینا پ‌‌ه‌زور سرته رسولی دی.

هو، لږ وروسته چه‌دده څولنډی لنډی وینا وی دواقعاتو پرترځ کې ولولۍ هغه وخت به دده دا ښکلی صفت لا ښه تاسې ته وځلیږی.

دمیرویس مقام دپښتنو په‌نزد: وروسته ترهغه چه میرویس له سد وزو سره خپښی وکړه دده مقام دپښتنو په‌نزده دوه‌چنده لوړشو، یوخود غلځیانو مشرتوب د پلار او نیکه څخه په میراث ور پاته شوی و، او میرویس دلوی کالخوایه مشرحیثیت دغلځو په‌نزد درلود اوله بلې خوا دقندهار ابدالیو اوسدو زو دهغې

---

(۱) تتمةالبیان ۷۰ مخ - سرجان‌مالکم ۱۹۷ تاریخ سلطانی ۷۱ مخ

خپلوی اوبیا دده دشخصیت په لحاظ دده ډېر احترام کاوه ، ځو په آخر کې خود پخود دابدالیو مشرتوب او ریاست هم دده تهورسېد ، خصوصاً لههغه وخته څخه چه ابدالی دولت خان دخپل زوی نظرمحمد خان اود فقیر نا می مېړ یی سر ه دگرگین پلاس پشهادت ورسېدل (۱) دپښتنو ملت دامید ستر گی دمیرویس خان خواته کېږي شو لې ؛ کڅه هم دولت خان دوه نور زا من هم د ر لودل چه یورستم خان اوبل زمانخان (داعلیحضرت احمدشاه بابا پلار) و ، او رستم خان وروسته ترهغه چه گر گین محمد زمانخان بندی کرمان ته واستاوه دابدالیو مشرتوب پهغاړه واخیست مگر سره لهدې همدمیرویس نفوذ ورځ پهورځ ډېر ېده او ورو ورو اولس ېرده را غونډ ېده ، اوښائی چه ددې نفوذ یو مهم علت او سبب داهم و ، چه میرویس دخپل عقل اوذکا پهزور دهغهوخت پهتقاضا گرگین ځانته جلب کړی اولهخپله ځانهئې راضی کړی و ، حتی ترلېږي مدې وروسته گرگین دی پهټولو مسائلو کې دځان مشاور گاڼه ، پهتېره بیاهغهوخت چه ددولت خان زوی رستمخان هم د گرگین لهلاسه پهشهادت ورسېد په پښتنو کې بې له میرویسه بل هیڅ یو مشراوخان چه دپښتنو ستر گی ورو اوړی پاته نشو او دابدالیو او غلځیو مشرتوب میرویس تهوسپارل شو ، لههمدې وختهڅخه دمیرویس فوق العاده اهمیت اوامتیاز په پښتنو کې شروع کېږی ، ځوچه ترآزادۍ ګټلو وروسته پښتنو ده تهد « نیکه » لقب ورکړاوتر اوسهئې هم حاجی میرخان « نیکه » بولی اودده مزارته دپښتنو نراوښځې دحاجت غو ښتلودپاره ورځی اوتر هر څهدمخهئې دده د کتیبې دالندې ستر گوته درېږی :

د ننگ تو تـه بـه مې هرهـډ وی
که پس لهمرگه پرمزارراشې مینه !

---

(۱) تاریخ سلطانی ٦٧ مخ

ګرګین څوک و ؟ او ولی قندهار ته راغی ؟ ددې سړی نوم چه څو لیکی
دمخه تېر شو اصلاً « وختنګ » و ، په ختنه ګرجی او د ګرجستان و ، چه سلطانحسین
دفارس پاچا دی دقندهار په حکمرانی وټاکه . مګر دمخه تر دغه چه قندهار ته
راسی په ګرجستان کی دپارس له پاچا څخه یاغی شوی و ، څو په پای کی ونیول
شو او څکه چه داسلام دین ئې ومانه سلطانحسین ئې تر ګناه ور تېر شو ، و ئې
باخښه او د « شهنواز خان » لقب ئې ور کړ (۱)

ګرګین یو ډېر عصبی المزاجه او ظالم او تند سړی و ، چه دپارس دملیت سره ئې څه علاقه نه درلوده او خورا خونخوار و ، چه دهمدې خونخوارۍ په اثر داصفهان دربار دې ښتنو داپلولو دپاره چه نه ئې غوښتل دبل تر اسارت لاندې وی مقرر کړ ، او د شلو زرو تنو لښکر سره ئې چه نور ډېر ګرجستانی جګړن هم ورسره وه دقندهار دبېګلر ګی په نامه قندهار ته را واستاوه ، او هم بل غرض چه دپارس حکومت دده په را استولو کی درلوده او : چه دهند د حکومت په مقابل کی یو ټینګ سدولری مګر ګرګین یوازی دقندهار په ښار او حکمرانۍ سکته ونکړه بلکه دسرجان مالکم په اصطلاح چه وایی : « کمینه کشی پیش نهاد خود ساخته قوام ریاست را در دوام سیاست شناخت » خپلو لښکرو ته ئې امر ور کړ چه دخدای دمخلوق مالونه چور کړی ، وینی وبهوی او ناموسونه ئې بې پردې کړی ، نو هغه و ، چه سرجان مالکم وایی : « . . . ومصداق ان الملوك اذا دخلو قریة بظهور پیوست (۲) » او ګرګین په دې ګمان چه په داسی شدت او سرزنش به پښتانه خوار او محکوم کړی دخورا سختۍ څخه ئې کار اخیست . نو له همدې

---

(۱) زندګانی نادرشاه پسر شمشیر ـ دنورالله لارودی اثر ۹ مخ

(۲) تاریخ ایران سرجان مالکم ۱۹۰۶ مخ

ځایـه څخه پښتانه دګرګین له ظلمونو او ستمونو په تنګ شول خپل ملی مشر میرویس ته ئې استغاثه وکړه . ځکه چه دمخه مووویل چه داوخت په پښتنو کی بې لهمیرویسه بل څوك نهو ، چه پښتانه ئې دظلم لهاوره ژغورلی وای ، میرویس هم ددوی پهداد ورسید اودقوم آزادولو اوملی خدمت تهئې پرخپل تجارتی کسب چهپهاختهو، ترجیح ورکړه ـ نوداولس دآزادۍ پهفکر مشغولشو ـ اودګرګین سره ئې رابطه پیدا کړه ، چه لاندی بهئې ولیکو :

میرویس او ګرګین : میرویس وار دواره ګرګین ته دخپلوۍ او دوستۍ دلاری راغۍ اوپخپله ذکـأ او کامل تدبیر ئې هغه ځانته جلب کړ ، او ګرګین داسی وګڼله چه میر ویس دده له صمیمی همکارانو څخه دئ ، څوچه لږ وروسته دګرګین پهمشوره میرویس اصفهان ته ولاړ اولههغه ځایهئې د پښتنو دمشرتوب خط راووړ (۱) چهګویا د ګرګین په مصلحت دفارس دحکومت لهخوا دپښتنومشر مقرر شو .

چه قندهارته راوګرزید دلتهئې لهیوې خواملی اوقومی مشرتوب دخپلمتین فکر او زرینې رایی په زور پداسی ښه توګه اجرا کا وه چه سلطان محمد پهقول « محسود اقران وسر آمدا بنای عصر » شو ، اوله بلی خوا ئې دګرګین سره داسی چلاو کاوه چه ګرګین دی یو درشتینو دولتخوا هانو څخه ګڼله لکه سلطانمحمد چه وایـی : « . . . بی مشورهٔ او بـکـا ری نپرداختی وبغیر اجازهاش اقدام صلحوجنګ نساختی واکثر مالیات دیوانی دوردسترا بموافقت ومرافقت او بدست می آوردی ولشکر رابسرکردګی میرویس خان باطراف فرستادي وماليات را حصول نمودی » (۲) برڅېره پردې ئې دښار دکلا نتریٔ منصب چهپه هغهوخت کی دېرلوی اوجلیل منصب باله کېده همدرلود (۳) چه

---

(۱) تاریخ سلطانی ـ ۷۱ مخ (۲) تاریخ سلطانی ۷۱ مخ (۳) سرجان مالکم ۱۹۷ مخ

کهٔ یي ددي وخت سره مقایسه کړو ، نو ښايی چه « دبلدئي رئيس » به ئې وبولو.

مګر دا ټول کارونه تنها او تنها ددي دپاره وه چه میرویس خان دخپل ملي مقصد او لوړ مرام دحاصلولو دپاره ور او مناسب فرصت او وخت پلاټه اودده په خپله اصطلاح میرویس غوښته چه فتنه ویده مړه کړي . څنګه چه دګرګین ظلمونه ترحد تېر شول میرویس مجبور شو دملي وکیلانو یو هیئت سره له یوې عریضې چه دګرګین ستمونه او مظالم پکښې لیکلي وه داصفهان دربارته ولیږي چه کوندی دپښتنو په داد ورسیږي او لمړی سړی چه په هغه عریضه کي ئې امضا کړي وه میرویس و (۱) دا هیئت چه اصفهان ته ورسېد هرڅو مره سعیه چه ئې وکړه خپل عرض ئې دپاچا حضورته ونه رسولای شوو ، او ترډېری مدې پوری ئې دقاپچیانو او دروازه وانانو دډېرښت له کبله دتشرف موقع ونه موند له څو په پای کي چه تر ډېر کوشش او زیار وروسته دپاچا حضورته ددوی عریضه هم وړاندی شوه چاټي پرعرض غوږ ونه نیو ، دګرګین دوستانو چه دپاچا په حضور کي وه پاچاته وویل چه : « این عریضهٔ باغیانست شایستهٔ اعتنا نیست (۲) » او هم ئې علاوه کړه چه : « این سرکشان میخواهند بشکایات ساختگی وبهتان ودروغ ازضبط وربط بیګلرګی برآمده بازعصیان نمایند (۳) » هغه و ، چه دپاچا له حضوره ئې سخت څوابونه او شدید شدید عتابونه واورېدل ، په ډېری مأیوسي او نا امیدي بیرته را وګرزېدل او ټول حال ئې پښتنو ته ووایه او پښتانه ئې داصفهان ددربار په نفرت او خیالاتو پوه کړل .

ګرګین چه له یوې خوا دملت ناراضي ولیدله او له دي عریضې خبر شو او له بلې خوائې هم لیده چه دمیرویس نفوذ او قوت ورځ په ورځ تردولت خان ابدالي هم ډېر ږېږی نو دګرجي مشرانو سره ئې مشوره وکړه او چاره ئې وغوښتله ، هغوی

(۱) تاریخ افغانستان - دمیلسیون اثر - پښتو ترجمه ۹۷ مخ (۲) سرجان مالکم ۱۹۷ مخ

(۲) دتتمة البیان ترجمه ۷٤ مخ .

ورته وویل : « که اگر فرقهٔ غلجائی نیز مانند گروه ابدالی قوی گردد حا کم وقت از دست شان بجز بد حالی چیز دگری را نخواهد دید . . » هغه‌و ، چه گرگین او نور تول گرجی مشران دمیرویس دکینې‌پسنتلو په فکر کې ولو یدل چه کمه یلمه ورته جوړه کړی اودی له اقتداره واچوی او محکوم ئې کړی . دهمدې اختلاف په اثرئې څه‌مده وروسته میرویس دپاچا په‌دښمنۍ متهم کړ او دخپلو معتبر وملګرو سره‌ئې تحت الحفظ اصفهان ته ولیږه (۱) مګر « دافغان اوپارس جنګ » دکتاب لیکونکی لیکی چه گرگین دمیرویس له اهمیت او اقتداره بیریدیء ، په‌ښکاره‌ئې ده‌ته دبندیګرت نوم‌نه‌واخیست اونه‌ئې بندی کړ بلکه دتلبیس له لاری ئې میرویس ځانته وغوښت او په ډیرو نرمو او خوږو الفاظو ئې ده سره مذاکره وکړه اودی‌ئې په‌قسم او لوړه ده دځان دسلامتۍ له‌خوا مطمئن کړ ، یوازی ئې داورته وویل چه‌دی‌ئې داصفهان دربار ته غوښتی دی ؛ بیائې نودی اصفهان ته واستاوه ، مګرپټ ئې خپلو سړو ته و ویل چه په لارکی ده مراقبت وکړی اوده افعال او احوال ترنظر لاندی ونیسی . ۲) په هرحال میرویس پاداسی وخت کې قندهار پر یښوه چه گرگین ده د حبس مکتوب یوځای ده سره پاچاته وا ستاوه ، او په هغه مکتوب کې ئې ده اهمیت او دمقام لوړوالی لیکلی و ، اودائې ذکر کړی وه‌چه : « . . خوب است این مرد در اصفهان باشد ـ آرامی قندهار مربوط بحبس این مرد است ، ورنه باعث اختلال قوم وحکومت شاه در قندهار میگردد ، وباید باو هیچ اجازه عودت بقندهار داده نشود ! »

---

(۱) تاریخ ایران سرجان مالکم ۱۹۷ مخ وتاریخ افغانستان دمیلسیون اثر ۱۹۷مخ

(۲) دفارس او افغان جګړه ـ مخ

دادی چه د پښتنو ملی قائد میرویس صفوی دربار ته دیوه بندی په حیث ځی وګورو چه داپښتون بندی به دی ی کابینې په مقابل کښې څه وکړی ؟ ددې پوښتنې ځواب به څو مخه وروسته ووایو !

میرویس داصفهان په دربار کې : (۱)

مجردی چه میرویس اصفهان ته ورسید ، دی ئې یوه قوی او غښتلی ګارد ته وسپاره چه دی ښه وساتی او څو ورځی ېر له پسې په بند کې و ، او له دې پیش آمد څخه لږ په اندېښنه کې و ، په ډېره بیاهغه وخت چه وائې ور پدل د پاچا کابینه ده ته په ښه سترګه نګوری ؛ مګر سره له دې هم باید لوستونکی انتظار وباسی چه دیوه پښتون مېړه فکر چه هغه هم دیوه سیاسی بندی په نامه یاد شوی وی څنګه دیوې کابینې افکار مغلوبه کوی ؟ له محبس څخه ئې اعتماد الدوله اود کابینې نورو زعماوته پیغام واستاوه او اجازه ئې وغوښتله چه دباندی ورووزی او ددوی سره یوساعت ملاقات وکړی ؛ اجازه ور کړه شوه ، را ووت ، لمړی ئې اعتمادالدوله ولید ، اود هغو څورا قیمتدار وهندی تحفو اوسو غاتو وعده ئې ور سره وکړه چه له ځانه سره ئې راوړی وه . بیائې ددربار نور آراکین ولیدل او هر یوه ته ئې دمنصبو ددرجې په تناسب ښې ښې هدیې او تحفې وروړاندی کړې . په هغه ورځو کې ئې دیوان بیګ هم ولید اوده سره ئې هم په ګرانبها وتحفو خپل ځانته ښیت کړ اوغاړه ئې میرویس ته کښېږه شوله . ـــ ځکه چه میرویس دشرق و ، او پوهېدی ء چه دشرق په دربارو کې در شوتو په نامه تحفې څومره مهم مهم رولونه لوبوی ، او همدا ځای دی چه میرویس دقوم دآزادی دپاره دخپلی

---

(۱) کم مأخذ چه داصفهان ددربار وضعیت ښه څرګند وی اوپورته مقاصد له هغه څخه ترجمه شوی دی یوانګلیسی کتاب «دافغان اوفارس جنګ» په نامه دی ، چه د لته استفاده ځینې وشوه ..

بدائي اوتمول ځخه کې ر اخلی او د اصفهان د دربار دارا کینو زړبی را نیسی او دوي دخان پرخوا کوی .

بله ورځ ئې وار وېـ له چه دداخلی چارو اوقضایا وحل دپاره یو لوی مجلس جوړ ېږی نوزیارئې ویوست چه دي مجلس ته لاره وموهی اولاره ئی هم ومونده، کوم وخت چه مجلس منعقد شو ، دی هم وبالـه شو ، دمجلس رئیس داستفسار په توګـه د ګرګـین په باره کې له میرویس ځخه پوښتنه وکړه، میرویس ددې دپاره چه دمجلس نظریه د ګرګین په باره کښې ځانته معلومه کړی د پورته پوښتنې په ځواب کې ئی د ګرګین خورا ډېر صفت وکړ او و یویل چه ګرګـین د خپل ورور پشان ګڼی او د ګرګـین دزړه ورتوب او عدل او مساوات په باب کښې اود صفوی حکومت په نسبت دهغه دفرمانبرداری په باره خوا کښې ښه نظریه ور کړه اوعلاوه ئې کړه چه: «دارشتیا وه ، کوم وخت چه مغول دګرګین لهمقرریدو دقندهار دنائب الحکومه په حیث خبر شول ترهرچا دمخه مادده له قوته کار واخیست او د ګرګـین بې استشاري می دقندهارپه ساتنه کې زیار ویوست . . . »

په دې وخت دیوان بیګ چه د ګرګین طرفدارو ، وخت غنیمت و ګـاڼه او دګرګین په بدویلوئې شروع وکړه ، وي ویل : « ګرګـین ډېر فضول سړی دی دی تراوسه ونه پوهېدیء چه میرو یس دی د ځان ورور بولی ، ددمسړه ئې ډېر ظالمانه رفتار وکړ ، اونه پوهېږی چه میرویس دده حقیقی معاون اوملګری دی ...» ددې ورځې مجلس تېرشو ، وایې چه دمیرو یس فصاحت او بلاغت مجلس په حیرت کې واچاوه .

بله ورځ دیوان بیګ ګرګـین ته وایکل چه : « تو لیاقت جمع آوری یکصد هزار تومان رانداری ! » داسل زره تومانه معلوم نه دی چه آیا په هغه وخت کښې داسل زره تومانه دقندهار مالیه وه که څنـګه ؟

بهر صورت څو ورځې وروسته بیا میرویس خبر شو چه د اعتماد الدوله په کور کې یو مجلس جوړیږي خپل ځان ئي هلته ورور ساوه او د سیل کوونکو په ډله کښې کښیناست او د مجلس د ټولو اعضاو سره ئي دلاس روغبړ وکړ (له دې څخه معلومیږي چه په دې وخت کښې ده کولای شوه د اعتماد الدوله په اجازه هر ځای ته ولاړ شي) ـ تر یوې لحظې وروسته صدر اعظم میرویس ته داسې وویل : « ستا په باره کښې له قندهاره یو مکتوب راغلی دی ، او څنګه چه تا پخپله د دې قابل بولم ، نو خواهش کوم چه پخپله تاسې د حقیقت له رویه اعتراف وکړیء او څه چه مولیدلي وي هغه بیان کړیء » کله هم میرویس داسې سړی نه و ، ئي چه د مخه د اصفهان د دولت رجال نه پیژندل او د دوی پخپل منځ کښې د دوی د برخلافۍ څخه خبر نه و ، مګر د دې دوو مجلسو څخه ده ته ښه څرګنده شوه چه په کابینه کښې پارتي پارتي بازي ده او برخلافي شته ، ده وغوښته چه څه ووایي مګر اعتماد الدوله د میرویس په طرفدارۍ مداخله وکړه او وې ویل : « ته نه باید د تعصب او هغو مظالمو له رویه چه ګرګین ستاسره کړي دي کار واخلې ، بلکه باید د حقیقت له رویه توضیحات ورکړې او زه یقین لرم چه ته داسې سړی نه یې چه خلاف له حقیقته به څه ووایې ...» میرویس خان چه د دوی پارتۍ پارتۍ بازۍ په پټه خوله تماشا کوله نو ئي فائده په دې کښې ولیدله چه نور نو له حقیقته څخه پرده واخلي او د زړه څخه رشتینې رشتینې خبرې وکړي او داډول ئي په خبرو شروع وکړه :

«تاسې زما څخه د حقیقت پوښتنه وکړه او زه هم پښتون یم ، باید حقیقت ووایم او هغه دادی چه که ګرګین څه موده نوره هم په قندهار کښې پاته شي د قندهار وضعیت به ډېر وران شي او د قندهار د حکومت هډونه او جوارح به داسې سره بیل شي چه ، نور به ئي یو ځای کېدو امکان ونلري ـ ځکه چه ګرګین تر اوسه پورې نه دی قادر شوی چه خپل عسکر هم اداره کړي او د حیا او عفت تر قانون لاندې ئي راولي

هغه کسان چه څه سر ئې هم نه و، ښو ورولی گرگین د هغو مالونه او ثروت غضب کړه او د هغو اولادونه ئې د خپلو عسکرو سره گرجستان ته واستول او په دې کې ئې زیار ویوست چه بغی و کړی او یاغیان شی مګر ما نه یې ښودل ...

نو ښه، کم وخت چه ډیری روبی او تمول سره یو ځای کړی او ډیر عسکر هم ولری، نو آیا دا خطره نسته چه د هغه د حکومت سره موافقه و کړی؟

کم شی به وی چه گرگین له دې موافقې څخه را و گرزوی؟

ولی پاچا د گرگین پر ځای د خپلې کبا بینې څخه یو لائق او تجربه کار وزیر چه له خپله دینه او مذهب او ملت څخه وای د سلطنتي کارو دا جراد پاره انتخاب نکړ؟

تر لمر سپینه ده چه یو وخت به دا پست فطرته سړی داسې موقع پیدا کړي چه د سلطنت دورانی او خرابی سباب او علل راغونډ کړی ...»

پردې ځای د میرویس وینا پای ته ورسیده او ټول مجلس په دقت وارویدله طبیعی د دیوان بیك پارټی چه د گرگین په خوا وه د ده له دې وینا څخه خوا شینې او زړه تنګی شوله مګر بالمقابل د اعتماد الدوله پارټی ډیره خوښه او خوشاله شوه او د میرویس سره ئې قول و کړ چه ده قابلی پارټی په مقابل کی ئې تقویه او محافظه کړی او میرویس هم دا خبره له خدایه غوښته، تر هغه وروسته میرویس هر ځای مقبول واقع کیدی خصوصاً د اعتمادالدوله پارټی دده ډیر احترام کاوه او دې پارټی نه یوازی د میرویس شفاعت پاچا ته و کړ، بلکه د گرگین ظلمونه او ناحقی ئې ټوله پاچا ته څرګندی کړې او د فارس پاچائې د میرویس څخه خوښ او راضی کړ او پاچا هم میرویس له قیده معاف کړ.

په دې وخت کی که میرویس غوښتلای قندهار ته تلای شو، مګر د پارس د دربار برهم او درهم وضعیت ده په مغزو کی نور خیالونه پیدا کړه، چه په هغو کی نه یوازی د قوم د آزادۍ رازیږت و، بلکه د پښتنی خاوری وسعت او ارتوالی هم په نظر کی نیول شوی و.

په دې وخت کې دده دوې مهمې قوې وې: لمړی قوه ثروت او بډائي، دوهمه قوه قابلیت او سیاست، او له بلې خوا هم د اصفهان د دربار وضعیت دده د کاررو ائي دپاره ښه زمینه تهیه کړې وه خو سره له دې ټولو بیا هم میرویس له تعجیل او تلواره کار وانخیست او په دې لاره کې ئې سنجېده سنجېده قدمونه اخیستل او دا هم باید و ویل شي چه دمیرویس دا لمړی سفر نه و، چه د اصفهان دربار ته تلئ، بلکه لکه رېدی خان مومند (دمیرویس صمیمي ملګری) چه پخپل کتاب محمودنامه (۱) کې لیکلي دا تګ ځلورم تګ و، چه د قوم د آزادۍ دپاره اصفهان ته تللی و، لکه د میرویس خان د خولې چه وائي:

داځلورم وار دی چه راځم سلطانه
عرض د ظالم لدلاسه کړم سلطانه

که پاچا نکړی داد خواهي دمظلوم
ظالم حاکم کا، ظلم ډېر پرمحکوم

جورچه ډېر سي سلطنت سي برباد
د ظلم قصر بېښا بې بنیاد

ګرګ دی ایله کړ پررمه سوشبان
جورستم کاندي بیحد ګرګین خان

موږ له طاقت نسته چه کړو بهزیاتي
صبر پر ظلم د ظالم ا ر منی

کافر کولای سلطنت سي مدام
که وکړی داد، نه وی جابر پر انام

مګر ظالم خو نسي کړای سلطنت
خالق رحیم دی، ور کوی خلافت:

چاته؟ چه زړه ئې وي په مهرودان
دخدای عیال ګڼي پر مخکه انسان

سلطانه! واوره په ښې غوږ داوینا
مکړه ستم د خلق الله په هر چا

د ستمګارو پای، ورانۍ دی خراب
دظلم اور ئې کا پخپله تراب

---

(۱) رېدی خان چه دمیرویس صمیمي ملګری و، او پخپل ځای کې ئې مفصل شرح حال راشي يو کتاب د «محمود نامه» په نامه په پښتو نظم کړی دی چه ځلور زرو بیتو ته رسیږي او ټول هغه واقعات ئې پکښې راوړي چه ده پسترګو لیدلي دي، مګر متأسفانه دا کتاب وروسته تر هغه چه سلطان نحسین زرطلا وي صله ور کړه ورک شوی دی - یوازي یوه برخه ئې چه دمیرویس تګ اصفهان او حج ته او هلته دمیرویس مناجات او خوب ایدل او دمیرویس مرګ څرګندوي په پټه خزانه کې ضبط شوې ده (بېنوا)

دمظلوم آه داسې کاري وي ګوره　　چه اور ئې نه ځي دظالم له کوره
سلطانه ! ګوره پر ځان رحم کوه　　خپل کلي کور په جور مه ورانوه»

* * *

دسلطان حسین صفوي دخولې بیاداسې ځواب ور کوي :

« پاچاو یل : زه نسوای کولای چاره　　د ګرګین ظلم و ستم د پاره
که ئې معزول کړم قند هار نه بر بېزدي　　جورو ستم او خپل شعار نه پر بېزدي
ګرګین خو ګرګ دی ګرګ خو ظلم کوي　　و یني نو ینه هم پسو نه څیري
زه هم خائف یم ، چه به څه کړم ګرګین　　نامسلمان دی ، ارمني دی بیدین
نه په اسلام کې ځان پابند ګڼینه　　نه نصراني نه له عیسی پیرینه» (۱)

* * *

دمیرویس تګ حج ته : هغه وخت چه دپارس پاچا په اور آواز دمیرویس

بیګناهي اعلان کړه په دربار کې دده رسوخ یو په دوه ټینګ شو ، تر څه مدي وروسته ئې دبیت الله دزیارت اجازه وغوښتله اودا دلیلونه ئې پیش کړه ، وې ویل :

« . . . ددنیا له مشقتو او تکالیفو څخه ستړی شوی یم ، او بل ناروغه یم ، او دریم خو را ډېر شوق لرم چه دمقدسو ښارونو او ځایونو زیارت و کړم او څو شپې ورځې هلته تیری کړم او د خدای لوی پاك دربار وویننم او د مکې او مدینې په زیارت مشرف شم ـ او تر هغه وروسته نو په ریاضت او دعا بوخت شم ـ که اعلیحضرت اجازه راکړي تردې زیارت وروسته نو بیرته دلته راځم او خپله تو له کورنۍ دقندهار څخه اصفهان ته راولم او دلته ژوند کوم ، هو ، که ستاسې خوښه وي خپله تو له قبیله او خپلوان دلته راغوارم او امر صادر کړی ء چه راسی (۲)

(۱) پټه خزانه ۱۳۹ مخ (۲) دافغان او پارس جګړه .

ځنګه چه سلطان حسین ظاهراً د مذهبی مراسمو سره پابنده و، ځکه ئې و نشوای کولای چه د میرویس دا عزم فسخ کړی او علاوتاً د میرویس له خبر و ځخه دیر خوشاله هم شو، ئو وي ويل: «هیڅوك دی په میرویس غرض نلری او نه دی څوك له دې لوی عزمه ځخه را ګرزوی» میرویس دخپلو ملګرو سره دمکې خواته روان شو او مکې ته ورسید.

دحجاز با نفوذه او مقدس علمأ ئې ولیدل او هغه تحایف او سوغاتو نه چه ئې دفارس ځخه دځان سره راوړی وه هر یوه ته ئې دهغه دنفوذ په مقدار ور کړه. بیانو مدینې ته ولاړ او دهغه ښار مقدس ځایو نه ئې و کتل او دهغه ځای دمعتبرو او بانفوذ و اشخاصو سره ئې هم ملاقات وکړ او هدا یا او تحفې ئې ور ورانډی کړې.

* * *

دمیرویس مناجات په مدینه کښې: ریدی خان مومند پخپله محمود نامه کښې لیکی چه په مدینه کښې میر ویس داسې مناجات وکړ چه د لته عیناً هغه منظومه را نقل کوو:

ولاړ ی د شپې ئې په یثرب کاغریاد
رسول دخدای ته «چه سوفوم برباد

ستا پر امت راغی د ظلم دوران
واوره رسوله د دې قوم فغان

پښتون خوستا پر نامه ځان کړی فدا
اي خیرالناسه! وا وره ته ئې ندا

وژ غوره دوی، ته د ظالم له لاسه
ګرګین له منځه د پښتون وباسه

ستا په نامه دی، کلمه ګویه پښتون
نه به سی هیڅکله له تانه راستون

مرګ وژوندون مو د اسلام دپاره
ستا د دربار ستا د سلام د پاره

مومو کړه هیر خیرا لوری رسوله!
فخر کونین نورالهدی رسوله!

او ښکی مې څاځی پردرباریم ولاړ
قوم سو په اور د ظلم تو له لتاړ

یو وار نظر وکړه پرموږ چه سو ورد
و ظالما نو ته تر څو به یو پر

ستا لطف ومهردی شامل پرجهان هرخراب زړه دی ستا په مهر ودان
که ستا نظرنه وی خراب سو پښتون په اور دظلم تور کباب سو پښتون
واغلم له لیری ی ستا در بار ته نبی ته می شفیع سه خدای غفار ته نبی
چه پرپښتون قوم نازل کا رحمت کړی ئې خوندی ناموس پخپل مرحمت
لاس دظالم ئې لهگر یوانه کا الهٔ وچ سی د ظلم د گنبد و خیر د نهٔ
ستا شریعت سی تینگ په منځ دپښتون ورک سی بیداداو کم سی رنځ دپښتون
دامی دیء سوال ولاړ و درته یمه محتاج دی تش و لبز نظر ته یمه
د قوم حال کړم درته عرض په ادب ته یې بادار د کل عجم او عرب
بیله تا نلری ی پښتون خوا لهگر ته یې ملهم د خوږو زړو د پر هر
وژغوره زموږ نام وناموس له بیداد کړو بې ناموسو ظالمانو بر باد
سر کهٔ را پورته زموږ حال وگوره د ظالم ظلم بداحوال و گوره
نه ئې له تا شرم وحیا سته نبی نه شرم کا دی له عیسی، اومنی
عرض می دحال وکا، وتاته پیشوا
بل څوک مو نسته خوا لهگر په دنیا»

د میرویس خوب لیدل : هداشان ریدی خان په محمود نامه کی راوړی چه

میر ویس نیکه تر پوره ته مناجات وروسته په همهغه شپه خوب ولید چه حضرت صدیق (رض) او حضرت عمر فاروق (رض) میرویس ته داسی وایی:

«وي اي سپین ږیری نورخه غم مکوه قوم دی خلاص سو کور ت ماتم مکوه
ولاړسه خپل قوم ته دازیری کړه ژر چه د ظالم سو کم نقصان او ضرر
پښتون بهٔ خدای کاله ظالمه آزاد نه به سی ننگه او ناموس ئې برباد
خدای به دا قوم کا پهٔرحم ودان نوم به ئې وینه مجاهد پر جهان
تل به د خدای په بندگی کی ولوړ څوك به ئې نکا سر په تیټه ورڅوړ

کلمه د خدای په وړو جاري په افواه ور کوي دوی به په دې لاره کې شاه
څوئي طره وي د اسلام په بیګړی ندبه سی ورک نوم ددې قوم له نړۍ»

دقت: ګران استو نکي پوهیږی چه په وروسته واقعاتو کښې چه میرویس قندهار ته ولاړ شي ددې خوب نقل کول یا اوروال په هغه عصر کې د پښتانه ملت په روح کې څه شور پیدا کوی؟

ځکه چه داسی روایات که څه هم حقیقت ونلری د یوه داسی مسلمان ملت په روح کی لکه د پښتانه ملت چه دی، سربیره پر ملی احساساتو یو مذهبی او روحانی تحریک او شور هم پیدا کړی. نو هر کله چه مذهبی او ملی احساسات سره یو ځای شول نو ر نو د داسی ملت د خوځولو او په شور راوستلو په مخ کښې هیڅ بل مانع نشی دریدلای او هر اقدام چه وکړی ددې دوو قوو په اثر حتماً یا مخو کیږی او یا کامیابیږی.

هغه سوالونه چه میرویس د حجاز علماو ته وړاندی کړل:

وروسته تر هغه چه ئې د مدینې علماو ته هم تحفې ور کړې بیرته مکې ته راغی او «د افغان او پارس جګړه» د کتاب لیکونکی لیکی چه میرویس په حجاز کې د هغه ځای خورا لویو لویو مشهورو ملایانو ته دعوت ور کړ او هغوی ته ئې پټ د خپل زړه رازو وایه او ددوی څخه ئې تحریری ځوابونه وغوښتل او ور ته ئې وویل:

«..موږ ددوو مملکتو تر منځ واقع شوی یو چه یو د هند امپراطوری ده او بل د فارس مملکت دی موږ د محمد (ص) په دین یو، او پر څو قبیلو سره ویشلی شوی یو.

لیکن څه مده د مخه زموږ مملکت ته رافضی او شیعه ګان راغلی دی او ددوی د لاسه د یر غیر قابل او نه زغمیدونکی ظلمونه وینو او س ئې د ګرګین په نامه یو رافضی بیګلر ګی چه د یر ظالم دی زموږ پر سر درولی دی چه خلاف د قانون او عدالت څخه پر موږ او زموږ پر کورنیو ظلمونه کوی.

او په داسې حال کې اې بزرگو او لويو عالماو! آيا موږ حق لرو چه دخپل دين اوناموس دپاره توري له تيکو را وباسو؟

که موږ ددوی پمقابل کې دخدای درضا دپاره دجنګ اعلان وکړو اودوی مات کړو آيا ددوی مالونه موږته ځنګه دي؟ » (۱)

دهر سوال په مقابل کې ئې مثبت او کافي ځواب وموند ـ مگر ميلسيون دسوالو شکل بلډول بيانوی او ليکي چه داسې وه :

« ۱ : آيا دهغو مسلمانانو دپاره چه پخپلو ديني کاروکې آزاد نه وی دتوری پزور ځان آزادول روادی؟

۲ : که ديوه ملت مشران ناچاره شي ديوه بي‌دين پاچا سره بيعت وکړی او هغه پاچا د بيعت دلمړنی شرطو مراعات ونکړی آيا هغه ملت کولای شي خپل بيعت فسخ کړی؟ »

ددې دواړو پوښتنو پځواب کې ئې د « بلاشك » کلمه وموندله (۲) خو سرجان مالکم فقط دو مره ليکي چه : « . . . درمکه فتاوی ازعلمای اهل‌سنت گرفت که محاربه باشيعه وقلع وقمع اينطايفه موافق قانون شرع شريف ومطابق احکام ملت حنيف است » (۳)

پههر صورت کوم وخت چه ميرويس بيرته اصفهان ته راگرزيده دفارس د حکومت پرخلاف ئې ډيری مهمی فتواوی دحجاز دعلماو او روحاني طبقو څخه پلاس کې وې اوبيرته راوگرزيد .

---

(۱) دافغان او فارس جگړه

(۲) تاريخ افغانستان ـ د ميلسيون ـ دمنشي احمدجان پښتو ترجمه ۲۰۲ مخ

(۳) تاريخ ايران ـ دسرجان مالکم ۱۹۷ مخ

دمیرویس بیرته را گرزیدہ : میرویس اصفهان تهرا وگرزیده ـ دمکې

څخه ئې خپل له ځانه سره ډېر خوشبویه شیان اوعنبر راوړه اوهغو کسانوته‌ئې

وړاندی کړه چه دنفوذ اواعتبار خاوندان‌وه اود هغوسره‌ئې ملاقاتونه هم وکړه،

دهغو په زړو کې ئې کامل نفوذ وموند . او ټولو دی پا چا ته مقرب کړ ـ دده

دور اندیشي اوعقل‌ئې وستایه اوپه‌سلطنتي چارو کې‌ئې لاره ور کړه(۱) مگرمیلیسون

لیکې چه‌میرویس کڅه‌هم له‌وزیرانو سره تنگ اوراتنگ درلود ، خو په‌بنکاره

ئې په ملکي معاملو کې مداخله نکوله (۲) اوښائې دادې دپاره‌و، چه‌داصفهان

دربار پرده بدگما نه‌نشي ـ په دې وخت کې کڅه‌هم میرویس خان ته دا شوق

پیدا شوی‌و ، چه قندهارته ولاړشي اوهغه نقشه چه له خپله ځانه سره ئې طرح

کړې‌وه عملي کړي مگرپه‌دې ملي‌مرام کې‌ئې تلوار روانه باله اوله‌ځانه سره‌ئې

فیصله وکړه چه‌څه مده لانورهم په اصفهان کې پاته شي .

یو تصادف : په‌دې وخت کې چه میرویس خان له مکې څخه اصفهان ته را

گرزیده داسې یوعجیب تصادف واقع‌شو چه‌دمیرویس دپلان‌دعملي کولو دپاره ئې

زمینه خورابنه مستعده کړه او میرویس ته‌ئې ډېرښه فرصت پلاس ور کړ چه‌خپل

کاروله پاخه کړي اوخپلې نظریې عملي کړي .

واقعه داوه : چه په دې وختو کې « شماخي » ته یوسفیر را ور سېد چه دروس

دامپراتور «پتر کبیر» له خوا داصفهان دربارته راتلې ـ داسړی «اسرائیل اري»

نومېده (۳) اویو سړی‌و ، چه‌په اصل ارمني دفارس د « قاپانلوی » و . داسړی

وروسته ترهغه‌چه‌په‌فرانسه ایټالیا او آلمان کې دقهوه‌خرخو ونکي پنامه په‌سیاحت

---

(۱) دافغان اوپارس جگړه . (۲) تاریخ افغانستان ـ پښتو ترجمه ۲۰۲ مخ

(۳) Israëlori

مشغول و ، دلمړی «لئوپولد» دآلمان دامپراطورپه عسکرو کې داخل شو ، اوورو ورو ئې په هم هغو عسکرو کې یوجزئي منصب پیدا کړاوځکه چه یودسیسه کارسړی و ، «داتریش» دوزیرانو په دربار کې ئې هم پښه خلاصه شوه او ځکه چه دشرق اکثرې ژبې ئې زده وې نو مامورشو چه اسلامبول ته ولاړشي اوهلته څارو کړي چه ایا عثماني دولت دهغې روغې دمنلو دپاره آماده اوحاضر دی چه اطریش او دهغه متحدینو (آلمان اولهستان او ونیز) ئې پیشنهاد کاوه ؟

اوداهغه روغه ده چه په (۱۱۱ ه) کال ئې تړون وشو .

وروسته تر هغه اسرائیل اری دروس دقیصر خدمت ته راغئ، اودهغه په عسکرو کې ئې منصب وموند (۱) خوبیا چه ئې دروس دولت ته په عثماني مملکت کې ښه خدمتونه و کړه نوئې دهغو خدمتو په عوض کې دپیټر کبیر څخه خواهش و کړ چه دی دسفیر په عنوان دپارس دربارته واستوی ، امپراطور بر څېره پردي چه ده دا خواهش و مانه امرئې و کړ چه هر څومره مال التجاره چه دی او دده ملګري له ځانه سره وړي دګمرکي محصول څخه دي معاف وي (۲) دا امر ددې باعث شو چه خورا ډېر ارامنه پرده بالدی دخپلې تجارتي ګټې دپاره راغ ندشي . هغه و ، چه اسرائیل اری دروس دامپراطور له خوا داصفهان دربارته معرفي شو ، اسرائیل اری تر هغه دمخه چه اصفهان ته و لاړشي «وینه» ته ولاړ او د تېرو خدمتو له امله ئې داتریش دامپراطورڅخه دسلطان حسین پنامه یوه سپارښتنامه واخیستله او له هغه ځایه بیاد پاپ دربار «روم» ته ولاړ او پاپ هم د پارس دپاچا پنامه یوخط ور کړ (۳) تر دې ټولو سپارښتنامو وروسته د ډېرو ارمنیانو او روسیانو سره «شماخي» ته وارد شو او دپارس سرحدته را ورسید .

---

(۱) کاوه (مجله) دوهم کال د ۱۲ شمارې ضمیمه ۸۷ مخ (۲) تاریخ ایران سرجان ملکم ۱۹۷ مخ

(۳)

دپارس وزیرانو چه ددې سفیر دراتګ خبر واروید، نو یوسړیئې ورواستاوه چه ددې سفیر هویت او احوال ځانته ښرګند کړی او دوی خبر کړی چه دا سفیر څوك دی ؟ او د کم ځای دی ؟ او ملیت ئې څه دی ؟

ددوی سړی چه بیرته راغیٔ دوی ته ئې وویل چه دا سفیر په ملیت ارمنی دی؛ کم وخت چه دوی دا خبره واروېده ډېر مشوش شول، خصوصاً چه دې سفیر و پلی وه چه دارمنیانو شهزاده دی. ځکه چه دوی نه غوښته چه یو ارمنی سړی د سفارت په لقب (هغه هم د روس دسفارت پناهه) داصفهان دربارته راشي، له دې کبله ئې نو دفرانسه دسفیر «میشل» نامی سره چه دفرانسه دخورلسم لوئی له خوا دتجارتی چارو دپاره په اصفهان کی و، مشوره وکړه او له هغه څخه ئې وغوښتل چه ددې سفیر ملیت او نژاد ښه ورته ښرګند کړی او دوی ته دا معلوم کړی چه د روس امپراطور ته په څه نسبت معرفی شوی دی او څه قرابت ورسره لری ؟

د فرانسه سفیر چه هم دا سرائیل اری په را تګ خوښ نه و (ځکه چه دې سفیر دهغه لئو پولد اعتماد نامه په لاس کی اوله چه د فرانسویانو سره په جنګ اخته و او هم ئې اروپدلی وه چه اسرائیل اری خیال لری دا سی اسباب راغونډ کړی چه کاتولیکی کشیشان له پارس څخه وشړل شي (۱)

نووې ویل : « . . . حقیقتاً دا سفیر نژاداً ارمنی دی ـ چه تردې د مخه ئې په فرانسوی عسکرو کی کار کاوه او دفرانسوی عسکرو د باره ئې کافی درستو له بیا دیوه عسکر پنامه په خدمت کی داخل شو، دځو وظیفو تراجرا و روسته یو کښته منصب ور کړه شو ـ څو واره هم جرمنی ته ولاړ او دلئو پولد خصوصی ترجمان و، بیا په روسی خدمت کی شامل شو او دسروانی په عهده مقرر شو او دجرمنی شهزاده دی دروس «تزار» ته معرفی کړ ـ دادی چه اوس داصفهان دربارته دیو

(۱) کاوه مجله ۳ کال د ۱۲ شماري ...

سفیر په حیث را استولی‌شوی دی » (۱)

او دفرانسه سفیر به دخپلو خبرو په‌پای کښی‌داویل چه «داسرائیل اری طالع هم ده په نامه کښی‌پټ‌ده که‌دده دنامه توری وروسته وړاندی شی داسی جمله ځینی جوړیږی چه په‌فرانسوی‌ئې داسی‌معنی کیږی «دی پاچا کیږی » (۲) کم‌بل شی‌چ‌ددربار دارا کینو وحشت‌ئې ډیراوه دقره‌باغ دکلی دیوسړی Aghwanitsch نامی پیشگوئی وه‌چه خلکوته ئې داسی ویل :

«داسفیر دارمنی پاچهانو څخه دی چه‌زموږ په کتابو کی‌ئې دمخه‌هم‌ذکر راغلی‌دی چه‌یووخت به‌پارس ته‌راشی او‌داځای به‌دده‌تر تصرف لاندی شی‌او دا سړی‌خودار منیانو حکومت پخوانی عظمت‌ته ونه‌ر سوی پرځای به نښکښېنی» هغه‌وخت چه‌دی شماخی‌ته راورسیدئ سوه‌ارمنی کسان ورسره وه‌چه دلته سل نور کسان‌هم‌ورسره‌شوه اوویل‌ئې «زه‌دپخوانیو ارمنی‌شاها نوخلف‌یم!» داپیرو پاگمه ډیرزر خپورشو، اولکه‌څنګه‌چه‌دوی په پخوانیو کتابو کښی لیدلی‌شوی‌وه. دوی ویل:« پریږدیء - چه‌دی‌زموږ پاچاشی،دی‌خپل مملکت‌ته راغلی‌دی اوباید چه حتماً زموږ له‌خوا تقویه شی »

دفرانسه سفیر چه داپیرو پاگنده واوریده پاچاته ئې‌وویل :« دد نیاار منیان دا سړی‌هغه پاچا بولی چه‌دهغه‌باره کښی‌ددوی کتاب پیشگوئی کړی‌ده !» او په خپلو خبرو کښی ئې ډیره‌مبالغه وکړه اوویئ‌ویل چه هرڅو زر کیږی باید‌ددی بلاخو له پټه کړه شی - پاچا ډیر په چورت کښی‌واو بیا اودستی ئې‌اعتماد الدوله راوغو ښت مشوره‌ئې ځینی وغوښتله چه‌ددې سفیر به راتګ کښی‌څه وائی؟

اعتمادالدوله ویل : اجازه ورکړی‌چه راسی !»

---

(۱) دافغان او پارس جګړه .

(۲) Israelorii—Iiseraroii(roy)

دمیرویس استفاده له موقع څخه: موږ ته او سه چه دمیرویس نیکه حالات

لوستی دی، میرویس موږ ته بریو دیپلومات او سیاسی هوښیار سړی معلوم دی نو ځکه دي تصادف میرویس ته ښه موقع پلاس ور کړه چه دارامنه او گرجیانو په باب کښې او ددوی سره دگرگین دمناسبت په شاو خوا کښې هر څه چه وغوښتل هغه و ایې – ځکه چه دده وینا ظاهری رنگ هم درلود – که ئې ویلای چه ارمنیان او گرجستان غواړی چه آزاد اوسی او گرگین خان ددې کار لمړی محرک دی شاید حقیقت به هم باله کیږده – خصوصاً هغه وخت چه دکابینې داعضاو په نظر داغوښتنه خلاصه ونکې ښکاره شوه او میرویس ئې دمشورې دپاره مجلس ته راوغوښت (۱) ښه زمینهٔ مساعده وه چه باید میرویس له خپلی وینا او تلقیناتو څخه کوم کار چه زړه ئې غوښت اخیست.

چه مجلس ته حاضر شو دوارو پارټیو ده ته رجوع و کړه او ورته وې ویل: – کمه نظریه ښه ده؟ «دسفیر پرېښودل او که ئې گرفتارول؟» ځکه چه یوه پارټۍ ددې نظریې پرخواوه چه سفیر دی گرفتار شی او بله ددې نظریې مخالفه وه، څوك لا هم بې طرفه ناست وه – بیائې نو دمیرویس څخه داسې خواهش و کړ: –

«... موږ ستا خبرای در کړی رایې او ستا سلیم عقل ته ضرورت لرو – ته څه وایې؟»

میرویس واردواره ددوی دلوړو ستاینو او احترام شکریه اوخپله خا کساری په څو کلمو کښې خلاصه کړه او بیائې داسې وویل: –

«زما په عقیده ددې سړی رانگ سیاسی رنگ لری – چه دې خاوری ته راداخل شی ستاسی دقوې تر شعاع لاندی کیږی – نو ددې قدرت او واك به پیدا نکړی شی چه کومه فتنه او شخړه جوړه کړی – که تاسی د کمی شخړی انتظار له ده څخه لری، نو پرېږې ئې ږدیء چه اقدام و کړی – بیا تاسی کولای شیء

---

(۱) دافغان او پارس جگړه په انگلیسی ۰ افغان تاریخی په ترکی ژبه

چه دی محبس ته وسپاری، او په یوه جام ئې کار تمام کړی، او که د

کوم داسې اقدام ونکړ ترخه مدې وروسته چه وخت ئې پوره شو بیرته ئې

« زار » ته ور واستوی، په دې صورت کښې به دده پحق کښې لوی توهین شوی وی

او خورا به سپک شی ځکه چه دی ئې د پاغیانو د پاخوال او دهغو د مجلس داوربلولو

د پاره دې ځایته را استولی و، او نا کام و لاړ ـ. له دې څخه هم باید وبیریږی

که دا سفیر ستاسې په دربار کښې قبول نشی احتمال لری چه د ګرګین دوروره په

شان خپل ځان روسی قونسلګری ته ورسوی او د ار منیانو د سر کښی او طغیان

باعث شی ـ هغه وخت نولا زمیږی چه د ګرګین د هنګامې په شان یوه بله هنګامه

توده شی او د ډیرو خلکو وینې به توی شی او تر حد زیاتی پیسې به ولګولی شی . . .

په هر صورت کوم شی چه په دې وخت کښې مهم او ضروری ښکاری دادی چه تر هر څه

دمخه باید خپلو سرحدا تو ته توجه وکړی ـ وګوری : له یوې خواه ګرجی

شهزادګانو د روس له قیصر څخه د مرستې او ساتنې غوښتنه کړې ده او نظر علی خان

د ګرګین دا کا زوی او د ګرجستان والی ئې روسی دربار ته استولی دی (۱) او

له بلې خواهم پوهیږی چه ګرګین دارمنی ټبر څخه دی، څه لیری نه ده چه د

روسیانو سره علاقه پیدا کړی ـ هو، ګرګین فرصت او وخت لټوی چه سر کښی

وکړی (لکه د مخه چه ئې هم په نا کامۍ سره اقدام ختم شو) او هغوی به د خپلې

مرستې د پاره راوغواړی او له خپلو ګاونډیانو څخه به استفاده وکړی او یا خپل

حکومت د هغه پاچا ته تسلیم کړی او د هغه سره قول او تړون وکړی چه دده سره

مرسته وکړی او دا هم څه لیری نه ښکاری چه پخپله له پښتنو څخه استفاده وکړی،

هغوی پخپله پارټۍ او حزب کې داخل کړی ـ ځکه زه هلته حاضر وم او دده

کارونه می لیدل ـ

---

(۱) کاوه مجله ۲ کال ۱۲ شماري ضمیمه ۸۹ مخ.

گرگین له‌ماځخه کوم مخالفت ونه‌لید ـ او نه ماظلم کړی و ، مگر زما وجودئې هلته نه غوښت اوزه ئې له هغه ځایه لیری کړم ځودی پخپل مقصدبنه کا میابه‌شی که زه هلته وای او (حدای دی نه‌کوی) کمه‌واقعه دپښتنو په‌منځ کښې پیښه شوې وای په‌خورا آسانئ سره ما کولای شوای چه هغه اور مړ کړم په هر صورت که داسفیر ومنل شی نود راتلونکی خطر دپاره باید کم از کم دور اندیشه اوسئ او دده په کار او کړو اوعمل پسی ډیر مواظب اوځا رووسئ ... » (۱)

میرویس په آخر کښې داهم وویل چه : « . . . حقیقتاً ډیر نازك وخت دی که پتر کبیر دروغی‌اودوستئ له لاری غوښتلای چه یو سفیررا واستوی دا اومنی سړی به ئې نه رااستاوه په تېره بیاداسی سړی چه دارمنیانو دشهزادگی دعوه هم کوی ځکه نودپارس حکومت ته داضرورده چه ترڅ گرجیان اوارامنه‌تر نظارت لاندی ونیسی ځکه چه ډیرمده نه‌کیږی چه گرجیان دگرگین‌ترمشر توب لاندی بغاوت کړی و ، او اوس چه هم‌دگرگین‌دا کاروی دزار روس په دربار کښې لوړ مقام لری آیادې‌سفیرراتگ به‌دگرجیانواوارمنیانو په روحیاتو کښې‌خصوصاً دگرگین په روح کښې څه تأثیر پیدا کړی ؟ » (۲)

دمیرویس داوینا چه « دافغان اوپارس جگړی » د لیکو نکی په عقیده یود هغو جامعووینا وڅخه وه چه‌دیوه هوښیار اومقتدر سیاسی سړی څخه چه د لوړ عقل خاوندوی انتظار کیږده ـ او وئې کولای شوه چه د گرگین په نسبت دپاچاپه مغزو کښې راز راز افکار پیدا کړی ـ نوپاچا فکروکړ : څه و کړی ؟

که گرگین معزوله کړی محتمل چه دده حکم به ونه منی اوهند پاچانه به ځان تسلیم کړی ـ اوکه ئې معزوله نه‌کړی هغه تشویش‌چه دده له وجوده ورته پیداشوی و ، دده زړه ئې برآ رامه نه پریښود اوتحمل ئې نشو کولای .

---

(۱) دافغان اوپارس جگړه مخ (۲) تاریخ افغانستان ـ میلیسون ـ پښتوترجمه ۲۰٤مخ

نوځکه ئې و کړه ؟ وروسته ترهغه چه د اسرائیل آری ئې په ډېر مجلل ډول پذیرائی وکړه او اصفهان ته راغی ، دګرګین دپاره ئې داسې چاره و سنجوله چه هم معزوله نشی اوهم له اقتداره ولو ېږی چاره داوه چه میرویس ئې بېرته دقندهار و کلانترئ (ریاست بلدیه) په منصب مقرر کړچه هلته د ګرګین د حالاتو مراقبت وکړی او که ئې موقع پیدا کړه دده ځای هم ونیسی (۱) نوداد هغه میرویس چه دیوسیاسی بندی په حیث تحت الحفظ اصفهان ته لیږلی شوی و اوس دحکمران په حیث وطن ته راځی - ښائی چه ګرانو لوستو نکو به د هغې پوښتنې ځواب چه ځومخه دمخه مو کړی وه (چه دیوه پښتانه مېړه فکربه دیوې کابینې په مقابل کښې څه و کړي ؟) خود پخوده پیدا کړی وی .

خیر یه راتلونکو پېښو کښې به څو نوری نکتې هم ولولی چه دملی زعیم دیپلوماسی افکار لا ښه ځینې څرګند ېږی .

❀ ❀ ❀

دمیرویس راتګ قندهار ته : په دې ترتیب میرویس دملی پروګرام د عملی کولو دپاره دډېرو آرزوګانو سره په خوراشوق خپل ګران وطن ته رهی شو او درارهی کېدو په وخت کښې ئې څو مکتوبونه دګرګین پنامه له ځانه سره را اخیستی وه چه په هغو کښې پر ګرګین باندی تا کید اوسپارښت شوی و ، چه د میرویس بې مشورې به کارنکوی او دده ته به بیرته هغه پخوانی منصب وسپاری او ډېر احترام به ئې کوی ، دده عزت اوشرافت به محترم ګڼی حتی اعتماد الدوله میرویس ته په خصوصی توګه ویلی وه چه د ګرګین په کړه او وضعیت پسی دی څارووی او یو مهر شوی سند ئې هم ورکړچه کوم وخت که ضرورت پیښ شی له هغه څخه کار واخلی - دیوان بیګ هم څو مکتوبونه ور کړه او په هغه کښې ئې ولیکل چه : « میرویس یوله هغو هوښیارانو خلکو څخه دی چه دپاچا سره ئې ډېر کومکونه کړی دی »

(۱) تاریخ افغانستان دمیلیسون اثر دمنشی احمد جان ترجمه ۲۰۵ مخ .

میرویس چه دا مکتوبونه واخیستل نور ئې نو ځنې روانه باله دستې دقندهار خواته راوخوځېد اوپه لاره کښې ئې په کاروانسرایو اونظامی کلاو کښې په ډېر تجلیل او احترام دَبوې تشریفاتی عسکری ټولگۍ اودیوې دستې موز یك له خوا ښه راغلی کېد له ـ هر پښتون دده په راتـگ خوښی کوله او دده د کارو آرزو مندهو (۱) ځو چه قند هـارته را ور سید .

د میرویس رسېدل قندهارته : د میرویس په قندهار کښې په ډېری گـ مجوشۍ اوحرارت استقبال وشو ، اوټولو اهالیو په ورین تندی اوخوشالو زړو ده ته «ستړي مشي» وویله ؛ گرگین که څه هم په ښکـاره دده په پذیرائی کې داهالیوسره گډون و کړ اودمیرویس احترام ئې پر ځا ی کړ ، مـگرپه زړه کښې له غضبه او کینې څخه سره خوړل کېده او دانتقام لارئې پلټله ، خصوصاً له هغه وخته څخه چه (داصفهان ددربار تهدید نامې اوسپارښنامې ئې ولوستلې .)

په دې وخت کښې میرویس د گرگین څخه اجازه وا خیستله خپل کوراوخپلې علاقې ته ولاړ ؛ هلته اکثر خوانین اومشران اودده ملگری دده دملاقا ت دپاره راغلل اوهم دلې دلې خلك دحج د مبار کی دپاره ده ته راتلل او ټول پښتا نه منتظره وه چه دی څه کوی ؟ اوڅه وایی ؟ غوښته ئې چه پوه شي : میر و یس د قوم دنجات اوآزاد ولو په باب کښی دوی ته څه زېری راوړی دی ؟

گرگین ددې ملاقاتو اوتـگ راتـگ څخه بې خبره نه و ، مگر دانتقام اخیستلو دپاره ئې غوښته چه یوه پلمه پیدا کړی اوداسی کـارو کړی چه میرو یس دقوم اواولس په نظر کښې سپك اوذلیل ښکاره کړی - یوه پلمه ئې پیدا کړه هغه داوه :

میرویس یوه لور درلوده چه خورا ډېره ښکلې وه ، چه دسر جان مالکم په اصطلاح ددې دحسن اوښکلیتوب آوازه دخلکو په خولو کښې خپره شو ې وه (۲)

---

(۱) د افغان اوپارس جگړه مخ (۲) تاریخ ایران سر جان مالکم ۱۹۸ مخ

گرگین میرویس ته حال واستاوه چه دغه لور دده د زوی د ازواج دپاره (۱) د گرگین کور ته ور واستوی څنګه چه دا پیغام د تحکم په توګه، نو میر ویس ته غوندی اندېښنه پیدا شوه ـ ځکه چه له یوې خوا دلور استول دده له پښتنی غیرت سره مخالف وه او بر سېره پر هغه ئې دده قدر دقوم او اولس په نظر کی سپکاوه او له بلې خوا په داسی وخت کښې چه میرویس لا تر اوسه پښتانه دخپلی عقیدې او عملیاتو څخه پوره نه وه خبر کړی ددې حاکمانه امر ردول دده هغه طرح کړې نقشه ورو رانوله ـ نو ئې څه وکړه ؟

دقوم مشران او غټان ئې راغونډ کړه او ملی جرګه ئې جوړه کړه، چه دا خبره ورته وکړی او دملی قانون په قرار ترمشورې وروسته یوه فیصله وکړی .

ځکه چه په پښتنو کښې دادستور دی چه دملی کارو دپاره مشوری مجلسونه جوړوی که څه هم معامله ډېره وړه وی په انفرادی توګه ئې بیله ملی مشورې نه فیصله کوی او نه ددوی په عقیده فیصله کېدلای شی. دا مجلسونه دپښتنو په اصطلاح «جرګه» بولی دا جرګې چه څنګه فیصله وکړی هر پښتون ئې عملی کول پر ځان لازم بلکه ملی فرض ګڼی ـ دادی چه دپښتنو ملی زعیم هم له دې دستور څخه کار واخست او دقوم مشران ئې راوبلل .

❀ ❀ ❀

لمړی ملی جرګه : میرویس دهغه ترهغه چه گرګین ته منفی یا مثبت ځواب ور کړی داولس مشران ئې په کوکران کښې (چه دقندهار په شپېږ کروهۍ کښې دغرب خواته واقع او دمیرویس مدفن دی) دمشوری دپاره را وبلل ـ لمړی ئې دګرګین ددې غوښتنی په شاوخوا کښې خبری شروع کړې، پښتانه چه طبعاً پر ننګ او ناموس مینان دی لوی او واړه وایی «دنیا تر سر جار سر تر ناموس!» نو طبیعی

(۱) تتمة البیان دسید جمال الدین افغانی پارسی ترجمه ۷۷ مخ.

د چه ددې خبرې داروېدو څخه روحاً متأثره شول، دغیرت و ینی ئې په جوش راغلی او میرویس ئې د لوړ لاستولو څخه سخت منع کړ او مقاومت ته ئې تشویق او ترغیب کړ او ښتی قسم ئې یاد کړ چه ددې په مرسته کښې تر سر او مال تېر شي؛ میرویس چه دوی د ځان په شان متأثر ولیدل په زړه کښې ډېر ډېر خوښ شو، مګر په ظاهر ئې دوی ته د صبر توصیه وکړه او وې ویل: «بهتره ده چه بلا په خوب کښې مړه کړو! مګر تاسې ته لازمه ده چه پر خپلو خبرو ټینګ سئ، خپل راز پټ وساتئ، او پر ما اعتماد ولرئ، یقین وکړئ چه له دښمنانو څخه به سخت انتقام واخلم» (۱)

په دې وخت کښې ملي قائد د رحمان بابا دیوان راواخیست او دفال په توګه ئې خلاص کړ وې ویل: «راسئ چه عبدالرحمان بابا قدس سره هم وپوښتو، چه دده دیوان ئې خلاص ک(ړ)، هسې شعرونه و:

زه مکتوب غوندې په پټه خوله ګویایم　　خاموشي زما تېرې کا تر غوغا زما
ګښت د عشق په تود د زمکه امان چرې　　سمندر بویه چه زیست کا په صحرا زما

چه نغه بېتونه ئې ولوستل هغه مغفور حاجي، وویل: «چه د ظالمانو کار تمام دی، اما اوس دستي خاموشي بهتره ده، ټوله به په پټه خوله دا کوښښ کړو، چه ظالمان ورک سي چه مناسب وقت راسي، نو به زه پر تاسې ږغ وکړم، هغه وخت باید ټول تیار یو او ظالمان له وطنه وباسو.» (۲)

د جرګې خبرې اترې تر ماښامه جاري وې، خو په آخر کښې ئې داسې فیصله وکړه چه: «قطعاً د میرویس خان دې نه لور استول کېږي، مګر دې دپاره چه ګرګین غافل وساتو او په حال خبر نسي، بلکه نجلۍ دې د میرویس د لور په عوض واستوله شي څو چه د ګرګین د هلاکولو دپاره فرصت پیدا کړو ...»

تر دې فیصلې وروسته ئې بیا ټولو په قران، توره، ډوډۍ او مالګه قسم وکړ او د خپل قول پر وفائي بیا ټینګ ترون وکړ او وې ویل: «هر څوک چه له خپلې خبرې

---

(۱) تاریخ ایران سرجان مالکم ۱۹۸ مخ (۲) پټه خزانه ۹۵ ـ ۹۶ مخونه.

واوړی «زن طلاق» بهوی ـ دپښتنو په عقیده داقسم اشدترین دقسمو دی چه میرویس ته ئې دهغه په یادولو داډ ورکړ.

تر هغه وروسته میرویس یوه بله نجلۍ چه دده پکور کښې روز لې شوې وه دخپلې لورپنامه دګرګین سرای ته واستوله (۱) اوهغې نجلۍ وویل: «زه دمیرویس لوریم!» پهدې تو که دګرګین هغه پلمه چه دانتقام اخیستلو دپاره ئې جوړوله بې اثره پاته شوه اوهم ګرګین وغولېده چه میرویس نونورڅه په زړه کښې نلري اوروغه غواړي اوبیادده دمظالمو دپاره زمینه مساعده ده. ځکه ئې نو ترخپله وسه پوری دمیرویس زړه ساته اوپه هر کار کښې به ئې دده درایې مراعات کاوه ملي زعیم میرویس خان هم دازیار یوست چه داسې ښکاره کړی چه دګرګین تول مظالم او صدمې ئې چه دده قوم ته رسولي دی هېرې شوی دی اود خپلوی اظهار ئې داسې حدته ورسوله چه ګرګین پرده بانډی کامل اعتماد پیدا کړ. څوچه یوه میاشت وروسته ئې دګرګین دور کولو دپاره دوهمه جرګه جوړه کړه

❀ ❀ ❀

دوهمه ملی جرګه: یوه میاشت وروسته چه دګرګین دظلم اور بیا په زوره کښې شو اولمبې ئې هرلورته خپرې شوې د پښتنو مشر ان په تنګ شول بیا پر میرویس راغونډ شول او دګرګین دظلم څخه ئې استغاثه وکړه ـ اوبیاد پښتنو یوه ملي جرګه جوړه شوه، مګر دا پلا د کوکران په کلي کښې نه وه، بلکه په «مانجه» کښې جوړه شوه چه دقندهار شمالي شرق ته تخمیناً دشلومیلو په فاصله د کابل پر لارواقع دی اوپه ښارصفا پوری نښتې دی، اوغالباً داځای د میر ویس خان د ښځې یعنې دجعفرخان سدوزی د لورو، ځکه چه داحدودبه هغه وخت کښې دسدوزو. (۲)

---

(۱) تاریخ افغانستان دمیلیسون ۲۰۶ مخ ـ دسید جمال الدین افغانی دتتمة البیان ترجمه ۷۷ مخ سرجان مالکم ۱۹۸ مخ.

(۲) تاریخ سلطانی ۷۱ مخ پته خزانه ۹۶.

داجرگه هغه‌وروستنی جرگه وه چه‌دقوم دآزادی ونیقه ئې مهر وله، اوڅنګه‌چه ریدی خان په محمود نامه کښې راوړی په‌دې جرگه کښې لاندی مشران او خوانین راغونډ شوی وه (١) :

١: سیدال‌خان ناصر، چه وروسته دهو تکو ددورې یو مهم لوژور او معروف جنرال او سپه سالاررو ـ دده مفصل شرح حال به‌وروسته راشی .

٢ : بابوجان بابی ـ چه‌دده شرح حال به‌هم برخپل ځای پوره ذکر شی .

٣ : بهادرخان ـ چه‌وروسته به‌ئې شرح حال ولولی .

٤: میاجی ـ دده أصل نوم ملا پیرمحمد میاجی دی چه مفصل حالات به‌ئې په راتلونکو صفحو کښې ولولیء .

٥: یوسف‌خان ـ دهوتکو له‌غښتلوخانانو څخه‌دی چه‌په سیوری کښې اوسیده مگر متأسفانه بې له‌دې کتابه په‌بل مأخذ کښې ئې ذکر نه‌دی راغلی .

٦: عزیزخان نورزی ـ چه ریدی خان ئې د «دلارام» دپهلوان په نامه یادوی نور ذکرئې نسته ښایی چه‌دفراه دنورزو مشر وی .

٧: گل‌خان‌بابر ـ ددې مشر ذکر هم په بل کتاب کښې په سترگه نشو .

٨: نورخان بریځ ـ داسړی دبریځو له‌خانانو څخه‌و، اومحتمل چه‌دښوراوك اویا پښتنی بلوچستان و، په‌نورو کتابو کښې دده نوم ونه لید شو .

٩ : نصرو خان الکوزی ـ دالکوزی قوم له غټانو څخه و ، چه په جلدك کښې اوسیده .

١٠ : یحیی‌خان ـ دملی قائد میرویس خان ورور دی .

١١ : محمدخان ـ دمیرویس وراره چه‌په‌وروسته وقایعو کښې دحاجی انگو په‌نامه ډیر مشهور شوی‌دی اوشرح‌حال به‌ئې وروسته درته‌راشی .

---

(١) پته خزانه ١٤٥ ـ ١٤٧ مخونه .

۱۰۲ : یونس‌خان کاکړ ـ ښایي چه دارغسان یا ژوب له‌خوانیټو څخه وي. په محمود نامه کښې همدا پورته اشخاص ذکر شوي دي ، مګر دنورو مؤرخینو له‌لیکنو څخه څرګندېږي چه علاوه پردغو اشخاصو نوردبلو څو دقوم مشران او ملکان هم‌دې ملي جرګې‌ته را بلل شوي وه. (۱)

دې جرګې‌بیا په‌قرآن ګوتې پورې کړې اود وفادارۍ لوړه‌ئې وکړه ، بیا نو میرویس داعتمادالدوله کاغذدوی‌ته وروښود او ورته وې‌ویل: «چه دپارس حکومت هم دګرګین څخه خوښ نه‌دی اوماته اجازه راکړه شوې ده چه ګرګین له‌منځه ورك کړم اوپښتانه دده له‌ظلمه وژغورم‌مګر دایه‌هغه صورت کښې‌امکان لري چه‌تاسي ټول‌په‌یوه زړه‌اویوه اراده اویوه‌ژبه زماسره‌ملګري‌شيء» ټولو دده دامرو داطاعت قول‌ورسره وکړ اوده‌ته‌ئې دخپلې‌ملګرۍ پوره اطمینان ورکړ.

تردې وروسته نومیرویس خپل‌هغه‌پلان‌چه‌ده دخپله‌ځانه سره سنجولی‌و، دوی‌ته ووایه، هغوی‌هم ټولودده عاقلانه‌اومدبرانه پلان‌ومانه اوخوښ‌ئې کړه دجرګې له‌خوا یوه خان‌ته امروشو چه ګرګین‌ته دی‌مالیه نه‌ورکوي او خپله طائفه دی دګورجیانو پرمقه بل‌پورته کړي ـ داچه داطائفه کومه‌طائفه‌وه په‌دې کښې دمؤرخینو اختلاف دی : دافغان او پارس دجګړې لیکونکی لیکي چه د«بلوڅانو» مشرته امرورکړه شو (۲)مګرتاریخ سلطاني اوخورشیدجهان د« کاکړو» طائفه‌ښیي (۳) اومیلیسون بیاد«ترین» قوم‌یادوي (٤) همدارنګه ددوی په‌ځای کښې اختلاف‌دی څوك ارغسان ذکرکوي اوڅوك دبلوچستان علاقه‌یادوي خوحقیقت‌ته همدادوهم قول نژدې‌دی ، ځکه‌چه دوروسته پېښو څخه څرګندېږي چه جرګې غوښته دګرجي‌عسکردقندهارڅخه یوې لیرې‌علاقې ته‌ولیږل‌شي اوارغسان دومره لیرې ندی.

---

(۱) دافغان اوفارس جګړه ۰ مخ (۲) دافغان او پارس جګړه مخ

(۳) تاریخ سلطانی ۷۲ مخ خورشید جهان ۱۳۲ مخ

(٤) تاریخ افغانستان ـ پښتو ترجمه ۲۰۷ مخ

په هرحال دامل‌ی جرگه نرمازیگره جاری‌وه، او دجرگې شاملینو هریوه ته وظیفه وتا کل‌ه‌شوه اودلمړی اقدام دپاره لازمه ترتیبات په‌نظر کښې ونیول شوه دجرگې په‌پای کښې پردي وخت بیاحاجی میرخان مغفور، له‌رحمان بابا څخه دابیتونه ولوستل :

چه آسمان ئې مخ پټ کړی په‌سحاب و — خدای وماو ته‌ښکاره کړه هغه‌نمر بیا
چه رقیب راته ترلی په زنځیر و — خپل‌حبیب را باندی برا نیت هغه‌ور بیا
په‌وصال ئې منت باراوسه رحمانه ! — په صدف کښې دخل نشته دگوهر بیا

نقل کا: چه‌دخدای په‌قدرت، دغه‌ورځ پر آسمان‌اوریځ‌هم‌وه، حاجی‌میرمرحوم دابیتونه ولوستل په‌هغه گړی لمر ښکاره‌سو اوریځ‌ئې له‌مخه هسته سوه خلقو هم دغه یوالهی مددوگانه اوبیا نو جنت مکان حاجی میرخان خلقوته وویل :

«دادی دخدای‌تعالی مهراولطف هم زموږ مل‌گری دی، اوس نو وقت دی چه توری له‌تیکیوو کاږو، اوځانونه له‌دښمنه وژغورو! .» ( )

❀ ❀ ❀

دمیرویس لمړی اقدام :

دبلو څواوکاکړو مشران چه‌خپلو علاقوته ورسېدل، دستی‌ئې خپل قومونه پاڅول اودمالیې له‌ورکولو څخه‌ئې سرونه وغړول گرگین چه‌دالمړی وارو، چه دداسی شدیداوبرملا انکار سره‌مخامخ کېده سخت‌قهر ورغیء فورأئې‌ټول گرجی جگړن اوغنبتلی چه‌یوازی دهمداسی‌جدی اقداماتو دپاره ساتلی شوی‌وه دبلوڅو اوکاکړو دسر کوبی دپاره وټاکل اوروان شول .

میرویس چه‌دا وضعیت‌په دېردقت کوت، گرگین ته راغیء اودپورتنیو قومو دسر کښې له املهٔئې تأسف وکړ او دگرجی لښکرو له لېږلو څخه ئې خو ښی څرگنده کړه، اوضمناًئې دښاردباندی یوباغ‌ته گرگین دعوت اومیلمه کړ (۲)

---

(۱) پټه‌خزانه ۹۷مخ (۲) سرجان مالکم ۱۹۸مخ ـ دسیدجمال الدین تتمه۷۸مخ تاریخ افغانستان‌میلیسون ۲۰۷ مخ.

او په دې ترڅ کښې ئې وویل چه په دې مېلمستیا کښې غواړی د خپل قوم دوه غښتلي سرداران د ده ته معرفي کړی چه د حکومت په خدمت کښې شامل شي (۱) ګرګین د امېلمستیا ومنله. د مېلمستیا ورځ را ورسېدله: د پښتنو ملي زعیم میرویس خان د قوم د مشرانو په مصلحت څو تنه پښتانه په مخصوصو ځایو کښې سره وویشل چه هلته د ی اشاری او فرصت ته منتظره وی.

ګرګین د خپلو ملګرو او څو تنو محافظینو سره د باغ خواته وخوځید او هلته ورغی؛ میرویس او د پښتنو نورو غټانو مشرانو په ډېری ګرمۍ دده «هر کلی» ووایه او «ښه راغلې» ئې ورکړه مېلمستیا ډېره مجلله وه هر ډول شراب د دوی دپاره مهیا شوی وه او هر مېلمه دومری وڅښل چه بې هوښه ولوېدل، اویادسید جمال الدین افغاني په اصطلاح په دې مېلمستیا کښې د مېلمنو د مرګ شراب تهیه شوی وه او پخپله میرویس ئې ساقي شو. - پر هغه کل شوی وقت د انتقام اشاره یا د وطن د آزادی ږغ چه د اټولي مقدمې او نیرونګونه د همغه دپاره وه، د ملي زعیم میرویس له خوا وشو په دې اشاره او ږغ ګرګین او د ګرګین ملګری د پښتنو تر تورو تېرشول او دا د هغو زروزرو بې ګناهو پښتنو د وینو انتقام و، چه د ګرګین د شخصي امیالو او مقاصد و په اثر قرباني شوی وه.

په دې کښې چه د ګرګین قاتل څوك و، بې د محمد مهدی څخه بل مؤرخ په دې باب کښې څه نه لیکی، محمد مهدی په جهان کشای نادری کښې لیکی چه «مراد خان» نامی د میرویس په امر ګرګین مړ کړ (۲) او هم لیکی چه دا مراد خان نامی ترینځی و.

نور مؤرخین په مجموعی حیث د ګرګین وژل ذکر کوی - مګر بې له سرجان مالکم. سید جمال الدین افغاني او میلیسون نور مؤرخین لکه محمد هوتك،

---

(۱) تاریخ افغانستان پښتو ترجمه ۲۰۷ مخ (۲) جهانکشای نادری ۶ مخ.

دافغان او پارس د جګړې ليکوونکی او سلطان محمد او نور ـ د ګرګين دوژلو وضعيت بل ډول په جلا توګه بيانوي يعنې دمېلمستيا ذکر نکوي ـ مثلاً سلطان محمد ليکي چه يوه شپه ګرګين خان د کاکړو د طائفې د تنبيه دپاره تللی و ، دارغسان د « ده شيخ » په کلي کښې ميرويس او نورو غلځيانو دشپې يرغل پرو کړاو شهنواز خان ئې دستګير او کارئې ورتمام کړ (۱) بالعکس بل مؤرخ ليکي چه ميرويس تردوهمې جرګې وروسته د ګرګين قصرته ورغی او په بلوڅانو پورې ئې و تړل چه هغو پر نورو پښتنو حمله کړې ده ـ ګرګين دستي خپل افسران. را وغوښتل اودبلوڅانو دنيولو امرئې ورکړ ، هغوته ئې وويل « زه دررسېږم » بيائې ميرويس ته مخ را واړاوه اووې ويل : « تاسې هم ژرخپله وسله را واخلئ اودخپلو نفر يو سره زما سره ولاړشئ څوچه د ګرجي عسکرو سره يو ځای شو اودمخه ترهغه چه غليم يوه شي يرغل پرو کړو ! » ټول کاروونه په دې حکم ختم شوه مګر ميرويس پټ دبلو څومشرانو ته خبرور کړ اوهغه ئې دغفلت له خوبه و يښ کړه اوهغوته ئې خبرور واستاوه چه : « داهم هغه ورځ ده چه موږ او تاسې سره ټاکلې وه او تاسې قول راسره کړی و ! »

فوراً ميرويس د درو زرو پښتنو سره د ګرګين رارسيد وته معطل و ، اوپه ډېرې سرابنۍ ئې د ګرګين د راتګ انتظار يوست ـ ترلږ ګړی وروسته ګرګين له زروتنو محافظو سره راورسيد ـ بيله دې چه خبروی دپښتنو ددوو کتارو عسکرو په منځ کښې داخل شو اوله هرې خوا محاصره شو او دفرعون په شان د مرګ په درياب کې ډوب شو او د ټولو عسکرو سره له دنيا ولاړ او يو نفر هم پاته نشو چه دد ې قربانۍ خبر قندهار ته يوسي (۲).

خو د پټې خزانې ليکوونکی محمد هوتک چه په هوتکي دربار کې روزل شوی دی

---

(۱) تاريخ سلطانی ۷۲ مخ (۲) دافغان او پارس جګړه مخ

اودده قول ته باید د ډېر اعتبار ور کړه شي په مجهول ډول لیکي چه : « اولس ټول سول اودجنت مکان حاجی میرمحمد په قندهار ورننوتل ، او د ښمنان ئې ټول مړه کړل » (۱) کثه هم دا قول د سرجان مالکم ، سیدجمال الدین افغانی او میلیسون له قولو سره چه مېلمستیا یادوی تر یوه ځایه پوری منافی نه دی ، ځکه چه دا مؤرخین هم وایی چه میرویس د گرگین تروژلو وروسته سره د نورو مشرانو ښار ته داخل شول ، مگر بیاهم تصریح ئې نه ده کړې .

❀ ❀ ❀

دد ې اقدام نېټه : مؤرخین ددې اقدام په نېټه او تاریخ کښې چه د پښتنو

ملي قائد د آزادۍ غوښتلو په نیت کړی دی ، یا په بل عبارت د گرگین د وژلو په تاریخ کښې مختلف دی :

شیرمحمد د ۱۱۲۰ ه د صفری میاشت لیکی (۲) سلطان محمد ۱۱۲۱ ه د صفری میاشت ټاکی (۳) او نواب صمصام الدوله دا اقدام په ۱۱۲۰ ه کښې بولی (٤) مگر خافی خان چه د خپل وخت حوادث ئې تر ۱۱۳۵ ه پوری لیکلی دی او د هوتکی شاهانو معاصردی ددې اقدام تاریخ ۱۱۱۹ ه لیکی وایی پدې تاریخ د هند د ربار محمد اعظم شاه ته د گرگین د وژلو خبر راورسید (٥) میلیسون د افغانستان په تاریخ کښې ۱۷۰۹ ع = ۱۱۲۱ ه کال ښوولی دی (٦) او نورالله لارودی د «زندگانی نادر شاه» په کتاب (۱۱۲۱ ه) کال لیکلی دی (۷) د تر کتازان هند مؤلف بیا (۱۱۲۰ ه) کال ضبط کړی دی (۸)

---

(۱) پټه خزانه ۹۷ مخ
(۲) خورشید جهان ۱۳۲ مخ (۳) تارخ سلطانی ۷۲ مخ
(٤) ماثر الامراء - ۳ ج ۷۰۱ مخ د کلکتې طبع (٥) منتخب اللباب ۲ ج ٦٤۳ مخ
(٦) د تاریخ افغانستان پښتو ترجمه ۲۰۸ مخ (۷) زندگانی نادرشاه پسر شمشیر ۹ مخ
(۸) تر کتازان هند ٤ ج ١٤٤ مخ

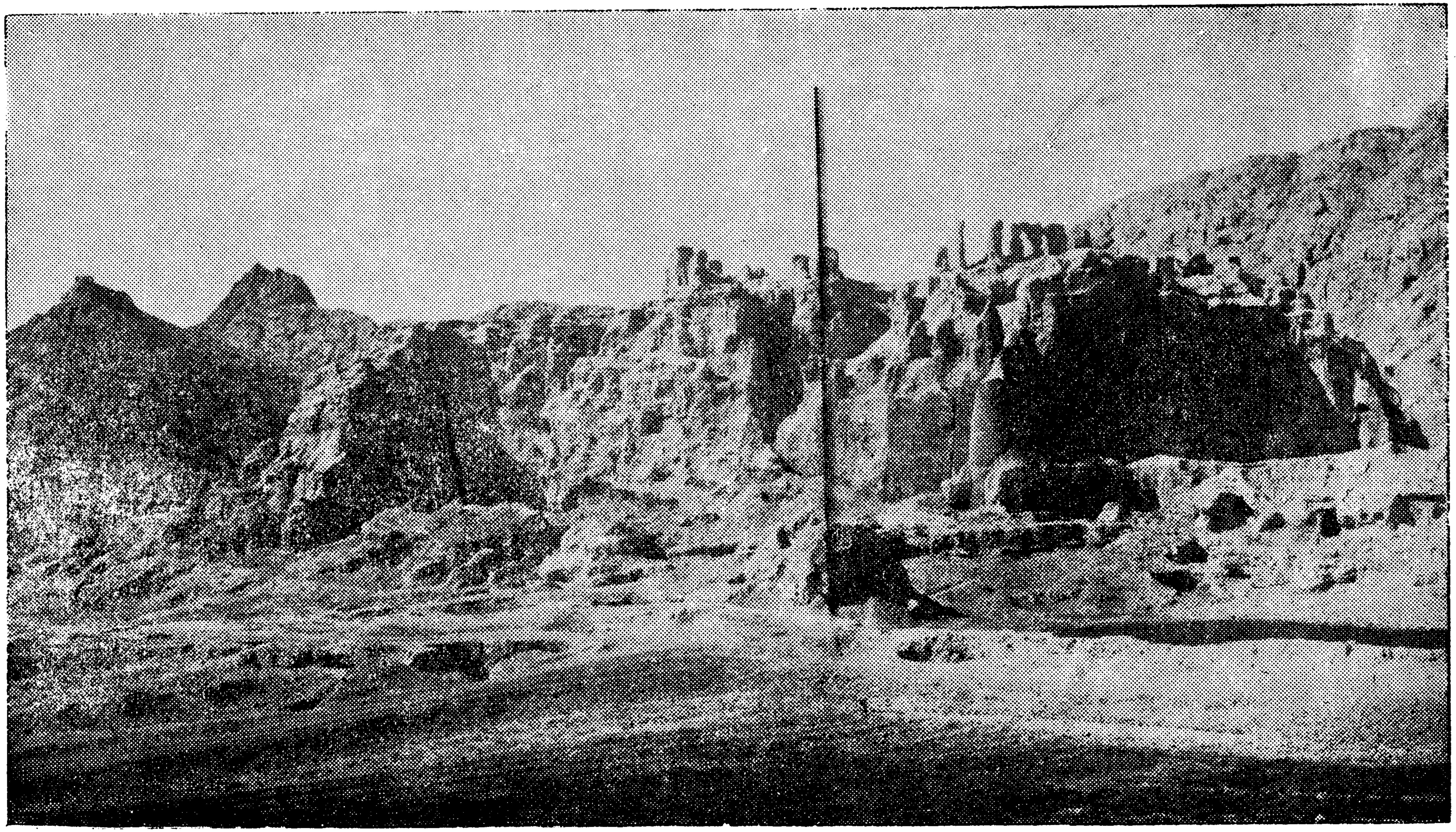

د قندهار زوړ ښار دغره پر سر

مگر تنها هغه کتاب چه موږ له ټولو اشتباهاتو څخه خلاصوی او د هغه قول ترټولو مؤرخینو موثق او د اعتماد وړ دی همدا «پټه خزانه» ده چه مؤلف پخپله په وقایعو او پېښو کښې حاضر دی او مستقیماً له خپله پلاره روایت کوی او لیکی چه: «په ۲۹ د ذیقعدة الحرام سنه (۱۱۹) هجری اولس ټول سول او . . .» (۱)

او هغه څه چه ربدی خان په خپله محمود نامه کښې وایی (۲) :

گرگین یې مړ کا ټول گرجی سو کشتار — قوم کا خلاص له ظلم و جوره غفار
چه داسی کار و کا حاجی گرندی — د پښتنو ناموس یې و کا خوندی
کال و یوسل نونس او زر په شمار — خلاص سو له ظلمه د گرگین قندهار

هم ددې مدعا تائید کوی. نو په مؤرخینو کې هم هغه د خافی خان قول په منتخب اللباب کښې درست او د پټې خزانې د روایت سره موافق دی. ځکه نو د ذیقعدة الحرام نونسمه ورځ او (۱۱۱۹ هـ) کال د گرگین د وژلو تاریخ او هم عموماً د پښتنو د یوه ملی نهضت نیټه او خصوصاً د هوتکو د شهنشاهۍ د تاسیس تاریخ باید وبلل شی او په همدې تاریخ تړلوی لویی اوږدې و قفیې وروسته بیا د پخوانی عظمت په شان په افغانستان کښې یو «ملی حکومت» تاسیس کېږی او بیرته د پښتنو مملکت د پښتنو د پاره آزادېږی.

❀ ❀ ❀

د قندهار د ښار نیول: گرگین ووژل شو، مگر د قندهار د ښار نیول او فتح کول لاڅه آسانه کار نه و، ځکه چه په ښار کې د گرجیانو ډېر عسکر پروت و او د کلا پر برجانو او دروازو یې توپونه ایښې وه. هغوی کولای شوه چه هم د میرویس سره مقابله وکړی او هم د ښار خلك د توپکو تر خولو لاندی کړی لدې کبله نو باید داسی چاره سنجولې شوې وای چه نه د ښار خلك یقتل رسېدلی

(۱) پټه خزانه ۹۷ مخ (۲) پټه خزانه ۱۴۸ ـ ۱۴۹ مخونه.

وای او نه د ښار په نیولو کښې د میرویس آزادي غوښتونکي زلمیان دمقابلې سره مخامخ شوي وای ـ نو دا چاره یوه حربي خدعه وه ، چه میرویس کار ځیني واخیست او هغه داوه چه پخپله ده د گرگین کالي واغوستل او دده ملگرو د گرگین د ملگرو او ساتونکو کالي واغوستل او د هغوی په آسو سپاره شول ترغوني ماښام په هغه د ښه به او برم لکه گرگین چه روانېدیء دښار خوا ته روان شو ـ او نوربې دري زره پښتانه د ښارشاو خوا پټ کښېنول چه دده اشاري ته معطل وي ـ چه د ښار دروازې ته راورسېدل گرجي پېره دارانو د میرویس پرسوارلۍ د گرگین د سوارلۍ خیال وکا ، پرې یې ښودل چه ښارته ننوزي په مجردی چه ښارته ننوتل د دروازې او کلا پر محافظینو یې یرغل وکړ ، په دې وخت کښې هغه درې زره پښتانه چه د باندې منتظر وه هم ښارته را داخل شول او د گرجیو عسکر یې ټول تارو مار کړل او ښار ئې ونیو او د دستې میرویس اعلان وکړ او جارچي جار وواهه چه :

«دهغه چانال او ځان په امان دی چه گرجي او پارسي عسکر رونه ساتي او ځای ورنه کړي !» (۱) د ښارخلکو دا د آزادۍ اعلان په ډېره خوښۍ واورېده او ټولو پورتني شرط ئې ومانه ، نورنو متجاوزینو گرجیانو سرپناه او د ساتنې ځای نه درلود ټول دمرگ یا که ئې وکولای شوه د تښتې پر لور وترپال او په دې صورت دقندهار ښار چه له څه مدې راهیسي کله دمغو او کله د پارسیانو سترگی ورته سرې وې او حملې به ئې پر کولې بیا دپښتنو دملي حکومت مرکز شو .

په همدې شپه میرویس خدای ته سجده وکړه او وې ویل :

«خدایه! دا یو دهغولویو کارو څخه و ، چه مور ماته وصیت کړی و ، او ماته ئې راسپارلی و ، داخو ستا دعباتو او بندگانو خدمت و ، چه ماترسره کا » (۲)

---

(۱) دمیلیسون «دافغانستان تاریخ» پښتو ترجمه ۲۰۹ مخ ـ د سید جمال الدین د تتمة البیان ترجمه ۷۸ مخ سرجان مالکم ۱۹۸ مخ (۲) پټه خزانه ۱۷۷ مخ .

درېیمه جرګه او دمیرویس وینا : کوم وخت چه قندهار دمخالفینو څخه

خالی شو، نو میرویس د قوم مشران او غټان را وبلل او درېیمه جرګه ئې جوړه کړه یا په عصري عبارت «لویه جرګه» ئې تشکیل کړه، چه ټول را بللی شوي مشران راغونډ شول نو میرویس ولاړ شو او دا وینائې په فصیحه او خوږه لهجه ایراد او بیان کړه :

«پښتنو! په ایمان در ته وایم چه زما مطلب یوازې او یوازې ستاسې آزادي وه او آزادي هغه بې بها نعمت دی چه د هغه د لاس راوستلو د پاره دا ټول چلونه او جنګونه رواوه ـ ګرګین له منځه ووت .

د قندهار د پښتنو د پاره چه تل ئې د طاقتور مغل سره اوږه ور کړې او مقابله کړې ده د هغو عسکرو تښتول چه د اصفهان له جرګانو څخه تشکیل شوي دي څه ګران کار نه ښکاري (۱)

که زما سره لاس یو کړئ او متحد شئ او زما ملا و تړئ زه به ستاسې له غلامۍ ذلت او مړیتوب څخه خیر لیرې کړم او د آزادۍ او عزت جنډه به مو د وطن په هر ګوټ او د جهان په ټولو ملتو کښې پورته شي ـ او د پارس د شیعه ګانو د سلطې جوغ به مو له اوږو بیرته شي (۲)

پر خدای توکل و کړئ ـ زړونه مو خوشال لرئ، په داسې حال کښې چه زموږ او ستاسې نیتونه پاک او خالص دي، د لوی خدای په کومک کولای شو چه پر غښتلیو روافضو باندې بري ومومو .

اوس د پارس دولت د ناهلانو په لاس کښې ولیدی او له ډېرې مودې راهیسته د نړېدو خواته د رومي. زه چه په اصفهان کښې وم په ټولو حالاتو ئې خبر وم د دولت غټان پر دوو لارو روان دي، په تدبیر او رایو کښې یو د بل پر ضد کار کوي او یو د بل د پښو خاوري سره کاږي، هر فرد ئې د خپل نفس تابع او پیرو دی ـ د ټولو

(۱) دمیلیسون دافغانستان تاریخ پښتو ترجمه ۲۱۰ مخ (۲) مرجان مالکم ۱۹۸ مخ سید جمال الدین ۷۹ مخ

مشغله همیشه عیش اوعشرت دی - دولت اوملت ئې هېر کړی دی - هیڅ ستر ګور سړی نه و، چه دمملکت دنظام په باره کښې ئې خوله ښورولې وای .

دخدای له خوا هم بلا وی باندی نازلېدلې چه یوه بلاخارجی ایلچی او سفیرو چه دشیروان او آذربایجان ارمنیان ئې یاغیتوب ته پاڅول، چه په آخر کښې ګرجستان هم دروسیې تابع شو او شاه ئی دښمنا نو له هجوم مه ډېر متزلزل و ایا په داسی حال کښې بیاهم امکانلری چه دوی لازمه تدارکات ونیولای شی ؟

خدای مومل اوساتند وی دی- نو بری اوفتح هم زموږ ده .

(نعوذ بالله) که موږ مقاومت ونشو کولای بیاهم دهغه پاچا زموږ مرستی ته حاضر دی - خو که موږ په قربانۍ او ځان نثاری سره زیار وباسو هغه ملک او مال چه مونیولی دی اویا ئې نیسو هغه ټول زموږ دی ' نو ایا لازمه ده چه دا ټولی ولجې چه مو اوس لاس ته راغلی دی بیرته پخپل لاس له لاسه وباسو؟؟

دېښتنی لوړ همت څخه کار واخلیء ، څو (څلور طلاوی اوقبه) چه هره ورځ پارس ته تللهاوهغه ثروت چه زموږ له وطنه ډېر دیولاس ته ورتیء راوسپموواونور ثروت لاهم لاس راولو چه خپل ځان بدای کړو اوخپلې اړی په پوره کړو . (۱)

اوبر سېره پردې ددې ضاله او ګمراهی ډلی ورکول دټولو مسلمینو وظیفه ده او ددوی سره جګړه یوه فی سبیل الله غزاده» (۲)

دائی وویل او دمکې دملایانو فتوګانی ئې ملی جرګی ته ښکاره کړې او وی ویل : - « - د خپلی تیری خبری پر صدق تر دې ښه شاهد نسم پیدا کولای» په پای کښې میرویس خپله وینا په داسی الفاظو پای ته ورسو له چه دیوه مېړه وطن دوست دخولې دآزادوزلمیانودارو بدو سره ورو اوداسې ئې وویل:-

---

۱-افغان تاریخی - ترکی اثرمخ (۲) سرجان مالکم ۱۹۹ مخ .

« هغه څه چه د غیرت او شریعت مقتضا وه هغه می تاسی ته وویل اوس که ستاسی په مینځ کښې داسی څوك وی چه بیالاهم دمریتوب ذلت د آزادۍ پر عزت غوره گڼی او د آزادۍ په دې رشته سره چه تاسی ته د آسمان لهخوا راغلې ده ځان نه تړی یعنی آزادی ئې خوښه نه ده اود ظالمو ملحدانو خدمت ئې د گرانو پښتنو ورونو تر متابعت خوښ وی ـ په دې که خوله دی ووایی هیڅوك به غرض په و نه کړی؛ مگر دومره ده چه داسی څوك دی نو زموږ سره دهستو گڼی هیله نه کوی او زموږ د آزادی خاوری او قومی ریاست تر پولی دی ها خوا تــه ووزی ـ او د کوم نوی ظالم پاچا تر سیوری لاندی دی ژوند وکړی » (۱)

دپښتنو مشرانو دمیرویس دا وینا په ډېر مینه اود لــگرمیواوریدله ، خصوصاً چه پهدې وینا کی له یوې خوا ددوی پښتنی اوملی احساسات په ښور راوستلی شوی وه ، او له بلی خوائې دا اقدام پر محمدی (ص) شریعت سم او برابربالهاودحجاز دعلماؤ فتواویئې پخپلو سترگو ولیدلې ـ اوهم لهبلی خوا چه څهوخت د گرگین ترسخت فشار لاندی وه ، اوس ئې په هوسائۍ ساوئیستله اوهم دبل پلوه دپښتنی طبیعت له مقتضا سره سم له ډېره زخته آزادۍ ته تېزی ناست وو ـ نوددې څو عواملو په اثرئې دمیرویس سره پښتو وکړه اودده پر اقدامئې آفرین او شاباش ووایه اویاد « لارودی » پقولئې دمیرویس سره قول وکړچه څوچهئې وروستنی څاڅکی وینه په بدن کی وی دخپلی آزادۍ حاصلولو په لاره کی به زیار باسی او خپل همت به نه سپموی اودده له امره به سر نه غړوی ، میرویس چه لهخدایه دا وخت غوښت پخپلو ورلگو ونــکو وینواوئې دپښتنو وینی په جوش را وستلې اوپه آخر کیئې ورته وویل :

---

(۱) دمیلسیون دافغانستان تاریخ ۲۱۱ مخ ـ سرجان مالکم ۱۹۹ مخ ـ سیدجمال الدین ۷۹ مخ.

« زما ورونو ! الهی انتقام نژدې دی ، پښتانه پهلوانان باید د جور او ستم تر بار لاندې ولاړ نشي . » (۱) په همدې ورځ پښتنو میرویس دځان مشر و تا که — کڅه هم میرویس دشاهۍ رتبه او حیثیت درلود مګر ده پرځان د پاچا نوم نه کښېښود (۲) دشاه اوشاهۍ د نامه څخه ئې ځان وژغوره او یوازې ئې د « ملي مشر » په نامه اکتفا وکړه چه داهم دمیرویس یوه مخصوصه ممیزه ګڼلای شو او ځینې څرګندیږي چه میرویس داټول اقدامات او کړونه د کوم شخصي غرض دپاره نه وه کړي ، بلکه فقط او فقط دملي لوړتیا او دملت د آزادۍ دپاره ئې زیار یوست.

دولجې نیول : د ګرګین تر مرګ څلور ورځې وروسته دسهار مهال چه لاشنه خړه وه د کلا دسر محافظینو دلیري څخه ولیدله چه یوه لویه عسکري رساله د ښار خواته راځي او دا رساله همغه شپږ سوه ګرجي عسکر وه چه دبلو څو او کاکړو د تړلو دپاره استول شوي وه ؛ ددوی سره ډېري ولجې وې چه پښتانه ئې چور او چپا وکړې وه او هم دیوه کال مالیه نغدي پیسې ئې ورسره راوړي وې . دوی کڅه هم شپږ سوه تنه وه مګر رشتیا خبره هم داده چه ډېر جنګیالي او مړني زلمیان وه او د میلسیون په عبارت ډېرو جنګو ددوی څخه او سپنه جوړه کړې وه او د فولاد په شان ئې ټینګ کړي وه (۳)

دوی د ګرګین د مرګ څخه ناخبره ښار خواته راتله او د ښار له خوا هم دوی ته هیڅ نه ویل کیده ، څو چه ښه د ټوپکو او توپو تر خولو لاندې را غله ، نو ناڅاپه د ټوپکو او توپو د ګولیو سره مخامخ شول او په « اوربل » ئې استقبال او ښه راغلې وشوه . په دې وخت کې دوی وپوهېده چه معامله بل رازده او ښار دلاسه وتلې دی نو ئې په مقاومت شروع وکړه ، کڅه هم ماتې وکړه او د میرویس

---

(۱) زندګاني نادرشاه پسر ششمیر ۱۰ مخ (۲) تاریخ سلطاني ۷۲ - ۷۳ مخونه .
(۳) دافغانستان تاریخ - میلسیون ۲۱۲ مخ .

زلمیـا نو دوی تر گریشك او هیلمند پوری تعقیب کړه او د ډیر تاوان ئې و رور ساوه تول غنایم او نغدی پیسې ئې ځنې وګرځولې خو بیائې هم د خپل جلادت او مړانی په اثر و کولای شوه چه تر هیلمند پور یوزی او ځکه چه دمیرویس لښکر لامنظم نه و ، او هم دمملکت نوری چاری برهم او درهم وی لازمه ئې وګڼل چه بیرته قندهارته را وګرزی نو هغو عسکرو و کولای شوه چه ځانونه خراسان ته ورسوی او د ډیری خسارې تر تحمیل وروسته نجات ومومی اودا واقعه پارسیانو ته نقل کړی اودهغو وحشت او پریشانی زیاته کړی (۱)

دمیرویس بـله وینا اود پښتنو ځلرمه جرګه : تـردې وا قعـې وروستـه

میرویس بیا دپښتنو مشران اوغټان را غونډ کړه او هغه پښتانه ئې هم را وبـلل چه دښاره لیری په غرو کې اوسېدل اوحال ئې ور واستاوه چه : «موږ بریالی شوو ژر راسیء او زموږ سره یو، سیء (۲) » چه دهغو مشرانهم راورسېدل نودځلرم وارد پاره جرګـه جوړه شوه . لمړی میرویس په پند او نصیحت ، وعد او وعید خپله وینا شروع کړه اودوی ته ئې دټینګ عزم او استقامت توصیه کوله . لهٔ یوی خوائې پښتنوته آفرین اوتحسین وایه دعا ئې ورته کوله اوله بلی خوائې دوی ته سختی پیښی اود پارس متقابله اقدامات یادول ، یعنی ده غوښته چه پښتانه دبیری او امید په منځ کې وی ـ څونه داسی مغروره شی چه د غلیم څخه بې پرواشی اونه دومره ئې زړونه وخیژی چه بیله شرطه تسلیم وی ـ بیائې نوداسی وویل :

« . . . حقیقتاً تاسوداسلام ددین په لاره کې یو لوی خدمت پای ته رسولی دی

(۱) دسیدجمال الدین دتتمة البیان ترجمه ۷۹ مخ .

(۲) دافغانستان تاریـخ ، میلسیون ۲۱۱ مخ .

سکه مو په مرمرکی کیندلي ده اود قیامت ورځی ته مو ښه نیك عمل پرېښي دي، په هغه لویه ورځ به ستاسي په حسنه اعمالو کی وشمېرل شي او ستاسي دیادولو باعث به وگرځي . . ددې ښه کار له کبله دی ستاسي خواږه پر تاسي مبارك او ستاسي داروشي ! ستاسي دزیار اوهمت څخه مشکوریم ـ مگر په دې هم پوه شیء چه هغه فرمان چه گرگین دقتل په باره کښې داعتمادالدوله لهخوا تاسي ته ښکاره کړی و، هغه جعلي و ـ اوهغه ددې خبری په اثر کښې و، چه دیني غیرت زما څخه صبر اوتحمل یووړ اونورمی نو یخپل ځان کښې دطاقت اوصبر څرك نشو . ایستلای او همدې غیرت اوپښتنوالی زه مجبور کړم چه داسي وکړم .

تېرپرتېر ـ خوتردې وروسته پرموږ لازم دی چه ټول په یوه زړه ، متحد شو دزړه لهصدقه یو دبل ملاوتړو اودمحمدی (ص) دین په لاره کښې خپل سراو مال فداکړو. ځکه چه دا کار چه موږ کړی دی دپارس دشاه په نز دیو عصیان دی او دپارسیانو په نزد موږ باغیان یو، اودوی بهضرور دانتقام اخستلو پهفکر کښې وی او عسکربه راولیږی اوپه نتیجه کښې (العیاذبالله) کهلاس ئی برسی او بری وموسی دپښتنو ناریته به ټول ترتیغ وباسی اوښځی اووړه به بندیان دمریانو په توگه بوزی »

پهدې وخت کښې یوخان ولاړ شوې ویل :« دپارس دولت ډېر قوی دی او ډېر عسکرلری، دپښتنو دالبر زلمیان بهڅنگه دهغو مقابله وکولای شي ؟ »

میرویس دستی پځواب کښې دا آیهٔ کریمه ر لوست چه : « کم من فئة قليلة غلبة فئة كثيرة» اودې آیة دمضمون سره ئي موافق دزړه دداډوینااوی وکړې، څوچه دجرگي دهری خواڅخه دآزا دی د ساتلو د یاره زغونه پورته شول اومیرویس ئی دځان کالخوای اومشر و ټاکه ټول واك ئي ده تهورکړ او جرگه منحله شوه .

په کار بیدل: میرویس دستي پکار شروع وکړه او ټوله وسله چه ورسره وه او یائې د ګرجی عسکرو څخه په غنیمت نیولې وه دخپل اولس په زلمیانو ئې ووېشله او دملیسون په قول ټول وسله جوړونکی کارګرانو ته میرویس امر وکړ چه ډېری وسلې او اسلحې جوړې کړی (۱) او ځینې ئې باروت جوړولو ته وګمارل او بیائې د کلا ددیوالو او حصارونو مرمت کاری شروع کړه، توپخانه ئې منظمه او باقاعده کړه او ټول عسکر تر نظام لاندې راغله (۲)

کوم وخت چه په دې تدابیرو او استحکاماتو مشغول و، نو وئې غوښته چه څه وخت نور هم داصفهان دربار غافل کړی۔ چه ددفاع دپاره ښه لازمه ترتیبات او تدارکات و نیسی۔ ځکه ئې نو دحربی چل او خدعې له رویه دستي دپارس دپاچا په نوم یو مکتوب ولیکه ـ په دې مضمون :

دمیرویس مکتوب دپارس پاچا ته: (تر القابو وروسته) «په دې تقریب چه تاسې ما ته اجازه را کړې وه او دمخه مې جسارت کړی، تاسې ته مې خپل عرض وړاندې کړی و، چه بایدد ګرګین اوضاع او حالات تر مراقبت او څار لاندې و نیول شی ځکه چه ماویل دده حرکتونه به په مملکت کښې دفتنې سبب شی اوس زما هغه پیشګوئی رښتیا شوه، کوم وخت چه زه قندهار ته راورسېدم، څه مده تېره نشوه چه دپښتنو قبیلې سره یو ځای شوې او ددې کبله چه دګرګین ډېر ظلم او جور ئې نشو ګاللای نو په پای کښې ئې ګرګین دښار تر کلا راویوست او په یوه کلی کښې په یوه هجوم هغه وواژه ـ بیائې دښار کلا ونیوله ـ زه په خپله محکمه مشغول وم، زه ئې دخپلې محکې څخه راوستلم دخپلو ځانو مشر او رئیس ئې وټاکلم۔ اوس ئې ډېرې لوېې ډلې او جمعیتونه جوړ کړی دی۔ او نه ښائې چه زما ددولت خیر اندیش غوندې په حق

(۱) دملیسون ددې عبارت څخه څرګندېږی چه هغه وخت په قندهار کښې داسلحه سازی صنعت ښه رواج درلود (۲) دملیسون دافغانستان تاریخ ۲۱۱ مخ .

کښې اشتباه و کړیء ـ بلکه دا اهم دشکر ځای دی چه په دا سی نازك او دا ختلال په وخت کښې کوم ناپوه او ناحق شناس سړی ئې د ځان په مشر توب نه دی ټا کلی او زه ئې و ټاکلم چه دا هم ستاسی د دولت نیکرغی ده ځکه چه تر څو چه زه د پښتنو مشر یم د دې اختلال په رفع کولو کښې به د زړه زیار باسم انشاءالله د تدبیر او فکر په واسطه هر مشکل آسانه کیږی او دا اور به وروروو مړ شی او دا هواد به د پخوا په شان خپر نظام ما هوالمرام پیدا کړی، که په دې خصوص کښې تاسی ته څه و یل شی باید تاسی اهمیت ور نکړی او د دې خواټول احوال او اوضاع ما ته را وسپاری او تر یو وې مدې پوری باید د اغماض العین معامله وشی او نه ښائی چه تهور وکړیء او د خود بینانو په خوله و دا سی فتنې ته عسکر را و لیږیء ـ ځکه چه که عسکر را ولیږل شی، ټول پښتانه تر لوی او واړه پوری د مقابلې د پاره پر دوو پښو ولاړ دی. یا به د شاهی عسکر دژو بلیدو او مرگ سره مخامخ شی او یا که بیخی ډیر عسکر را و لیږیء د خپل ژوند د ساتلو په غرض به خپل مملکت د هند پاچا ته تسلیم کړی او دا خبری دا کثرو د خولو هم اوریدلی کیږی ـ لنډه دا چه په دې وخت کی لازم دی چه د دې غوټې په خلاصولو کښې د تدریج او تأنی او احتیاط څخه کار واخستل شی او دا نکته ډیره مهمه ده ـ د دې سیمی نظام دې بنده ته تفویض و بولیء ـ کڅه دا اشارة جسارت دی مگر سره له دې هم که د اهمال او امهال په صورت د تانی او تدریج د قواعدو او اصولو مراعات وشی د لوی خدای په مرسته او فضل به په کارو کښې ډیر سهو لت او آسانی پیښه شی . » (۱)

دې اقدام په اصفهان کښی څه تاثیر و کړ ؟ شاه حسین او د ده نور درباریان

چه په دې واقعه خبر شول ، په هغه اندازه چه انتظار کیده متأثر نشول او نه ئی دا تصور کاوه چه پښتانه د آزادی لیوال دی ، دوی به و یل : «تاریخی پیښی تکراریږی

---

(۱) افغان تاریخی مخ ـ د افغا ن او پارس جگړه مخ .

ځنګه چه د مخه هم قندهار دپارس څخه ځان جلا کړی و ، او دهند مغول ئی رابللی وه اوس به هم هغسی شی . مګر کوم وخت چه موږ حمله پرو کړو بیرته زموږ دی » (۱) . نود اصفهان دربار ددې په عوض چه قندهار ته عسکر را و لیږی یوازی ئې محمدجامی خان دپښتنو د بیرولو او دمیرویس دتهدید د پاره قندهار ته دایلچی او سفیر په حیث را واستاوه چه پښتانه تهدید کړی او دشاه طاعت ته ئی راوبولی دا ایلچی چه قندهار ته راورسید دستی دپارس د دولت د عظمت او قوت او واك لوړی لوړی خبری ئې شروع کړې اوددې اقدام دبدانجام او د پښتنو دخوارېدلو اوذلیل کېدلو ډمامې ئې وهلې ، چه پښتانه وبیروی مګردده داخبری پرمیرویس بدی ولګېدلې او دده خبری ئی پرې کړی ورته وې و یل :

« ته‌چه وایې عقل‌اوحکمت یوازی په‌نازاو نعمت کی متصوردی؟»
« اویوازی دهوسائی د خاوندانو په ماغزو کی ځای لری ؟ »
« زمـوږ غرونـه هم پـوهان او هـوښیا ران لـر ی ! »
« که ستا شاه څه نورڅه کـار کو لا ی شوای ـ ستادې : »
«بې معنی او لا طـا ئـلو خبروته ضرورت نه و ! » (۲)

امرئې وکړ چه دایلچی بندی کړی ، دمیلیسون په قول میرو یس دده په حبس کښی دوه مقصدونه‌لرل یو داچه دپارس تیاری اوامادہ گی وځنډېږی ځکه چه ځواب ته به ډیل ور کـېږه شی اوبل دا چه پارسیانو ته معلومه شی چه دی په رضاطاعت نه‌منی اودپښتنو د آزادی لوبه شروع‌شوی ده (۳) او کم دخپلوا کی جنډه چه میرویس جګه کړې ده بیرته به کښته نشی او داصفهان د دربار تطمیح به ددې پښتون نابغه پر روح څه اغیزه و نکړی .

مګر د میرویس داحرکت هم‌داصفهان په دربار کښی بدتلقی‌نشوا ود « سرجان مالـکم » په‌عبارت‌دوی‌ئی‌دغفلت له‌خوبه‌ویښ‌نکړه اوسربېره پردې چه‌وائې وربدل

---

(۱) دافغانستان تاریخ ـ دمیلیسون ـ پښتو تر جمه ۲۱۲ مخ
(۲) د تمة البیان ترجمه ۸۰ ـ ۸۱ مخونه ـ اوسرجان مالـکم ۱۹۹ مخ .
(۳) دمیلیسون دافغانستان تاریخ پښتو ترجمه ۲۱۳ مخ

چه د د و ی ا یلچی بندی شوی دی بیائې هم د دوهم وار د پاره محمد خان د هرات حاکم چه دمیرویس زوړ اشنا او دحج دلاری ملګری و ، د نماینده په حیث میرویس ته راولیږه اودائی یقین و ، چه دده ملګرتیا وخپلوی به د پښتنو ملی زعیم دخپل ملی اولوړ مقصد څخه راوګرزوی ، مګر کوم وخت چه داایلچی قندهار ته راورسیداومیرویس ئی دانقیاد او اطاعت خواته وباله میرویس ورته وویل:

« لوی خدای ته شکروباسه چه دزړې اشنائی اوملګری حق دی »
« را بــاندی ستــه او زما ستر ګوته در ښېزی ، که نه وی تا به هم »
دهغه په شان سزا لــیدلې و ا ی ــــــــــــ مــګر پــو ه شه : »
« پښتــانه میــړونه بــه بیاد مریتوب پــه قید کښی و نــه لو یږ ی »
« زمر یــو څنځیرونــه وشلول او توری له تیــکیو وئیستلی شو ې »
« تر هغــو بــه پــه تیــکیو کــښی و نــه لو یــږی ، څــو چه : »
« ستاسی پاچا مشــکوب او ستاسی مملکت مسلوب شی ! »
« الهی انتقام نژدې دی ، پښتانه پهلوانان دجبار منتــقم »
« د لاس آلات دی چه دپارس د ملحدانو دسزای دپاره ئې »
« انتخاب کړی دی ! » (۱)

کله هم دمحمد خان سره نسبتاً ښه وضعیت وشو ، خو بیاهم حکم وشو چه دی دیوه معززمېلمه په نامه پمحبس کښی وساتی .

هغه وخت چه داخبر داصفهان دربارته ورسید ، نوهغوی و پوهېدل چه بې له جنــګه د تبنتې لاره نشته ، نو د هرات هغه حاکم ته چه د محمد خان په عوض مقررشوی و ، په (۱۱۲۲ هـ ـ ۱۷۱۰ ع) کال کې امر ورکړ چه خپل عسکر د قندهار

(۱) سرجان مالکم (۱۹۹) مخ .

دحملې دپاره چمتو کړیءاو پرقند هاریرغل و کړیء ، دهغه عسکرهم تیار شول او دقندهار خوانه وخوځېدل .

مګر میرویس‌هم دپارس د پاچا ددې حکم څخه بې خبره نه و ، د یر پښتانه زلمیان ئې دمقابلې دپاره تیار کړی وه ، او دپنځو زرو عسکرو سره د پارسیانو مخ ته وروتل او ترلږ جګړې وروسته ئې دپارس عسکروته سخته ماتې ور کړه تردې مـاتې وروسته د پارسیانـو لښکر و به اتلسومیاشتو کښې څلو ر لویې حملې و کړې چه په څلورو سرو حملو کښې نا کامه وتښتېدل ؛ او په آخره حمله کښې خو دپارسیانو پنځو زروعســکرو چه دمحمد خان د تبریز دحاکم ترقوماندانۍ لاندې وه ، د پښتنو دپنځو سوو زلمیانو طـاقت را نه وړ ، و تښتېدل او په دې حمله کښې ئې تر زرو تنو دیر تلفات ور کړه اوپخپله حاکم ددروزامنوسره دپښتنو جنـګیالیو پلاس ورغیء (۱) دمحمد مهدی دلیکنې پقرا ر پښتنو دفراه تر «دلخك» ار «دلارا» پورې مځکې بیر ته دپخوا په شان دځان کړې او دده په عبارت «با دلارام‌مرام هم آغوش شد واز منحل کـامرانی جرعه نوش» (۲)

دې پرله پسوماتیو داصفهان ددربار غیظ اوغضب یو په سله کړ، او پو ه شول چه دپښتنو سره مقابله کول هغومره آسانه هم‌نه‌وه، لکه هغوی چه‌تصور کړی‌و وپوهېد ل چه د پښتنو د آزادۍ پیاله تشول او نسکورول څه دعراقي شرا بو ساغر نه‌دی چه دشاه په‌سلامتۍ‌ئې‌پرسر پورته کړی نوئې دا لازمه وبلله چه‌باید دپښتنو دپایمالولو دپاره دېرپوخ اولښکر تهیه‌اوآماده کړی اودې کـارڅه‌مده‌هم غوښتله ځکه نودیوې خوا دپارس سلطنت په‌لویو حربي ترتیباتو او تدارک تو مشغول شو اودبلې خوا میرویس‌هم دمقابلې دپاره‌وسائل سنجول، چه‌ددې‌وسائلو څخه یوه وسیله دهغه ددربار سره دمیرویس مراوده وه چه بیرته‌ئې له سره تازه اوټینـګه کړه .

(۱) دمیلیسون دافغانستان تاریخ ۲۱٤مخ (۲) درهٔ نادره ـ ۳۹مخ.

دمیرویس مراوده دهند د دربار سره : دا باید وویل شي چه میر ویس

داستقلال او خپلوا کۍ تر اعلان وروسته دډیرو سیاسی مشکلاتو اوسختیو سره مخامخ شو، ځکه چه دیوي خوا دهند مغولی دربار داوضعیت په ښه سترګه نه کتاته اودپښتنو خپلوا کۍ ئې ځانته لوی خطر باله، لکه «صمصام الدوله» او«خافی خان» مؤرخ چه لیکي: هغه وخت چه دپښتنو داستقلال داعلان خبر دهند مغولی دربار ته راورسید، دهند د ربار ظاهراً دمجبوریت له کبله دپښتنو دا استقلال په رسمیت سره وپېژاند اوخپله خوښي ئې ښکاره کړه او دیل پلوه ئې داصفهان ددربارسره مفاهمې او مخابرې وکړې چه ددې پیښې (چه دخافي خان په تصریح ددواړو ملتو اوهوادو دپاره دصائبي رایې خخه ئې مخالف کار باله) په دفع کې زر کوښښ وکړی.(۱)

کله هم میرویس خان ته دا وضعیت ښه معلوم و، مګر دخپل سیاست له رویه ئې نه غوښتل چه دهند سره مراوده وتلری اوباد مخنی مراوده قطع کړی، ځکه چه میر ویس د پخوا څخه دهند ددربار سره مراوده درلوده، خو لا هغه وخت چه ئې تجارت کاوه دخپل ثروت اوبډائی په سبب ئې دهند په دربار کښې ښه شهرت اوامتیاز موندلی و اوخپل هغه تجارت چه دهند سره ئې درلود ورځ په ورځ زیاتاوه اودهند د وزیرانو اوحکمرانانو سره ئې خپلوی اچولې وه، تل به ئې دهغو سره مکاتبه کوله اودصمیمی اواعتمادی خپلوانو په واسطه ئې دهغو دمراتبو په قرارهغوی ته سوغاتونه او تحفې لیږلې اودخپل وضعیت څخه ئې هغه خبرول اوځانته ئې جلبول.

نو همدا سبب و، چه په دې وخت کښې ئې هم وغوښته چه دهند دربارځانته متوجه کړي، که کوم وخت ادتیا حس کړی یوملاتړولری اوهم ئې غوښته چه په دې وسیله دهند او پارس ددولتو په منځ کې دخلاف نظر تکی پیدا کړي، ددې مفکورې

---

(۱) منتخب اللباب ۶۴۳ تر ۴۶۶ مخ پورې ۲ ج - ماثر الامراء ۷۰۱ مخ ۳ ج.

په اثرئې دهند دربارته دا مکتوب ولیکه . (۱)

دمیرویس مکتوب دهند دربارته:

«... موږ پښتانه نسبت وټولو ګاونډیانوته دهند دپاچا په ګاونډیتوب ډېر افتخار کوو - ځکه چه زموږ په مذهب اودین را شریك دی اوله همدې نقطهٔ نظره تینګ امید اواعتمادلرو چه ضرورت په وخت کی به زموږ سره ملګری او مرسته وکړی پښتنو دپارس دپاچا پرخلاف تصمیم کړی دی - ځکه چه هغه زموږ دمذهب پرخلاف زموږ سره دجګړې دپاره عسکر را استوی ځنګه چه اوس هلته (په هند کی) پوره امنیت دی، نو که یوه دسته عسکر زموږ دکمك دپاره راولیږل شی دلوی خدای په مرحمت به خپل ددین اومذهب پردښمنانو بری ومومو او پردوی به غالب شو !

پښتانه زړوردی اوبنائی چه ځینی مقتضیات به له منه مرغه زموږ سره مرسته وکړی چه ددوقشونو (هند اوپښتون) سره دیوځای کېدلو په وخت کی وکولای شو چه دپارس ځینی توابع دپارس دحکومت پرضد و پاڅوو! » (۲)

کوم وخت چه دا مکتوب دهند پاچاته وړاندی شو، هغه ظاهراً ډېر خوښ اوخوشاله شو، اودمیرویس استازوته ئې ډېر دحرمت اوعزت په سترګو وکاته اوپه احترامانه اومعززانه وضعیت ئې ورسره وکړ اودیوه اطمینان بخشه ځواب سره ئې رخصت کړه. مګر په دې ځای کی خافی خان دمنتخب اللباب مؤلف څه قدر داغراق او مبالغی خوانه تللی دی او داسې لیکی چه : میرویس د ښار تر تصرف وروسته «مصلحةً خطبه دقطب الدین بهادرشاه پنامه دبدنامی درفع اود استحکام دبندوبست دپاره وویله او د کلا دتسخیر طلائی کلی ئې دیوه مکتوب په او د

(۱) دامکتوب د(۱۷۰۹م) کال په آخر کی چه بهادر شاه دهندوستان پرتخت ناست و، دشاه دوزیرانو په عنوان لیکلی شوی دی - ماخذ دافغان اوپارس جګړه.

(۲) افغان تاریخی مخ - اودافغان اوپارس جګړه

کلاداریِ دسند سره دهغه دربارته ولیږل شو ـ خلعت منزل خلعت او د آفرین باد فرمان او د کلاداریِ سند میرویس ته واستاوه . (۱)

په هرحال میرویس په دې مکتوبو ډېر خوشاله شو اودهغه دخوا د کومې پیښې څخه بالکل مطمئن شو ، اوښائی چه دمکتوب په لیږلو کښې هم مهم غرض داو چه دقندهار او پښتنو په نسبت دهغه ددربار نظریه څانته معلومه کړی چه په هغه باریك وخت کښې ددوی په‌نسبت څه نظریه لری ؟ اوس چه دهغه له خوا مطمئن اوبې غمه شو نودملکی اونظامی چارو سمولو ته‌ئې ملاوتړله اوډېر پارسی مفسدین اوفتنه غوښتونکی خلك چه لاپه قندهارکی وه لەمنځه وئیستل .

دپارس ۳۱ زره عسکر دخسرو خان په قوماندانیِ : ومړویل چه دهرات

حاکم محمد خان گرفتاره شو اولښکرئې ماتې وکړه او داموهم ذکر کړه چه د پارسیانو حملی بې اثره پاته‌شولې اوډېر لەپسی شکستونه ئې وخوړل ، نوځکه دپارس حکومت تصمیم وکړ چه یوخورا لوی پوځ قندهار ته را واستوی اووې غوښتل چه په دې پوځ کې دپارس دېرغښتلی اوجنگجویه او جگړن زلمیان د پښتنو پرمځلی دتجاوز دپاره راغونډشی ، خصوصاً دهغه وخت څخه چه د روسی سفیر اسرائیل اری لـه خوا مطمئن شول . یعنی وروسته تـرهغه‌چه‌داسفیر ئې په احترامانه توگه رخصت کړ د « استراخان » په ښار کی مړشو (۲) چه دهغې خوا څخه دفارسیانو زړونه بې‌غمه شوه نودقندهار دتسخیر دپاره ئې‌لوی‌اقدامات شروع کړه اودا موضوع داصفهان په دربار کی تر مذا کرې لاندی و نیوله شوه مگرنظریات مختلف وه ، څوپه آخر کې‌په اکثریت فیصله شوه چه : خسروخان دوژل شوی گرگین وراره چه هغه‌وخت دگرجستان حاکم اوډېرد ماغد ارَه سړی و ، دلښکرو په قوماندانیِ مقرر کړشی ، څودخپل آکا او نورو گرجیانو

---

(۱) منتخب‌اللباب ۲ ج ۶۴۳ مخ د کلکتې طبع . (۲) د افغان اوپارس جگړه مخ .

دانتقام اخیستلو دپاره د قندهار په نیولو کی ښه زیار وباسی - اوهم له دي جهته چه په هغه وخت کی گرجیان په توره او جنگ ډیر مشهور وه ځینو دربار یانو دامشوره ورکړه چه باید ټول عسکر د گرجستان دهغوء لاقو ځخه چه دپارس دحکومت پلاس کی دی راغونډ شی مگر مخالف حزب ددي نظریي سره مخالفت و کړوي ویل: که ټول عسکری گرجی واستول شی او هغه بریالی هم شی ، بنائی چه دپارس دحکومت له متابعته به غاړه وغړوی ، ځکه نو باید شپږ زره پارسی عسکر هم دعباس قلی بیگ تر قوماندانۍ لاندی ورسره ولاړ شی اوداچه خسرو خان دوه سوه زره تومانه دلاری دمصرف دپاره غوښتی وه باید پنځوس زره تومانه ورکړه شی » (۱) داقول « دافغان او پارس جگړه » د لیکوونکی قول و ، مگر میلیسون په مجموعی توگه لیکی چه دپارسیانو داپوځ یو دیرش زره او دوه سوه تنه زلمیان وه چه له دي جملی څخه یو زرو دوه سوه تنه گرجیان وه او نورنو گډوډ د هر فریق څخه پکښی شامل کړشوی وه - (۲) په دي ترتیب خسرو خان دیو دیرش زرو او دوه سوه نفرو په اعلی قوماندانۍ وټاکل شو ، چه قندهار ته ولاړ شی او دخپل آکا انتقام واخلی ؛ خسروخان هم داامر په ډیری خوښۍ ومانه او په (۱۱۲۳ هـ - ۱۷۱۳ ع) کال یا ځینو مؤرخینو د لیکنی پقرار په (۱۱۲۲ هـ - ۱۷۱۲ ع - ۱۷۱۱ ع) کال د قندهار خواته په ډیر دباب او برم را رهی شو او بی له کومی پیښی فراه ته را ورسید ، په فراه کی میشته شو ، مخبران او جاسوسان ئي پرمخ واستول چه دمیرویس د لښکرو حال رابولی ، او هغه بیرته ژر راو گرزیدل ، ځکه پښتنو د گرشك او فراه دمنځ دری خوشی کړی وې .

دخسرو خان نفاق اچول : کوم شی چه ډیرد تأسف و ړدی او بد بختانه هروخت پردی اودښمنان له دي لاری څخه ښه کامیاب شوی دی او پښتانه ئي په دي وسیله ښه هر یه در کړی دی دپښتنو په منځ کښي دنفاق اچولو فتنه ده ، چه په

(۱) دافغان اوپارس جگړه مخ (۲) دمیلیسون دافغانستان تاریخ ۲۱۵ مخ .

دې وسپله چه دغلیمانو دلاسه شوی دی ددې فتنې په ویښولو ښې ئې زیار ایستلی دی او کامیاب شوی هم دی ـ نو خسروخان هم دا فکر دراود چه که د نورو حربي چالو او آلاتو څخه مأیوسه شی باید دا «پښتون تباه کوونکې» حربه ورسره آماده وی او کار څنی واخلی ـ په دې فکر کښې لا هغه وخت و، چه د پارس څخه ر وخوځېدی ـ هغه وخت چه د مشهد څخه لا فراه ته نه و رارسېدلی دعبدالله خان سره چه دحیات سلطان (مشهور په سلطان خد کهٔ ابدالی سدوزی خضر خېل) زوی دی یو ځای شو ـ دا عبدالله خان د هرات دابدالیو پښتنو په غو ښتنه سره د خپل زوی اسدالله خان سره د ملتان څخه هرات ته راخوځېدلی و ( ) خسروخان دستی د پارس دحکومت له خوا د هرات پحکومت او مشرتوب مقرر کړ او د قندهار دمحاصرې دپاره ئې کومك څیني وغوښت ـ او هم ئې بیا دده په ذهن کښې دابدالی او غلځی ورك شوی فکر تحریك کړ، او دقبیلوی اختلاف مړشوی اور ئې بیا غوښت چه دعبدالله خان او میرویس خان تر منځ بل کړی ـ نو د هرات د ابدالیانو څخه ئې د یر زلمیان چه عبدالله خان ئې پخپله مشر و، راغونډ کړه او دقندهار د محاصرې دپاره ئې دخان سره بوتله، مګر خوشبختانه عبدالله خان چه خپل ځان دخپل پمقابل او دپردی اجانب پر خوا ولید، نو ملی عنعناتو او ملی قانون دده وجدان ته اجازه ورنکړه چه دخسروخان پراوزه ودر ېږی او د پښتنو سره جګړه وکړی ځکه چه د پښتنو داملی قانون او نعنه ده چه کله هم پخپل منځ کښې زر کېږی او د ښمنی سره ولری خو کم وخت چه د پردیو او غلیمانو مقابل ته خبره ورسېږی نو پر خپلو شخصی او داخلی بدیو او ګوندیو ډېره ږدی او یو دبل په اتفاق د غلیما نو په مقابل کښې جنګېږی، هغه وخت چه د پردیو جګړه پای ته ورسېږی ښائی چه بیا دنا پو هی او جهالت ا بدبختی په اثر هغه ډېره واخیستله شی او دوه ورونه پخپل منځ کی یو د بل وینی توی کړی .

---

(۱) خورشید جهان ۱۳۲ مخ

نه و دا سبب و، چه د ناصري روضة الصفا د ليکني په قرار عبدالله خان پر لاري خسرو خان ته يوه بهانه او پلمه وکړه او سره د خپل لښکره خپل ايل ته ولاړ (۱) او د غلځيو او ابداليو پر شخصي عناد و ئې ډېره کښېښود له.

د ميرويس آمادګي: د پښتنو ملي زعيم چه د پارسيانو د لوی لښکر څخه خبر شو پښتانه ئې خبر او ټول ئې جنګ ته چمتو کړل ـ امر ئې وکړ چه ټول کښتونه او کرهني ور پېل شي او حصار ته دې يو وړه شي او په دې لاره کښې ئې ډېر زيار و ايوست چه ځمکې او کروندې توري تشې شي او ټوله غله دې ښار ته يا کوروته ننه ايستله شي.

په دې ترتيب ئې د خوراکي مواد او نور ضروري شيزونه په کافی اندازه راټول کړه او د افغان او پارس د جګړې د ليکونکي په قول د دوو کالو د محاصرې د پاره ئې پوره ترتيبات ونيول (۲) او د ښار اکثر خلک چه سپين ږيري يا ښځې وې او د جنګ نه وه د ښار څخه ليري ځايو ته واستول او په ټيګړلو ډوځايه کې ئې ميشته کړه او هم ئې خپل د سپرو د نظام لويه برخه د داؤد خان (د پټې خزانې د مؤلف پلار) تر قيادت او سپهسالارۍ لاندې د فراه د دروخواته واستوله، څو وروسته تر هغه چه ئې په فراه، سيستان او ګلستان کې د پښتنو سره مرکې وکړې او د نور زو، بارکزو و اوساکزو ډېر زلميان ئې د ځان ملګري کړه پر خسرو خان ئې چه د فراه څخه راوخوځيد يرغل وکا او د هغه سره په جګړه اخته شوه (۳) پخپله ميرويس خان د ډېر ولږ وپلو عسکرو سره د هلمند پرغاړه د بست په کنډوا او او خرابو کښې د خسرو خان انتظار يوست، که څه هم د پښتنو زلميانو شمېر پوره نه څرګنديږي خو د ميليون په قول ډېر لږ و، او دی

(۱) روضة الصفا ۸ مخ (۲) د افغان او پارس جګړه مخ (۳۰) پټه خزانه ۱۹۷ مخ.

وايي چه سره ددې چه د پښتنو عسکر ډېرلږ وو ، بيا هم د لمر ښيو فتو حاتو په نشه دومره مست وه چه ډېر وډېرش زرو او دوه سوه تنو پارسيانو مقابلې ته حاضرولاړوه (١)

دقندهار محاصره : خسروخان را وړاندې شو ، د هلمند ترغاړو راورسيد ! دلته بيا د جګړې اوربل شو ، کڅه هم ددې جنګ تفصيل ښه معلوم نه دی ، مګر دومره ئې ايـکلې دی چه د خسروخان لښکر په ډېر زوريرغل وکړ او پښتانه چه د هغو لسمه برخه هم نه وه نو ځکه ميرويس خسروخان ته موقع ور کړه چه د هلمند له سينده راتېرشي او د قندهار ښارته راورسيږي ، قندهار محاصره شو ، مګر ميرويس تر محاصرې د باندې پاته شو او د ميليسون په قول «ميرويس د ناپليون په څېر په (١٨١٤ع) دايقين درلود که پردارا لخلافـه مقابله شروع کړي نو ښه داسې کارو وکړي چه دښمن به د ماتې او شکست نغاره و ډنګوی (٢) »

پارسيانو ددې محاصرې دټينګولو دپاره هرډول اقدامات وکړه ، مګر کوم شي چه خسروخان او دده عسکروار خطـا او سراسيمه کړه داو ، چه هغوی په دې اميد چه د مني موسم دی غلې او وا ښه ډېر پيدا کيږي د ځانه سره ئې هيڅ خورا که او آزوغه رااخيستې نه وه - دلته چه ټول کښتونه او کرهڼې له منځه تلـلې وې او مځکې ئې تشې تورې وليدلې خورا پريشانـه او مضطرب شول ، مـګر بيا ئې غوښته داخپل اضطراب پټ وساتي ، خو ميرويس ددوی د آذوقې په حال ښه خبرو ، نو دښار ساتونـکوته بـه ئې د صبر او تحمل کـولو توصيې را استولې ؛ کڅه هـم د ميليسون په قول دښار څو کمـزوروتنـو د ميرويس او نورو پښتنو بې مشورې او مصلحته وغوښتل چه د ميرويس سره هغسې معامله وکړي لکه پاريس چه د ناپليون سره وکړه ، يعنې وې غوښتل چه د خسرو خان سره خبـرې اترې شروع کړې او تر څو شرطو لاندې دروغې معاهده ورسره وتړې ، مـګر ددوی دا درخـواست د خسرو خان اميدونه را پاڅول او ښارئې د ځان وباله

(١) دمېلسون د افغانستان تـاريخ مخ (٢) ميليسون ٢١٥ مخ .

ځکه ئې د تسليم بلاشرط څخه ډاسوا ددوی « بله خبره نه اوريدله ـ د ښار هغه ټولخلك چه د خسروخان په تصميم پوه شول او د يوې خوائی د ميرويس او اولس نارضائی و ليدله او د بلی خوا « بلاشرط تسليميدل » غوښتل کيده نو پښتيمانه شوه تر بی شرطه تسليميد و ئی مرګ غوره وباله او د نورو پښتنو په شان ئی مقابلې ته ملا وتړله او د همت پښې ئی ټينګی کړې او په هر حمله کی ئی د پارس قواوی پرشاووهلې او هم د دښمنی له خوا ملی زعيم ځپلی تيتی شوی قوې را يوځای کړې او د سره ئی د بلوڅانو، ترينانو او د پښتنو د نورو قبيلو زلميان راغونډ کړه او د قندهار د جنوب لـه خوائـې د خسروخان پر پوځ يرغل وکړ او د ښار ساتونـکو ته ئې داسی پيغام واستاوه :

« که موږ بې ننګه شو، او دښمن بريالی شی زموږ څخه به يو هم ژوندی پرې نږدی نو »

« بهتره داده چه ټول په مړانه زيار وباسو، څو چه يا په نيکنامی مړه شو او يا »

« پر غليمانو بری ومومو! » (۱) د ښار پښتنو چه د ميرويس دا پيغام واوريد لا ئې د غيرت وينی په جوش راغلې او مقابلې ته ئې ملاوی وتړلې.

د خسروخان مرګ او د پارسيانو تېښته:

خسروخان او د ده لښکری د محاصرينو د مقاومت څخه د يوې خوا او د آزوغې او ذخيرې د نه لرلو څخه د بلی خوا د خپل موفقيت او بريالیتوب څخه ورځ په ورځ مأيوس او ناامیده کيدل، او هم د بلی خوا د ميرويس حملو د دوی کار مشکلاوه او د دوی معنويات ئې ورورانول، او هم سربيره پردې حملو د ژمی حملې هم نږدې وې ځکه نو دوی نه پوهيدل څه وکړی؟ ـ او سی يا ولاړ سی؟

په دې وخت کی ميرويس پر دوی د ذخيرو د راتـګ لاری هم وتړلې خسروخان

(۱) داستان ترکتازان هند ـ ځلوم کتاخ ۱۴۶ مخ.

چه خپل نیم اردو په دې ګیر، دار کې له لاسه ایستلی و، که څه هم محاصره یو کال ته رسېدلې وه، مګر بیائې هم تر مشورې وروسته د محاصرې څخه لاس وکښل غوښته ئې بیرته پارس ته ولاړ شي مګر د اردو په منځ کې ئې بې اتفاقي او نفاق پیداشو پارسیانو غوښته دیوې لارې ولاړ شي او ګرجیان هم پر دوو لاروسره ولاړه په دې وخت کې چه عباس قلي خان د پارس د دربار معتمد دا بې اتفاقي او تجزیه ولیدله قندهار ته راغیء او د پارسیانو د اردو ټول حال ئې میرویس ته وواېه (۱) میرویس چه د احال واروېد اود دښمن په ډېرې وارخطائي خبر شو، امر ئې وکړ چه دستي اته سوه اوښ په حربي لوازمو بار او تهیه کړی او وروسته تر هغه پخپله د خپلو شپاړس زرو پښتنو زلمیانو سره ئې پرخسروخان حمله وکړه او په ډېر زور توپ پروړغیء، نو هغه و، چه خسروخان ئې پخپل آکاپسی قبرته واستاوه، د ګرګین سره یو ځای شو اود پارسي مؤرخینو په اصطلاح «سر در پای قلعه گذاشت» او میرویس خان د ګران وطن صحنه د متجاوزینو له وجوده پاکه کړه اولکه سرجان مالکم او نور مؤرخین چه وایي د یوه پرش زرو اودوه سووتنو څخه فقط پنځه سوه، یا اوه سوه تنو د ډېرې چابکی تېښتې په اثر خپل ځانونه د پښتنو له تورو اومرګ د خولې څخه خلاص کړه (۲) نور ټولو د خپل ناروا تجاوز سزا ولیدله اومړشول او ددوی ټول، وسلې او حربي تجهیزات د پښتنو لاس ته ورغله.

میرویس پر دې فتح او پرې باندی د لوی خدای شکر ادا کړ او په ډېرې خوښۍ قندهار ته راوګرزېد او ټولې ولجې ئې په اولس ووېشلې.

د میرویس دا لویه فتح یا د خسروخان مرګ د روژې په ۲۷ په ۱۱۲۳ هـ کال کښې وه (۳ او میلیسون ۱۷۱۳ ع کال لیکلی دی (٤

---

(۱) دافغان او پارس جګړه مخ.

(۲) سرجان مالکم ۲۰٤ مخ - میلیسون ۲۱٦ مخ - سیدجمال الدین ۳۵ مخ زندګاني نادرشاه پسر شمشیر ۱۱ مخ - تاریخ ادبیات ایران - اثر برون د یاسمی ترجمه ۱۰۱ مخ.

(۳) خورشید جهان ۱۳۲ مخ (٤) میلیسون ۲۱٦ مخ.

دپارسیانو دبل لښکر ماتي : دوه کاله وروسته بیادا صفهان در باریولښکر سره جوړ کړ اودرستم خان په سرداری ئې دقندهار خواته راواستاوه، مګر څنګه چه زموږ ملي زعیم دپښتون ملت په اتفاق او مرسته دېر غښتلی شوی و، دې اردو هم څه ونکړه په جنګ کې مغلوب شوه اورستم ددې دپاره چه د خپلو اسلافو کاڼه په ونشي بیرته پارس ته وتښتېد، دپارسیانو داشکست په (۱۱۲۶هـ - ۱۷۱٤ع) کال و(۱) اوهم دادسلطان حسین اوداصفهان ددربار وروستنی کوښښ و، چه پنا کامی تمام شو. مګر سلطان محمد اوجهانکشای نادری مؤلف او دروضة الصفا لیکونکی ترخسروخان وروسته درستم خان نوم نه اخلي بلکه دده په عوض کی محمدزمان خان شاملو یادوی چه ددېر لښکر سره دقندهار خواته مأمور شوی و، خو متأسفانه پرلاری ئې نفس وخوت اودمخه تردې چه قندهار ته راورسیږی خان ئې حق ته تسلیم کړ اولښکر ئې وتښتېد (۲) پهرصورت تردې پېښو وروسته میرویس دپښتنو دملت مستقل اوخپلواک او ملمختاره مشرشو اودمیلیسون په قول میرویس لمری سړی دی چه (بې دهرات له ابدالیو) نورټول دافغانستان قومونه اوقبائل ئې داسی سره متحد کړه چه دمخه نه وه لیدل شوی (۳) اودپښتنو دریاست پایتخت ئې د قندهار زوړښار وټاکه اودمملکت په نظم اونسق ئې شروع وکړه .

دمیرویس وفات : دپښتنو ملی قائد اولوی زعیم میرویس ترډېرو جنګو وروسته چه دمتجاوزینو سره ئې وکړه اوهغه ئې دخپلی خاوری څخه وشړل اوه پښتانه ملت زره آزادی ئې بیادودی په نصیب او پښتانه ئې دپخوا په شان آزاد کړه -

---

(۱) دمیلیسون دافغانستان تاریخ - دپښتو ترجمه ۲۱۷ مخ - د ایران د ادبیاتو تاریخ د برون اثر - دیاسمی ترجمه ٤ ج ۱۰۱ مخ

(۲) جهانکشای نادری ٦ مخ اوروضة الصفای ناصری - ۸ ج صفحه نلری - تاریخ سلطانی ۷۲ مخ

(۳) میلیسون - ۲۱۷ مخ

او دمملکت دغربی مځکوڅخه ئې ترفراه او سیستان پوری بیرته د پښتنو کړې اودملي وحدت رسی ئې بیا وغښتله او ټینګه ئې کړه نو پدې وخت کې داجل استازی راورسید او نه ئې پرېښود چه داستر زعیم خپل نور افکار او آرزوګانې بشه عملي کړې ـ دذیحجة الحرام په ۲۸ ورځ په ۱۱۲۰ هـ کـال ئې دې استازی ته لبیك ووایه (۱)

که دده نوری آرزو ګانې عملي نشوې او یائې ارت تشکیلات وضع نکړای شوه دا به بناغلي لوستونکې دده دنه فرصت له جهته وګڼي ، ځکه چه څو لیکې د مخه مووليکل چه د پښتنو ملي زعیم په ۱۱۲۶ هـ کـال د متجاوزینو له جګړې وزګار شو او په ۱۱۲۷ هـ یعنې یو کـال وروسته ئې وفات وکړ ، نو دده د آرزو ګانو او افکـارو دعملي کولو د پاره یو کال ډیر کم وخت و .

دافغان او پارس دجګړې لیکو نکی دملي زعیم وفات داسې لیکي :

« دې معروف اودانشمند قهرمان اوه کـاله (۲) په قندهار کې حکمراني وکړه او دپارس دډیری غښتلي او مقتدری امپراطورۍ په مقابل کې کلك ودرید او هیڅکله د یاس او نا امیدۍ اند یښنې دده د مخیلې بار یکتر ینه رشته هم متزلزله نکړه ـ څوچه دده قوا دسن دلویوالي په اثر ورو ورو په تحلیل ورسیدل او سورت ئې نا توانه او مریض شو ـ دده په ناروغۍ ټول پښتانه ویرجن او مغموم شول ، همیشه به دده د پوښتنې د پاره د لې دلي پښتانه راتله او دده ګټوراو مفید نصیحتونه ئې اوریدل او په هغوئې عمل کـاوه (۳)

دمیرویس ورو ستنۍ خبری : دپورته لیکو نکي دلیکنې په قرار کوم وخت

چه میرویس خپل دحال خرابوالي حس کړ نو د پښتنو مشران ئې راوغوښتل او په لاندې لندو لنډو جملو کې ئې داسې وصیت ورته وکړ :

---

(۱) پټه خزانه ۱۰۹ مخ (۲) اصلاً اته کـاله دی . (۳) دافغان او پارس جګړه مخ .

«خپل ټول کارونه خدای ته وسپارئ او پرخدای توکل وکړئ!»

«جنګ په مړانه پرمخ بوزئ!»

«په هر کار کې شرافتمندانه وضعیت غوره کړئ او خپل پت ساتئ!»

«هر کله او په هر ځای کې سره متحد اوسئ!»

«خپل هر رګ او پله قوي کړئ!»

«هیڅکله دپار سیانو اطاعت و نه منئ!»

«په هر قوت او سعیه چه ممکنه وي خپل دښمنان چه پر تاسې حمله کوي پرشا وو هئ ـ ځکه چه ستاسې دښمنان د دربارې اختلا فاتو په اثر او د دوی دخلکو دفساد او خیانت له کبله خوارا په تلوار دفنا خواته روان دي!»

«د دوی دښمېر له دېروالي مه بیریږئ ـ ځکه چه تاسې متحد یاست»

«او پر خدای مو توکل کړی دی.»

«یقین لرم چه دوی به مغلوبه کړئ!» (۱)

په دې وخت کې ئې سا لنډه لنډه شوه او نو رئې نود خبرو توان نه درلود، په دېر تکلیف ئې سترګې رونې کړې او دشهادت تر کلمې د مخه ئې داوروستې جمله وه چه ویویل:

« اصفهان ونیسئ: » (۲)

تردې وروسته ئې یوه اوږده ساویستله او دپاك او سپیڅلي روح مارغه ئې جاودانې ځالې او علیین ته والوت (۳) او د آزادۍ خواهۍ په دنیا کې ئې لوړ مقام او ژوندی نوم پریښود او تر مرګ وروسته موږ ته وائې:

« دننګ توته به مې هر هله وي ـ

که پس له مرګه پر مزار راشې مینه!»

---

(۱) (۲) دافغان او پارس جګړه مخ (۳) دافغان او پارس جګړه مخ

ده مزار : اوس ده مزار دقندهار دزاړه ښار په دوه کروهی ازدنوی ښار په شپږ کروهی کی د زاړه ښار دشمال غرب خواته اودنوی ښار غرب پلوته دکو کران په کلی کی دی ، دده مزاردپښتنو دورو اولویانو نراوښځو مرجع اوټول پښتانه دده مزار ته ورځی او دده د روح څخه فیض او مرسته غواړی ، داعلیحضرت شهید محمدنادرشاه پهوختو کی ددې ملی قائد پرمزار د اعلیحضرت احمد شابابا د گنبدی په شان یوه عالیشانه گنبده جوړه شوه چه تاسی ئی مقابل عکس و بنیء .

هو ، په یوه ملت کی چه ډیر لېزحس هم وی خپل ملی نومیالی نه هیروی او تل ئی پخپلو زړو کی ځای ورکړی وی . * * *

تر میرویس وروسته

څنگه چه په دې کتاب کی اصل غرض دملی زعیم اوپښتون قائد میرویس د ژوندون حالات بیانول دی او دهوتکو د دورې مفصل حالات غرض نه دی نوځکه تر میرویس وروسته حالات خلص او په مجمل طور سره لیکو چه فقط دو مره معلومه شی چه دملی زعیم تر وفات وروسته څه وشوه ؟

او دې برخی مفصل حالات به هم زه په بل کتاب کی ولیکم چه د تاریخ دعمومی مدیریت له خوا دهوتکو تو له دوره ماته را سپارلې شوې ده چه هلته ئې ولیکم . نوځکه کهدشاه محمود اوشاه حسین دمیرویس دزامنو دپاچهی او جنگو مفصل بیانات نهوی دلته راغلی گران لوستونکی به ماعفو کړی ، اودهمدې سببه داصفهان دجنگ تفصیل چه دپښتنو دخوا محاصره شوی و ، دلته نه ځائیږی او کله چه دهوتکو تو له دوره لیکم هلته به ئې ولیکم

دمیرویس ورور عبدالعزیز : دمیرویس دوه زامن پاته شوه چه یو ۱۸ کلن او بل ۱٤ کلن و . ځکه چه دازامن ئې نسبتاً دسن دخوا ز نهکیان وه نو د میرویس ورور چه عبدالعزیز نومېد دمیرویس پرځای کښېنوست . کڅه هم دده

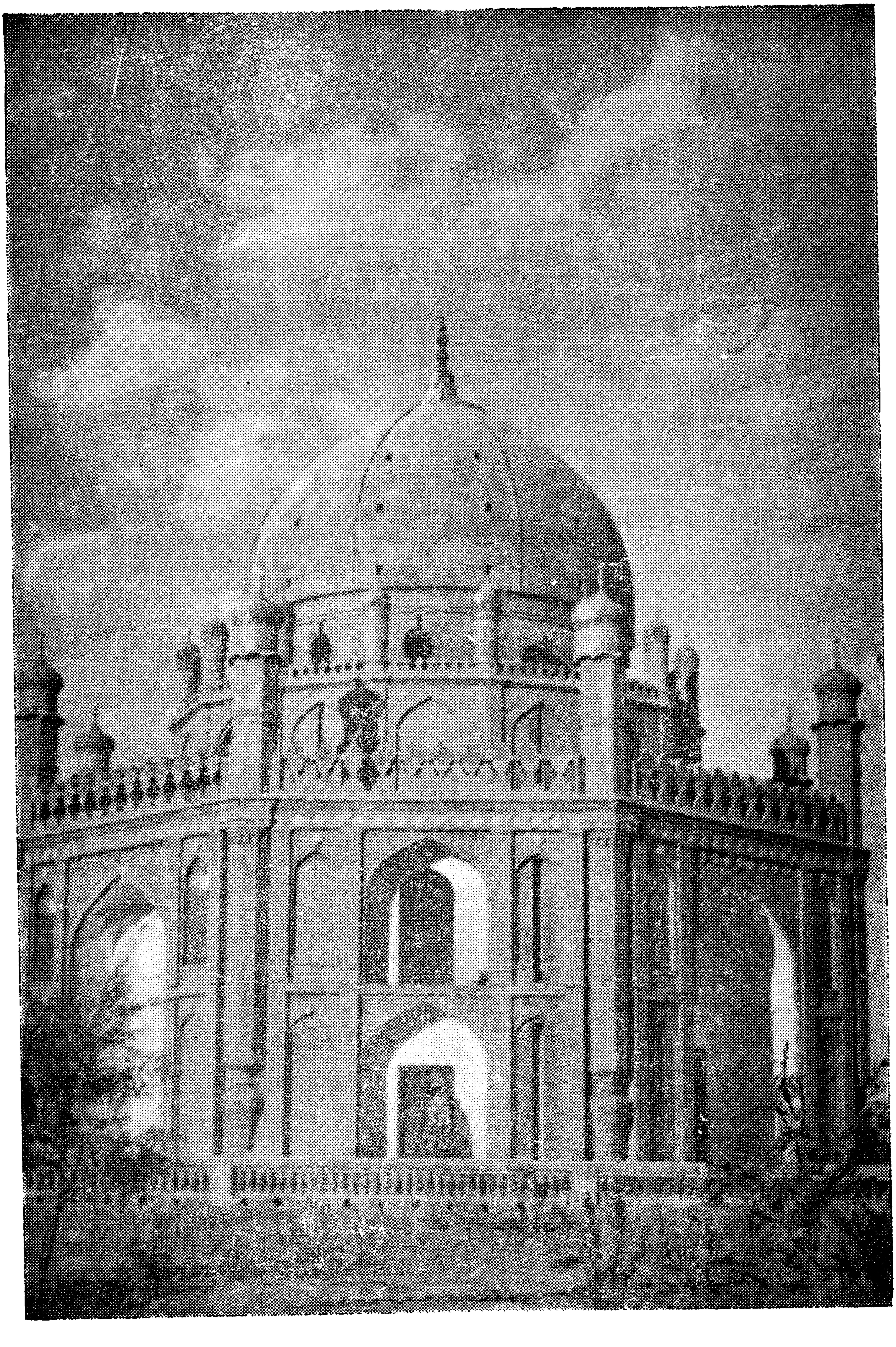

د ملي زعيم میر ویس نیکه هدیره په کوکران کې

نوم ملیسون اوسرجان مالکم او سیدجمال الدین عبدالله ذکر کړی دی مګر ځکه چه سلطان محمد او شیر محمد او جهانکشای نادری او روضة الصفای ناصری او پټې خزانې چه د هوتکو په دوره کی لیکلې شوې ده عبدالعزیز را وړی نو دلته هم د پټې خزانې قول ته ترجیح ور کړه شو .

دې سړي دوړور په شان لوړ همت نه درلود ، بلکه هوسائی او آرامی خوښوونکی وضعیت ئې و ، اود جنګ شخه ئې کرکه کوله ، نوچه مشر توب ده ته ورسېد د پښتنو مشران ئې را وغوښته ملی جرګه ئې جوړه کړ او پښتنو ته ئې داسی و ویل : ــ « تر دې ډېرو مشکلاتو او ډېرو جنګو وروسته به ښائی چه تاسی هم زما په شان د پارس د حکومت سره دروغی غوښتو نکی یاست ؛ او آرامی به غواړئ ؛ اوس چه مې مشر وړور مرحوم شو او پښتنو ته ئې لوېه سوبه اوفتح ګټلې ده نو که موږ دروغی او صلح غوښتنه وکړو د پارس پاچا به ئې په ډېره خوښی ومنی (۱) »

د ده دې خبری د پښتنو په منځ کی شور ماشور جوړ کړ او هغه حرارت او محبت چه ئې تر دغه ګړی پخوا عبدالعزیز ته درلود په عمومی نفرت بدل شو اووې ویل چه : « موږ هیڅکله دادبې ننګی خبره نشو منلای ـ دا خبره دمیرویس نیکه دوصیت سره مخالفه ده که د وروړ پر قدم نشې تلای نوروغی ته هم دومره تلوار مکوه (۲) » کڅه هم ملی جرګې دده خبره و نه منله مګر عبدالعزیز په پټه دپارس حکومت ته دروغی دالاندی شرطونه داستازی په ذریعه وړاندی کړه :

۱ : پښتانه دی دهغه باج شخه چه د ګرګین په وخت کی اخیستل کېده معاف وی .

۲ : قندهار ته دی پارسی عسکر نه راځی .

۳ : د پښتنو پاچهی دی همیشه د عبدالعزیز دزامنو او لمسیانو وی . (۳)

---

(۱) دافغان او پارس جګړه مخ (۲) سرجان مالکم ۰۰ مخ

(۳) میلیسون ۲۱۹ مخ سرجان مالکم ۲۰۰ مخ ـ سیدجمالدین تتمة البیان ترجمه ۸۳ مخ

ځنګه چه پښتنو خپله دا آزادی په خپلو وینو لاس ته راوستلې او راتیولې وه نوچه دعبدالعزیز پدې ناوړه کار خبر شول عبدالعزیز ته ئې دېری ستر ګی سرې شوې ، په تېره بیا دمیرویس زوی شاه‌محمود ، چه دآ کا دا پیشنهاد وه ولیدل دځلو ښتو پښتنو مشرانو په مشوره ئې دشپې بلې دنیاته واستاوه او دده دبې ننګیو جزائې دخپل خنجر په واسطه دده په تېر کې کښېښووله (۱) مګر پټه‌خزانه وایی چه عبدالعزیز دملت غم نه خوړ ، خو چه په ۱۱۲۹ ه کال دشپې دنارنج دقصردبامه‌خطاسو اوراولوېد مړسو (۲) کڅه هم باید دپټې خزانې داقول معتبر وباله شي چه لیکو نکی ئی معاصرو ، مګر زمایه عقیده د همدې جهته چه لیکو نکی د عبدالعزیز معاصردی نو نه ئی غوښته یا د هغه وخت سیاست تقاضا نکو لهچه دده دمرګ نسبت شاه محمود ته‌و کړی که نه‌وی نورټول مورخین متفق دی ، داوا قعه دمیلیسون په‌قول د۱۱٦٥ ع په مارچ پیښه شوه (۳)

<u>دمیرویس اولاد:</u> میرویس چه وفات شو دوه ئی زامن (٤) او یوه ئی لور پاته‌شوه دمشرزوی نوم‌ئی «محمود» چه‌اتلس کلن‌و (٥) د کشر زوی‌نوم‌ئی «حسین» چه‌خوړلس کلن و (٦) دلور نوم‌ئی «بی‌بی زینبه» وه (۷) چه‌دلته به دېر لنډ‌لنډ دهر یوه معرفی وکړو :

<u>شاه محمود:</u> شاه محمود د پلار دمرګ په کال کڅه هم اتلس کلن و ، مګر بیاهم دېر مېړه پښتون زلمی و ، اوپر پلارهم دېر ګران وڅکه چه‌د پلار سره په

---

(۱) میلیسون ۲۲۰ مخ ، سرجان مالکم ۲۰۰ مخ - سیدجمال‌الدین ۸۳٦ مخ - تاریخ علی‌قلی میرزا ۱۲مخ خورشید جهان ۱۳۲مخ زندګانی نادرشاه پسرشمشیر ۱۱ مخ اونور...

(۲) پټه‌خزانه ۱۰۹ مخ (۳) میلیسون ۲۲۰ مخ

(٤) دافغان اوپارس جګړې لیکونکی لیکی چه دمیرویس دری زامن پاته‌شوه مګرددریم زوې نوم‌ئې نه‌دی ذکر کړی مخ (٥) میلیسون ۲۱۷ مخ سرجان مالکم ۱۹۹ مخ

(٦) پټه خزانه ۱۰۹مخ (۷) پټه خزانه ۱۸٥ مخ

اعلیحضرت شاه محمود د ملی قائد میر ویس نیکه
زلمی زوی ، چه په پښتنی قوت ئی متجا و زینو ته ماتی
ورکړه او اصفهان ئی فتح کړ . (۱۱۱۰ھ - ۱۱۳۷ھ)

تو لو جګړو کې ملګري و ، او په حربي چارو کې ئې ښه تجربې حاصل کړې وې د پلار تر مرګ وروسته بیا د خپل آکا په خدمت کې ولاړ و ، او د پښتنو د کار و باره سره ئې ډېره دلچسپي درلوده (۱) مګر کوم وخت چه ئې د خپل آکا پیشنهاد و لید نو دا کار د کړوخخه بېزاره شو او دغه کار ئې ور تمام کړ ، او څنګه چه د پارس او قندهار پخوانی رواج و ، چه د ښار په هر خوا کې یو ه یو ه مناره وه او په هره مناره کې به یو ه نغاره د خلکو د خبرولو دپاره پرته وه ، هر وخت چه به یو مهم خبر و ، نو دا نغارې به وډنګېدلې او خلك به را غونډېدل (۲) محمود چه خپل آکا مړ کړی نو دا نغارې ئې و ډنګولې او خلك راغونډ شول ، محمود د خپل آکا پیشنهاد دوی ته وښود او د پارسیا و سره جنګ ئې په آیت او حدیث ثابت کړ او بیا ئې څرګنده کړه چه دده آکا د خپلې شخصي آرامی او خوش ګذرانۍ دپاره غوښته چه پښتانه بیا د پارسیانو تر لاس لاندې او دغوی مطیع کړي او زموږ مملکت بیا وران شي. تر دې وروسته ئې نو و ویل چه: «ما غوږ واږه!» (۳) پښتنو چه دغه پیشنهاد ولوست او ور معلومه شوه چه محمود رشتیا وایی ، نو ده ته ئې آفرین وو ایه (٤) او دی ئې د ځان پاچا کړ او د شاهی لقب ئې ور کړ نو «شاه محمود» و باله شو. دا زلمی پښتون د پښتنو پاچا شو او تر ۱۱۳٤ ه کال پوری د افغانستان د پاچا په حیث ئې حکمرانی و کړه او څو واره ئې د پارس او سیستان شرقي برخو ته لښکری و ئستلې څو په ۱۱۳٤ ه کال د پارس د حکومت پایتخت (اصفهان) محاصره کړ او تر اته میاشتي محاصرې وروسته ئې د محرمي د میاشتي په ۱۱ یا ۱۵ په ۱۱۳۵ ه - ۱۷۲۲ ع کال د صفویانو وروستنی پاچا سلطان حسین خپل ځان او پایتخت د پښتنو لښکر و ته تسلیم کړ (۵) دې پښتون زلمی پاچا د خپلې شهنشاهۍ په وختو کې د اصفهان

---

(۱) د افغانستان او پارس جګړی مخ (۲) (۳) د افغان او پارس جګړه مخ

(٤) (٥) تاریخ سلطانی ۷۰ مخ - خورشید جهان ، سرجان مالکم ۲۰۹ مخ

تر فتح وروسته ډېرى لويى لښکر کښېږ وکړي ، څو چه تر دوه نيمو کالو پاچهي وروسته ډېرات د مياشتي په ۱۲ شپه په ۱۱۳۷ ه کال په اصفهان کي ددماغى ناروغى له کبله ووژل شو . (۱) دافاتح مېړه پښتون په ۲۷ کلنى تردنيا تېرشو اود پښتنو په تاريخ کي ئې ځلانده نوم اوتوره پرېښوده (۲)

دده دژوند مفصل حالات او دده دجګړو دميدانو وضعيت او کوائف به په بل مفصل کتاب کي چه دهوتکو دوره ښېږه ليکم کاملاً راوړه شي .

❀ ❀ ❀

شاه‌حسين : د ميرويس دوهم زوى حسين نومېد ، چه د ۱۱۱٤ ه کال دربيع‌الاول په ۲۳ د کلات په سيورى کي وزېږېد ، د عمر تر دوولسو کلو پورى ئې دفقه او تفسير او منطق اود بلاغت علوم ولوستل ، هغه وخت چه په ۱۱۳۵ ه کال اعليحضرت شاه‌محمود اصفهان فتح کړ ، نوخپل کشر ورور شاه‌حسين ئې دقندهار پرتخت کښېناوه ، اعليحضرت شاه‌حسين ډېر عالم اوادیب اوعلم‌روزونکى‌پاچاو ، اودده عصر پر پښتنو باندى په ډېرى آرامى او راحت تېرشو ، غربى او شمالى خواته ترفراه ، سبزوار او هرات پورى او شرقى خواته ترغزنى او ګومل پورى ده حکمرانى کوله ، او پرڅېره پردي « پښين » شال اود پنجاب داسماعيل خان اوغازى خان ډېري هم د شاه‌حسين په وختو کي فتح شولي (۳) همدارنګه دملتان لته هم دقندهار دقواو له خوا تهديد شوه اودپښتنو پرمخ تګ دملتان ترحدودو ورسېد (٤) ددي زلمى پاچا دعلم پرورى دثبوت دپاره همدا دليل بس دى چه په شاهى ارګ کي‌ئې ادبى انجمن تشکيل کړى‌و ،

(۱) تاريخ سلطانى ۷٦ مخ - خورشيد جهان ۱۳۵ مخ ماثر الامرأ ۷۰۱ مخ ۳ ج روضةالصفاى ناصرى - مګر سيد جمال الدين او ميليسون (۱۷۲۵ ع = ۱۱۳۷ ه) ليکلى دى .

(۲) دروضة الصفاى ناصري‌بقول (۲۱) کلن‌و . (۳) حيات افغانى ٦۷ مخ (٤) سيرالمتأخرين ٤۸۰ مخ

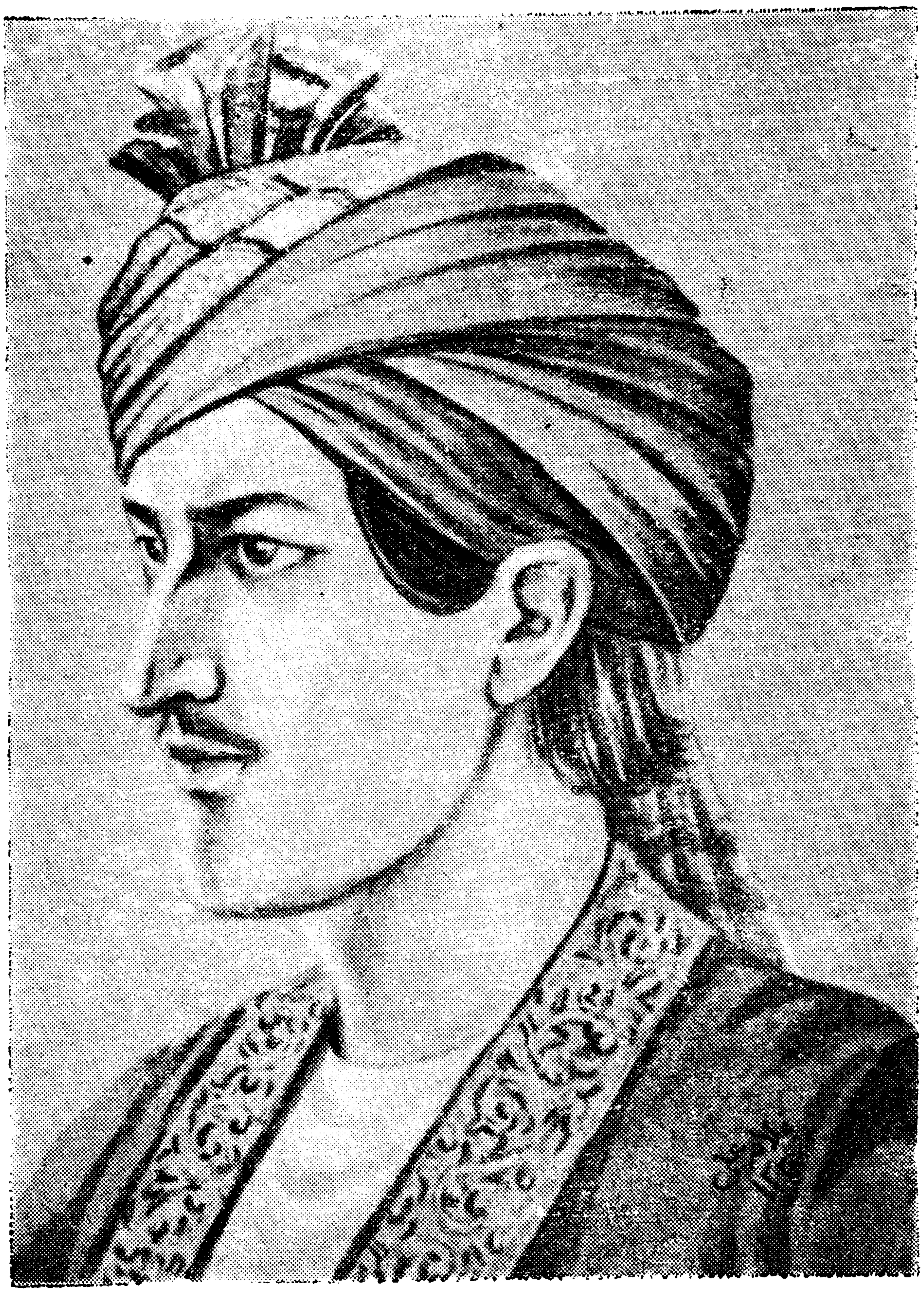

اعلیحضرت زلمی پاچا شاه حسین دملی قائد میر ویس نیکه
زوی ، چه هم عالم و او هم تور یالی
(۱۱۱٤ ھ - ۱۱۵۲ ھ)

او په هفته کې به ئې يوه ورځ دخپل وخت ډېر لوی علما او شاعران او اديبان خپلې کتابخانې ته را بلل ، شعرونه به ئې اروېدل او ادبي مجلسونه به ئې کول شاعرانو ته به ئې سلې ورکولې (۱) چه دهمدې تولنې په برکت او ددې پاچا پهامر دپښتو گرانبها اثر « پټهخزانه » ميدان ته راووتله او وليکله شوه او نور ډېر کتابونه په پښتو کې پيدا شوه چه دهوتکو په دوره کې به مکمل وليکل شي . اودی پخپله هم دپښتوژبې ښهشاعرو ، پرملې وزنئې خوازهشعرونه ويل ، ددېعلمدوست پاچا پاچهاهي تر ۱۱۴۹ ه کال پورې دوام وکړ ، څو دهمدې کال درجب په۱۷ نادر افشار دافغانستان خواتهدضبط پخيال راوکوچېد ځکه چه ده ددې څلورو کالو پرله پسې جگړو په اثر دهرات دابداليو حکومت له منځه اخيستیو ، اود پښتنودقواو باقی پاتې برخه ئې هم په پارس او گرجستان کې ماته کړې وه ، ځکه ئې نو اوس بيې دقندهاردغلجيود پايمالولو څخه بل کارنه در لود ، د کوچنی اختر دمياشتې په دوهمه نادرشاه ترسيستان را تېر شو اود همدې مياشتې په ۱۸ ددلځك اودلارام لهلارې دهيلمند غاړې ته را ورسيد او ددې ځای ترنيولو وروسته دکوچنی اختر په ۲۱ تر هيلمند را پورې ووت د ۱۱۴۹ ه دذيقعدې په اوائلو کښې دقندهار مستحکمه کلا محاصره کړه . شاهحسين دقندهار زلمی مدافع سره دخپل معروف سپهسالار سيدال خان ناصر سره يو کال او څو مياشتې په مړانه دفاع وکړه او پرې ئې نه ښوده چه : نادر شاه سره دهغه خپل نظامی عظمت پر ښار تصرف وکړی ، د ۱۱۵۰ ه دذيحجې لمړۍ ورځی وې چه دزلمی شاهحسين نظامی طاقت پای ته ورسېد ځکه چه ترهغه دمخه دهوتکو ددورې مشهور او زړور سپه سالار سيدال خان د شاهحسين دزوی « محمد » نامی سره دکلات په کلا کې دنادر دجگړنو پلاس ورغیء اودا نامتو او نومړی سپهسالار دنادر په امر د سترگو دنعمت څخه محروم

(۱) پټهخزانه ۱۱۱ مخ

او پرونند کړشو (۱) ځکه نو شاه‌حسین هم نادرشاه ته تسلیم شو او دده ددې تسلیمېدو سره دهوتکو دشهنشاهۍ لمر هم ولوېد او لکه سلطان محمد چه لیکي : زلمی شاه‌حسین تر ۱۵ کالو سلطنت وروسته دنادر شاه په امر د پارس مازندران ته تبعید شو اوهم هلته دنادري قهر په زهرو دبرات په لسمه په (۱۱٤۹ ؟) باید (۱۱۵۲ هـ) وی له دنیا ولاړ (۲)

❀ ❀ ❀

دمیرویس لور میرمن زینبه : میرمن زینبه دملی‌قائد یوه عالمه او محترمه او هوښیاره لور وه ، داسلامي احکامو اوفقې اکثر کتابو نه ئي لوستلي وه ، دفارسي مشهور اومتداول کتب ئي هم تر پایه رسولي وه ، خپل دا تحصیل ئي دهغه وخت دمشهور اولوی عالم ملا نورمحمد غلځي څخه کړی‌و ، چه دي عالم دحرم تولو مخدراتو ته درس وایه ، چه وروسته بیا پخپله میرمن زینبې داوظیفه پر غاړه واخیستله او دحرم او نورو نجونوته به ئي تعلیم کاوه (۳) وایی چه بی‌بی زینبه ډېره هوښیاره میرمن‌وه اودمملکت په اداري چارو هم‌ښه پوهېدله ، خصوصاً د خپل ورورشاه‌حسین سره‌ئي ډېری‌فکری‌مرستې کولې اودپټې‌خزانې د مؤلف په قول هر کله به ئی دامورو مشکلات په صایبې رایې حل کول اوشاه حسین به‌هم ددې په خبرو عمل کاوه او ددې نصیحتو نه به ئي ارو بدل (٤) بلکه د «تاریخ افاغنه » د لیکونکي سید ظهورالحسن اوهم‌دسلطان‌محمد له قوله څرګند یږی چه د قندهار د محاصرې په وخت چه نادر شاه محاصره کړی‌و ، هم د حکومت ټوله کار وائی ددې میرمنې پلاس کی‌وه‌اودمحاصرې

(۱) سلطاني ۹۲ مخ- نادر نامه قلمي ۱۰۷ مخ- زندګاني نادرشاه پسر شمشیر ۱۰۵ مخ

(۲) سلطانی ۹۰ - ۹٦ مخونه - خورشید جهان ۱۵٦ - ۱٦۱ مخونه - نادر نامه قلمی ۲۰٤ سیرالمتاخرین ٤۸۰

(۳) (٤٠) پټه خزانه ۱۸۰ مخ د کابل طبع .

په پای کې هم دا میرمن د ښاره را ووتله او د نادر سره ئې د مټار کې مذاکره شروع کړه (۱)

بر سېره پر دې، دې میرمنې دادب سره هم زیاته مینه درلوده، تل به ئې د شاعرانو قدر کاوه او د پښتو خوانیو شعراو دیوانونه به ئې لوستل، پخپله هم ادیبه او شاعره وه ښه ښه خوازه اشعار ئې ویل چه ددې د اشعارو څخه یو شعر هغه مرثیه ده چه دخپل ورور شاه محمود په مرګ ئې پر ملی وزن ویلې ده او ددې دا منظومه هم د شعری لطافت څخه ډکه ده او هم پښتني روح پکښې دی، موږ ئې ددې د اشعارو د نمونې په توګه را نقلوو:

زغ سوچه وروور تېر له دنیا سو نا   قندهار وا ړه پـه ژړا سو نـا

زړه مې په ویر کې مبتـلا سو نا   چه شاه محمود له ما جـلا سو نا

* * *

دارونې جهان را ته تور تم دی نا   زړه د پښتون په تیغ کړم دی نا

هوتک غمجن په دې ماتم دی نا   د پاچهی تاج مو برهـم دی نا

چه شاه محمود تېر له دنیا سو نا   قنـدهار وا ړه پـه ژړا سـو نـا

* * *

ځوانو، مېړه د توری جنګ ونا   ولاړ د کـام په ننګ ونـګ ونا

دښمن له ده په وینو رنـګ ونا   پر میدان شیرو، یا پلنـګ ونـا

افسوس چه مرګ دده په خوا سو نا   قندها ر وا ړه پـه ژړا سو نـا

* * *

محموده! نه یوازې خور ژاړی   پر مرګ دې ټوله کلی کور ژاړی

خپلوان لا څه، پاچا دی ورور ژاړی   لښکر سپاه دې پلې سپور ژاړی

پښتون دې ټول په واویلا سو نا   قندهـار وا ړه پـه ژړا سو نـا

---

(۱) تاریخ افاغنه - اردو دسید ظهور الحسن موسوی تألیف طبع دهلی ۵ مخ تاریخ سلطانی ۹۵ مخ

اصفهان پاته تاج نسکور عالمه! — چه شاه محمود سو نن په گور عالمه!
دپښتون لمر سو' تیاره تور عالمه! — راته د ښمن ه کا پیغور عالمه!
چه پاچا ولاړ پښتون گدا سو نا — قندهار واړه په ژړا سو نا

* * *

لښکر سو خپور پښتون ولاړ دی اریان — په خوروخای کا شاه محمود عالیشان
پاته سو تخت وتاج دټول اصفهان — زړه ئي راسوړ سو' کاخوښي دښمنان
وایی پښتون اوس بي پاچا سو نا — قندهار واړه په ژړا سو نا

* * *

آسمانه! بیا دی څه ستم کاخر گند — و شلاوه تاجه د پښتون و' پیوند
دښمن دی بیا زموږ په ویر کاخورسند — چه شاه محمود دی کا په قبر کی بند
پر کور مووير شورو غو غاسو نا — قند هار واړه په ژړا سو نا

* * *

هوتکو' ژاړی محمود شاه څه سو نا؟ — پښتنو! ستاسی لوی سپاه څه سو نا؟
له اصفهانه تر فراه څه سو نا؟ — پاچا چه و' حشمت پناه څه سو نا؟
دپښتنو پر تم فنا سو نا — قندهار واړه په ژړا سو نا

* * *

محموده! ځوان وي ولی ولاړي له ما؟ — له تخت وتاجه ته پر څه سوی جلا؟
اصفهان و لی پاته سو ناله تا؟ — سردی راپورته کړه' چه څه کړی اعدا؟
دښمن ولاړ بیا شاو خواسو نا — قندهار واړه په ژړا سو نا

* * *

اورم ناري د غم چه کرینه فریاد — پښتون په مرگ د شاه محمود سو برباد
زړونه چه تل به ؤ ښاد من سوه ناښاد — دساند وزغ دی چه را ورینه ئی باد
ماتم زده پير و برنا سو نا — قندهار واړه په ژړا سو نا

د ملي قائد میر ویس نیکه وراره چه د اعلیحضرت شاه محمود تر مرگ ورو سته
د اصفهان پر تخت کښیناست ۰ (۱۱٤۲ ه وفات)

وروره ! مقردی ستا مولا کی جنت — در دی کی تاته پس له مرگه راحت
روح دی وه ښاد په لویه ورځ د قیامت — مخ دی وه روښ د خدای په مهرو رحمت
د خالق رحم تل پر تا سونا — قند هار وایه په ژړا سونا (۱)

✻ ✻ ✻

دا میر من د وروړغم ډیره غمجنه کړه او بیائې د دنیا له کارو باره زړه سو ړشو تل به د خدای په عبادت مشغوله وه او عمر ئې د قرآن شریف په تلاوت تېرا وه او وړو نجنکیو ته به ئې لوست او لیك ورښود .

دمیرویس وراره (اشرف) : اشرف د میرویس وراره او د عبد العزیز

زوی و ، د اعلیحضر فاتح شاه محمود تر مرګ وروسته دا یوه زلمی د پارس پر تخت کښېناست او په شاه اشرف مشهور شو . دې زلمي د خپلې پوهې او ذکاء په اثر کې د سلطنتي چارو اداره په ډېر ښه صورت سره وکړه او سیدال خان ناصر (د هوتکو د دورې هېر و او پهلوان) ئې بېرته په سپه سالارۍ و ټاکه او ډېرې لښکر کښۍ او فتوحات ئې وکړل او دده د عصر د مهمو وقائعو څخه یوه واقعه د بغداد د والی احمد پاشا د لښکر را تلل دی چه د اعلیحضرت شاه اشرف د جلوس په دریم کال د ۱۱۳۹ هـ د برات د میاشتې د ۱۲ څخه د ۱۱٤۰ هـ تر منځه پېښه شوه او شاه اشرف د هغو مدافعې ته ورجګ شو ، مګر پرې ئې ښود چه پښتني عسکر د هغوی سره په جګړه ونښلی څو هغه و ، چه دا واقعه ددې د ښه سیاست په اثر کې تر نه میاشتنې ډېر لېږ جنګ وروسته په روغې او صلح سره فیصله او ختم شوه (۲) نو دده د جلوس په پنځم کال په (۱۱٤۲هـ) دسلطان احمد ثالث عثمانی خلیفه له خوا «راشد پاشا» نامی

---

(۱) پټه خزانه ۱۸۷ ـ ۱۹۱ مخو نه . (۲) روضته الصفا ۸ ج ـ تاریخ نظامی ایران ۱ ج ٤۸۲ مخ

دسفارت په‌توگه دا علیحضرت اشرف دربار ته راولیږه اوپه عوض کې د پښتنو د در بارڅخه هم محمد علی‌خان بلوڅ‌دا یلچی‌گری په‌دول‌عثمانی در بارته واستول شو ، او په‌دې توگه ددې دوو دولتو ترمنځ روابط ټینگ شول (۱)

تردې وروسته نوا علیحضرت شاه اشرف دنادر افشار سره جګړو بوخت شوا و ځنگه‌چه‌دپښتنو عسکر لادمخه هرپلوته سره تیت شوی وه او د قندهار څخه هم کومک نه راراسېدی‌او نادر افشار هم په‌ډېر زور کې و ، نوتر ډېرو سختو جګړو وروسته پښتانه زلمیان اکثر تباه شول اوا علیحضرت شاه‌اشرف تر پنځو کالو اواوو میاشتو ترپاچهی وروسته دگرمسیر د«ملخان» کلاته چه دهیلمند پرغاړه ده ولاړ اود هغه ځای‌څخه دکښته بلوڅ او زرد کوه ته ورغی‌ء او هلته دعبدالله خان بلوڅ دزوی له‌خواچه ابراهیم نومید مړ کړه‌شو . دده مرگ د۱۱۴۲ په‌آو اخرو کې واقع شوی دی (۲)

* * * *

---

(۱) تاریخ سلطانی ۷۹مخ - دسر پرسی سایکس دایران تاریخ ۷۱ مخ

(۲) تاریخ سلطانی ۸۶ مخ ماثرالامر - ۳ ج۷۰۶ مخ - دسید جمال الدین تتمه ترجمه ۶۴ مخ تاریخ نظامی ایران اج ۸۰ : مخ - نادر نامهٔ قلمی ۹۸مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د میرویس سپه سالاران

او جنګیالی ملګري

اوس چه د میرویس د اولاد د لنډې معرفۍ څخه وزګار شوو، نو بایده ده چه د ملي قائد د هغو غښتليو او نامتو ملګرو او یا د ونه وګړو چه د ده سره په جګړو کې حاضر او ده د خپل ملي لښکر سپه سالاران یا سالاران بللي وه، هغه دادي:

۱: سیدال خان ناصر:

څنګه چه د پټې خزانې مولف لیکي سیدال خان د ابدال خان زوی او بابې زی ناصر دی چه پلار ئې د وازیخوا سرته په ډیله نومې ځای کې اوسیده. هغه وخت چه سلطان ملخی استقلال وموند نو بابې زی د ابدال خان سره راغلل او په اتغر کې میشته شول (۱) سیدال خان د هوتکو دوری یو مهم او غښتلی او پهلوان نظامي سپه سالارو، او بې مبالغې ویلای شو چه د اپښتون ژنرال د هوتکو د جنګو ملي هیرو دی ځکه چه دی د دوی په ټولو جګړو کښې شریک و، او مهم جنګونه ئې کړي دي او په ټولو فتوحاتو کې (څه به داخل او څه په خارج کې) د خورا ځلیدونکو کار نامو خښتن دی، او د محمد هوتك په عبارت «په سخاوت او شجاعت زبدهٔ روزګار سو» د هغه وخته څخه چه میرویس ګرګین مړ کړ سیدال خان ناصر د پښتنو د لښکرو سپه سالارو تا کل شو او د مملکت په حربي او نظامي خدمتو کښې داخل شو. بیا هغه وخت چه صفوي لښکر د قندهار د نیولو دپاره راغله همدا ملي پهلوان د ملي قائد له خوا د هغه د مقابلې دپاره ور مخ شو او صفوي لښکر ئې ځوواره پر له پسې ماتې کړې او ډېر جګړن ئې ترې ووژل او د میرویس خان د وخت په ټولو جنګو کې بریالی او فاتح و (۲) بیا چه ملي زعیم وفات شو اعلیحضرت شاه محمود د دې ملي ژنرال په مرسته اصفهان ونیو او د پښتنو شهنشاهي ئې تشکیل کړه او بیا د شاه محمود تر مرګ وروسته د اعلیحضرت شاه اشرف سره د پارس او عثمانی او روسی

---

(۱) پټه خزانه ۱٦۹ مخ (۲) پټه خزانه ۱٦۹ مخ

Ketabton.com

په تولو جنګو کښې ملګری او غښتلی سپه سالار و او په هر جنګ کې سوبه او بری ده په برخه وه .

همدارنګه وروسته د نادر افشار سره په مدافعوی جګړو اخته و ، او هم دا سیدال و چه د پښتنو د شهنشاهی ټخه ئې سخته دفاع کوله ځو دادفاع ئې تر قندهاره راورسیدله ، او په قندهار کې هم تر وروستنی طاقت پوری د شاه حسین سره یو ځای د نادر په مقابل کې وجنګیدی ، او د سیدال قوی روح تر پایه پوری نادر ته سر ټیټ نکړ او ځو چه ئې کولای شوه د پښتنو د حق ټخه ئې دفاع و کړه .

دسیدال جنګونه : د ۱۱٤۲ ه کال په محرم کې چه نادر افشار پر هرات حمله و کړه او دا بدالیانو د غښتو سره په جنګ اخته شو او شاه اشرف غوښته چه بیرته خراسان د ځان کړی په دې جګړو کې سیدال خان د پښتنو جګړو نو او لښکر و سردار او قوماندان و ، او په کرمان کښې میشته و (۱) د هغه کال د ربیع الاول د ۳ تر ٦ پوری د «مهماندوست» مشهوره جګړه د پښتنو او نادر افشار تر منځ واقع شوه چه په پای کې دواړو خواو ته سخت تلفات واوښته (۲) تر دې جنګ وروسته سیدال خان د اعلیحضرت اشرف له خوا د قزوین په حکمرانی مقرر او انتخاب شو او د لښکر په غونډ و لو بوخت شو . د ۱۱٤۲ ه د ربیع الاول د ۲۰ تر ۲۳ پوری سیدال خان د اسلام خان په ملګری د خپلو اتلسو زرو عسکرو سره ئې د نادر شاه سره اوږه ور کړه . او پښتانه له تهرانه را ووتل (۳)

دسیدال خان دری یمه دفاعی جګړه د «مورچه خورت» مشهوره جنګ دی چه د لته هم د خه عسکرو قوماندانی په اسلام خان او په خپله شاه اشرف اره درلوده او ۱۱٤۲ ه د ربیع الثانی په آواخرو کښې و نښت . کومه آخرینه مقابله چه په پارس کې سیدال خان

(۱) (۲) جهانکشای نادری ۱۰۵ مخ (۳) جهانکشا ۱۰۸ - ۱۱۰ مخونه او تاریخ نظامی ایران ٤۵۳ - ٤٤۵ - ٤۵۰

دشاه‌اشرف په‌ملگری دنادرشاه سره‌و کړه د«از قن» او «فسا» د پل جنگ دی چه‌دهمهغه کال دجمادی الا خر په ۱۳ واقع‌شو او دپښتنو وروستنی ز لمیان دشاه‌اشرف اوسیدال خان سره ددې فدا کارۍ صحنې ته وروړا ندی شول (۱)

په‌۱۱۴۳ه کال دشوال په‌میاشت کښې چه نادرافشاردهرات‌خوا ته متوجه شو اودهرات دابدالیو دخواجنگ ورسره‌ونښت‌نوابدالیانوداعلیحضرت‌شاه‌حسین‌څخه مرسته وغوښتله اودهمدې درخواست به‌اثردربیع الاول‌په میاشت کښې دڅو زرو امدادی‌نفروسره سیدال‌خان دهرات‌دوطنخوا هانو دکومك‌دپاره‌واستول شو (۲)

څو کاله وروسته د۱۱۴۹ه کال دذیقعدې په‌میاشت چه د نادر افشار اردو قندهار محاصره کړ، داتاریخی محاصره چه‌په‌خورا شهامت سره‌ئې دفا ع کېدله دپیاوړی زړور ژنرال سیدال‌خان په‌همت او مړانه تریوه کال اړ څو میاشتو پوری وځنډېده اودې زړور قوماندان ترآخر گړیه پو ری په ډېر ا ستقامت او شهامت اودلاورۍ اوپښتنی غیرت‌دفاع و کړه‌اوځنگه‌چه نادر خپله‌څه قواد کلات خواته واستوله نوسیدال‌خان هم دځلورزرو کسوسره هلته ولاړ اود کلات پر کلا ئې دنادر دجگړونو سره پرسپین ډاگ سختې مقابلې و کړې، څو چه په آخر کښې داعلیحضرت شاه‌حسین دزوی «محمد» نامی سره د کلات د کلا دباندی پـه جگړه کښې دنادر دلښکرو پلاس‌ورغیء او نادر چه خپل دازړور رقیب لاس ته راووست‌دستی‌ئې امرو کړ چه‌ددې زمری پښتون سپه‌سالار ستر گی‌ړندې کړی(۳) اودده دسقوط سره دهوتکو شهنشاهۍ سقوط و کړ .

وایی کوم‌وخت‌چه‌دپښتنوملی‌پهلوان سیدال‌خان ناصر دوطنخواهۍ په‌لاره کی

---

(۱) جهانکشا مخ زندگانی نادرشاه مخ روضة‌الصفای ناصری مخ تاریخ نظامی مخ

(۲) جهانکشا ۱۸۱ مخ نادرنامه قلمی ۱۱۵مخ سلطانی۸۸مخ

(۷) جهانکشای نادری ۳۱۵ مخ ـ نادرنامه قلمی ۱۹۷ مخ خور شید جها ن ۱۶۰ مخ زندگانی نادرشاه ۱۰۵مخ سلطانی ۲۲ مخ

سترګی بایللې نودخپلو خپلوانو اوخپلې کورنۍ سره دقندهار ښخه و کوچېد او د کابل د کوهدامن شکردرې ته راغی او دلته له دنیا ولاړ ددې مېړه پښتون ژنرال مزارد شکردرې دسیاسنګ په مقبره کښې دی او دده ښځه یو زوی د شیرمحمد په نامه یاته شو چه تراوسه هم ددې کورنۍ محترم احفاد او اولادونه هلته او په کابل کښې اوسی . (۱)

● ● ●

د یدال ادبی مقام : ښنګه چه پټه خزانه لیکی، سیدال خان ناصر علاوه پردې چه د جنګ د میدان مړنی و، د ادب په میدان کښې هم لمړی سړی و، او د توری سره ئې قلم هم درلود، ښه پوه او ادیب سړی و، هر وجه علوم لکه : فقه تفسیر، فصاحت، صرف، او نحو او فارسی کتب ئې لوستلی وه (۲) د ادبیاتو سره ئې ښه مینه درلوده او په کوم وخت چه به له جنګه وزګار و شعرونه به ئې و یل، پخپله هم ښه شاعر و، او پر ملی لحن او وزن به ئې سندری و یلې چه دلته ئې یو سندره رانقل کوو :

یار ما له هسی ګران سو | را تېر تر ټول جهان سو
نور نه وینم په ستر ګو | جهان ټول راته جانان سو

● ● ● ●

دوې زلفی دی او ږدې کړې | پر مخ دی را خپرې کړې
سرې اشرپی دی په ټندی باندی سپرې کړې
ګرزی په باغ کې په ګلو نو کې نخرې کړې
په اور دی وسوم یاره | راته اور تازه بوستان سو

● ● ●

---

(۱) د پټې خزانې تعلیقات د ښاغلی حبیبی لیکنه ۲۵۷ مخ
(۲) پټه خزانه ۱٦۹ مخ

مین چه اشنا یی کا شپه اوورځ به ګریانی کا
شهی ده ستمګاره خو شحال زړونه به زخمی کا
لیندی لری دورځیو ، د بانو غشی کاری کا
پرهار می ګوره خلقه د دلبر د تیر نښان سو

❀ ❀ ❀

مین پر لو یو غرو ځی سرتور په نیمو شپو ځی
ووزی له وطنه، وطن پر یږدی پر چو لو ځی فریادونارې وکا، په نارو په غلبلو ځی
وصال ئی نصیب نه سو ګوره زړه دی په ارمان سو

❀ ❀ ❀

ناري وهم عالمه ! د شپې تر صبحدمه
ناتوانه د بېلتون یم یوګړی نلرم دمه بېتامی نفس خیژی راځه زمادزړه همدمه
نظر پر ما غریب کړه چه تاخون می ستا، په ځان سو

❀ ❀ ❀

شبنم پر ګلو ښکاری زما او ښکی داری داری
خوناب ځی ستا لغمه زما په مخکی لاری لاری
تمامه شپه کم تېره په ژړا په ناری ناری
ښکاره سوه چه مجنون یم لېونتوب می اوس عیان سو

❀ ❀ ❀

بوستان ښکلی زیبا دی رنګین په او ښکو زما دی
د زړه پرهار ګلګون دی ، چه بلبل په تماشا دی
په سینه می زړه و چاودی تهوایی پخند ادی
قتلی د بېلتون یم زه «سیدال» دامی بیان سو (۱)

---

(۱) پټه خزانه ۱۷۱ ـ ۱۷۳ مخونه .

۲: بابوجان بابی: بابوجان بابی د کرم‌خان بابی زوی دی، چه په اتغر کې اوسېدیء اوپه دهغوغټانو اومشرانو څخه‌دی چه‌پهملی جرگوکی دمیرویس خان ملگری اوپه‌جنگوکی دملی‌زعیم بازو اودپښتنو لښکرو مشرو دی‌پیا نی‌سالار په‌هغه‌وخت چه‌گرگین‌وژل کېده له کلاته‌دپرغښتلی‌راوستل اودماشور(۱) له‌خوائې دقندهار دښار حصار ونیو اوچه‌ښار ونیول‌شو نو دمیرویس‌خان له‌خوائې په کلات کی حکومت کاوه (۲)

په ۱۱۳٤ ه کال چه اعلیحضرت شاه محمود د اصفهان دنیو لو عزم وکړ نو بابوجان‌بابی هم ددروزروتنو هوتکو، توخو، ترکو اوآ کا خیلو سره قندهارته راغیء اودشاه‌محمود سره اصفهان‌ته ولاړ اودپټی‌خزانی په‌عبارت بابوجان په ټولو جنگوکی «هسی مړانه وکړ، چه رستم دوران ئې هېر کړ» (۳)

سلطان‌محمد لیکی: چه‌بابوجان دشاه‌محمود او شاه‌اشرف په وختوکی د پارس دلاروبندر حاکم و، اودهوتکو دشهنشاهی وروسته قندهارته راغیء، جهانکشای نادری ئې د«باروخان» په‌نامه یادوی. هغه‌وخت چه‌نادرافشار دهرات څخه‌دقندهار خواته‌وخوځېداوامام‌ویردی‌بیگ د کرمان حکمران‌دده‌په‌امر د گرشك‌او کلابس لوری‌ته مامور شو اعلیحضرت شاه حسین دبابوجان بابی په‌قیادت او قوماندانی یولښکر دهغه دمقابلې دپاره وروا‌ستاوه اردې‌زدور قوماندان دهغو سره جگړې وکړې‌اوهغه‌ئې‌دفراه‌لوری‌ته وخغلول اوډېری‌ولجی‌ئې ځنی راوگرزولې (٤)

---

(۱) دماشور کلی دقندهار دزاړه‌ښار جنوب‌ته اودنوی ښارجنوب غربی پلوته تخمینا ۷ میله‌لری واقع دی. پخوائې دزاړه ښار د جنوبی حصار دروازه د ماشور دروازه بلله.

(۲) (۳) پټه‌خزانه ۳۵ مخ. (٤) تاریخ سلطانی ۸۸ مخ جهانکشای‌نادری ۱۶۶ مخ.

علاوه پردې بابوجان ښه عالم اوادیب سړی هم و ، دادب سره ئې مینه درلوده تل به ئې دشعراو دیوانو نه لوستل او پخپله هم شاعرو. ده په ۱۱۲۹ ه کال د«شهااو گلان» هغه قصه په مثنوی نظم کړه چه پښتانه ئې په مجلسو کې نقل کوی او داکتاب ئې « قصص العاشقین » نومیږی .

د بابو جان د شعر نمونه

عشق

عشق یو هسې توریالی دیء | چه پرهر ځای ئې بری دیء
دعشق اورهسې سوزان دیء | چه سو ځلی ئې جهان دیء
زړه بې عشقه کله زړه دیء | چه بې عشقه زړه د مړه دیء
پښتانه کاندی متل | چه دیء خوږ تر شات عسل:
چه: « بې عشقه سر کدو دی» | تش بې مغزه یو لاړو دیء
زړه بې عشقه په کاردیء | هم هر زړه سزا وار نه دیء
چه د عشق وکا خبری | کړی په غوږ دا مرغلری

دیا کانو عشق سزا دیء
امانت دا ، دمولا دیء

* * *

۳ : بهادرخان : بهادر خان چه پټه خزانه ئې « دصدرا کیا بر دوران » په لقب یادوی، هم یو دهغو غښتلیو خانانو څخه دی چه د گرگین دوژلو په جرگه کی دملی زعیم سره ملگری و (۱) اود هوتکو د دوری ډیر مشهور بهادر او

(۱) زیدی خان په محمود نامه کی وایی : سیدال اصر ، او بابوجان وبابی بل بادرخان و ، دبادرو لمسی ـ (۱۴۵ مخ پټه خزانه)

توریالی دی . دهوتکو په اکثرو جنگو کی ئې برخه اخیستې وه او هری خواته چه ئې په جگړه کې مخ شوی دی هغه خوائې اخیستې ده او بریالی شوی دی؛ لکه محمد هوتک چه لیکی بهادر خان د شاه حسین په وختو کی هم د لښکرو سالارو ، او « دشال » (۱) او « ژوب » کلاوی ئې فتح کړې اود شاه حسین بازو و ؛ چه وایی شاه حسین ده ته دورور خطاب کاوه او عوامو « امیرالامرأ » باله (۲) بهادر خان په قندهار کی په توره او ښندنه (سخا) دېر مشهور و ، دده په کرم اوسخاوت غریبان اوبې وزلی ماړه او آسوده وه .

علاوه پرتوره او سخا بهادرخان ښه علمدوسته سړی هم و ، متداوله علوم ئې لوستلی وه ، د شعرا او علماؤ سره ئې مرستې کولې او هیڅکله دده مجلس ددې طائفې څخه خالی نه و ، شاعرانو ته بهئې ښې ښې صلې ور کولې ، لکه پټه خزانه چه لیکی « په صله کی په دوران طاق دی ، اوپه ښندنه علمأ ته حاتم دی . چه له سفره راسی علمأ او شعرا میلمه کا ، او دوی ته ښندنی و کا . خالق تعالی دی دا کریم دوران او حاتم زمان تر دېره ژوندیء وساتی ... » (۳)

د بهادر خان د بدلو نمونه : بهادر خان هم د سیدال خان ناصر په شان خپل شعری احساسات په ملی اوزانو کې څرگند کړی دی اوپر ملی لحن او وزن ئې بدلی او سندری ویلی دی چه دلته ئې یوه نمونه را وړو :

---

۱ : شال یا شالکوټ داوسنی کویټې حدود دی - چه دا بوالفضل په قول د اکبری عصر په تشکیلاتو کی دقندهار دشرقی توابع باله کېده اودختو کلائې درلوده چه کاسی او بلوڅ پښتانه پکښې اوسېدل (آئین اکبری ۱۸۹ مخ) دپټې خزانې حاشیه ۱۱۱ مخ -

(۲) پټه خزانه ۱۲۵ مخ

(۳) پټه خزانه ۱۲۵ مخ

بیلتون دی زوردی ترلیموهی سهارنم خاخی لکه شبنم خاخی
داسره‌یاقوت‌می په لمن کی ستاپه‌غم خاخی په غم‌الم خاخی
گوره لیلی باران داوښو ستا په چم خاخی څنگه‌پرچم خاخی

❀ ❀ ❀ ❀

راغله‌لیلی په شینکی خال نښا په گلو کوی په‌سرومنگلو کوی
سهار چه وزی سیل کا، زغ په بلبلو کوی گل په‌اوربلو کوی
ملالی سترگی ئې کاته په ویرژلو کوی زیب په‌کجلو کوی
دژوبل زړه وینی په هر گړی هردم خاخی لکه شبنم خاخی

❀ ❀ ❀ ❀

ښکلی نجلی! دباغ په لورمه ځه نښا مکوه عاشق رسوا مکوه
وریت سوی زړه‌می‌دی مین‌پوری خندا مکوه را شه جفا مکوه
زه یم پتنگ ته‌یې ډیوه ما جلبلا مکوه نور ظلم بیا مکوه
یم ستا له عشقه لیونی پرما، ماتم خاخی غم‌اوالم‌خاخی (۱)

* * *

٤: ملا پیرمحمد میاجی: داملاهم یودهغو روښن فکرو علماو څخه‌و، چه دملی زعیم میرویس سره په‌ملی لویه جرگه کی شامل او هم بیا وروسته په ټولو جنگو کی د میرویس نیکه ملا تړ او ملگری و.

دی دمرحوم ملا محمد سرور زوی و، چه پلار ئی د میا فقیرالله صاحب لاس نیوی کړی‌و او ده بیادخپله پلاره‌څخه فیض‌وموند (۲) اووایی چه‌بیادی دشاه اشرف

(۱) پټه‌خزانه ۱۲۵-۱۲۷ مخونه
(۲) پټه‌خزانه ۱۲۹مخ

او شاه محمود مرشدشو (۱) ملاپیر محمد میاجي وروسته تر هغه چه په تولوملي جگړو کې برخه واخیستله او میرویس نیکه وفات شو نو د میرویس مړ نی زوی اعلیحضرت شاه محمود داصفهان د نیولو دپاره ولاړ دی ئي هم وروغوښت چه داصفهان تر فتح وروسته ئي هلته دروافضو سره دیني مباحثې کولې او پیر محمد میاجي هلته دومره شهرت وموند چه د روم علماؤ چه په اصفهان کې وه ده ته د «پیر افغان» لقب ور کړ. میاجي د شاه محمود تر مرگ وروسته دشاه اشرف سره هم اوږه پر اوږه ولاړو؛ او ده ته ئي مشوره ور کوله، څو په ۱۱۴۳ هـ کال چه اعلیحضرت شاه اشرف خپلې قواوې له لاسه ایستلې وې او د شیراز څخه د قندهار لورې ته راروان و، او د نادر لښکرې په پسې وې، شاه اشرف د «فسا» د پل سر ته (دشیراز په ۳ فرسخۍ کې) راورسید، په دې وخت کې ئي پیر محمد میاجي چه په پښتنو کې ډیر د احترام په ستر گو ورته کتل کیدل د خو پښتنو سربازانو سره د پله دساتنې دپاره پرېښود او په خپله تر پله تېر شو، چه ملا پیر محمد میاجي په همدې ځای کې د متجاوزینو له خوا ووژل شو (۲)

د ده علمي مقام:

ملا پیر محمد علاوه پر توریالیتوب ښه لوی عالم هم و، او د همدې علمي لیاقت په اثر د روم علماؤ ده ته د «پیرافغان» لقب ور کړ، ده په اصفهان کې روافض په ډیرو مباحثو کې ملامت کړې وه او و خلک ئي د امام اعظم صاحب مذهب ته را بلل. بر سېره پر دې ښه مؤلف او لیکونکی هم و؛ ده دوه کتابونه تألیف کړي؛ یو کتاب ئي د اخلاقو په علم کې «د افضل الطرایق» په نامه لیکلی دی چه په هغه کې د عقائدو او اخلاقو بیان کوي، او بل کتاب

(۱) جهانکشای نادری ۱۲۱ مخ (۲) جهانکشای ۱۲۱ مخ.

ئې د « القرايض فی رد الروافض » په نوم ليکلې چه دا دوازده کتابونه په پښتو دي او « افضل الطرايق » ئې منظوم هم دي ، چه د هغه څخه دا څرګند يږي چه ملا پير محمد مياجي ښه شاعر هم و ، او دده يو شعر په پټه خزانه کې راغلی دی . (۱)

* * *

۵ : داؤد خان هوتـك : داؤد خان هوتـك دپټې خزانې د مؤلف پـلار او د قادرخان زوی دی چه په ۱۰۲۹ ه کـال دقندهار د کوکران په کلي کې زيږيدلی دی ...ده دخپل وخت متداول علوم لوستلي وه او په زلميتوب کې ډير عمر له قندهاره د کسي غرونو اوزوب او ډيرو اوپېښورته په علم پسی تـلـلی و څو چه دخپل عصر په فصحا او علماو کې دنامه خاوند شو .

هغه وخت چه ملی زعيم او نورو پښتنو ګرګين واژه داؤدخان هم دده ملګري و او بيا وروسته په ټولو جـګړو کې ورسره وه .

په ۱۱۲۰ه کـال چه دصفويانو لښکري پر قندهار راغلې نو دملی قائد ميرويس نيـکه لـه خوا داؤد خان فراه ، سيستان او ګلستان او نورو ځايو تـه ولاړ چه پښتانه دميرويس نيکه دملاتړ دپاره راغونډ کړی او هغه ، هلته دپښتنو سره مرکې وکړې اود نورزو ، او بار کـزو او سا کـزو ډير پښتانه ئې د ځان مـلـګـری کړل او پر خسروخان ئې يرغل و کړ ، په دغو جنګو کې داؤدخان د ميرويس دخوا دپښتنو لښکرو سپه سالارو (۲)

---

(۱) پټه خزانه ۱۳۱ مخ

(۲) پټه خزانه ۱۹۷ مخ

داؤد خان هم علاوه پر توره د ښې طبع خاوندو ، او ښه شعرونه به ئې ويل دادوې رباعی چه د تجنيس صنعت هم پکښې ستّه داؤد خان ويلی دی :

چه د چا په زړه کی اورد مينې بل سی په اور بل ئې لمبې گډی حال ئې بل سی
اور د مينې کله مری دزړه له مېنې داور بل مينه که تل د زړه په تل سی

* * *

که ئې وينې وينې تل څاڅی له زوړو څخه څوك چه وينی تا ، له خوا نو له زړو څخه
دزړو له زړو که وينې وينی څاڅی په کړو دغم لو يدلی ستاله کړو څخه

تبصره : تردې ځايه چه دميرويس نيکه سپه سالاران او جنگې ملگری ذکر شوی دهٔولو دژوند له حالاتو څرگنديږی چه دا ښتانه جنگيالی ميړونه هم دتوری خاوندان وه او هم دقلم هم توريالی وه او هم عالمان چه دايوه روښانه او ځانته مميزه ده .

دسړو، ځایو اود کتابو نومونه

۱: دسړو نومونه

الف :

ابدال خان ۳۱-۱۰۳

ابراهیم ۱۰۲-۲۰

ابوالفضل -٤-۱۱۰

احمدشاه بابا - ۹۲-۳۲-۳٤

احمدجان منشی -۳-۳۱-٤۸-۵٦

اسرائیل اری -٤۹-۵۰-۵۱-۵۲-۸۲-

اسدالله - ۸٤ -

اسلام‌خان - ۱۰٤

اعتمادالدوله -۳۹-٤۱-٤۲-۵۲-۵٦-٦۲-۷٤-

اکبر باچا -۱۱-

اورنگ زیب -۱۸-۱۹-

امیرالامیر -۱۱۰-

امام اعظم رح -۱۱۲

ب :

باروخان -۱۵-۱٦-۲۰-۱۰۸-۲۷

بار تولد -۳-

بارو -۲۰-۱٦-

بابوجان -۲۰-٦۱-۱۰۸-۱۰۹-

برون -٤-

ـوار -۲۰-

بیت نیکه ۱٦-۲۹-۳۰

پ :

پاپ -۵۰-

پتر کبیر ٤۹-۵۰-۵٤-

پیرافغان -۱۱۲-

پیر محمد میاجی - ٦۱-۱۱۱-۱۱۲-۱۱۳

ت :

تماش آستی ونس -۸-

توخی ۱٦-۲۰-۲۳-

توران ۱۵-۲۷-

تولر -۱۵-

توماس بست -۸-

توماسپوك -۱۷

ج :

جارج نیون هام فورد اسحاق -۳-

جلال الدین - ۲۷-

جعفرخان سدوزی -٦۰-۳۲-

جهانگیر -۱۲-

جیمز اول -۸

ح :

حاجی میرخان - ۱-۲۷-٦۳-٦٦-

حاجی‌عادل ـ۲۸ـ۳۱ـ

حاجی‌ابدال ـ ۳۱ـ

حسین ـ۲۷ـ۹۴ـ۹۶

حبیبی ـ۱ـ۴ـ۱۰۶ـ

حیات‌خان ـ۳ـ۲۷ـ

حیات‌سلطان ـ۸۴ـ

حسامی ـ۷

خ :

خافی خان ـ۱۰ـ۶۶ـ۶۷ـ۸۰ـ۸۱ـ

خانزاده ـ۳۲ـ

خسروخان ـ۸۲ـ۸۳ـ۸۴ـ۸۵ـ۸۶ـ۸۷ـ۸۸ـ
۸۹ـ۱۱۳

د :

داؤدخان ـ۲۱ـ۸۵ـ۱۱۳ـ۱۱۴ـ

درخو ـ۳۲ـ

دولت خان سدوزی ـ۳۱ـ۳۴ـ۳۷ـ

دیوان بیگی ـ۳۹ـ۴۰ـ۴۲

ر :

رستم خان ـ۳۴ـ۸۹ـ

ریدی خان مومند ـ۴۳ـ۴۵ـ۴۶ـ۶۱ـ۶۷

ز :

زار ـ ۵۴ ـ ۵۵ ـ

زمان خان ـ ۳۴ ـ

زینت محل ۹ ـ

زینبه ـ۹۴ـ۹۸

س :

سرجان مالکم ـ۳ـ۴۸ ـ ۵۷ ـ۶۴ـ۶۶ـ۶۹ـ
۷۰ـ۷۱ـ۷۷ـ۸۸ـ۹۳ـ

سر پرسی سایکس ـ۳ـ۷ـ۱۰۲ـ

سلطان محمد ـ ۳ـ۱۸ـ۱۹ـ۲۷ـ۳۶ـ۶۵ـ۶۶ ـ
۸۹ـ۹۳ـ۹۸ـ

سلطان حسین ـ۷ـ۳۵ـ۴۳ـ۴۴ـ ۴۵ ـ ۵۵ـ
۸۹ـ۹۵ـ

سلطان حیدر ـ۵ـ

سلطان احمد ـ۱۰۱ـ

سلطان خدا داد (خودکی) ـ ۱۸ـ۳۱ ـ

سلطان ملخی ۱۸ـ۱۹ـ۲۵ـ۲۸ـ۳۱ـ۱۰۳ـ

سیدال خان ناصر ـ۶۱ـ۹۷ـ۱۰۱ـ۱۰۳ـ۱۰۴ـ
۱۰۵ـ۱۰۶ـ۱۰۷ـ۱۰۹ـ۱۱۰ـ

سید جمال‌الدین‌افغانی ـ۳ـ۷ـ۵۸ـ۶۴ـ۶۶ـ۶۸ـ
۶۹ـ۷۱ ۹۳ـ۹۴ـ۹۶ـ۱۰۲ـ

سید ظهورالحسن ـ۴ـ۹۸ـ۹۹ـ

سید مسعود ـ۴ـ

ش :

شاه اشرف ـ۱۰۱ـ۱۰۲ـ۱۰۳ـ۱۰۴ ـ ۱۰۵
۱۰۸ـ۱۱۱ـ۱۱۲ـ

شاه اسمعیل صفوی ـ۵ـ۶ـ

شاه‌حسین ۷۶ ۹۲ـ۹۶ـ۹۷ـ۹۸ـ۱۰۴ـ۱۰۵ـ
۱۰۸ـ۱۱۰ـ

شاه عالم ـ۹۰ـ

شاه عباس ـ۶ـ۱۱ـ۱۲

شاه صفی ـ۶ـ

شاه محمود ـ۷ـ۹۴ـ۹۵ـ۹۶ ـ ۹۹ـ۱۰۰ ـ ۱۰۱
۱۰۳ـ۱۰۸ـ۱۱۲ـ

شهنواز ـ ۶۵ ـ

شیخ صفی‌الدین‌اردبیلی ـ۶ـ

شیرمحمد خان ـ۳ـ۶۶ـ۹۳ـ۱۰۶

ض :

ضابطه خان ـ۲۰ـ۲۵ـ۲۷ـ۲۹ـ۳۱ـ

ص :

حضرت صدیق رض -۴۶-
صمصام الدوله -۶۶-۸۰-

ظ :

ظهیر الدین محمد بابر-۷-

ع :

عباس قلی بیگ -۸۳-۸۸-
عبدالله خان-۸۴-۸۵-۹۳-۱۰۲-
عبدالعزیز خان -۲۵-۹۳-۹۴-۱۰۱-
عبدالقادر خان-۲۵-
عزیز خان نورزی-۶۱-
عمر-۲۷-
حضرت عمر فاروق رض -۴۶
علی اکبر شهامی -۳
علی قلی میرزا ۴-

غ :

غلځی -۱۵-۱۶-۱۷-۲۰-۲۷
غازی -۱۶-
غلجی -۱۶-
غرزی -۱۶-۱۷-
غلزی -۱۷-
غیلجائی -۱۷-
غلجه ئی -۱۷-
غلجائی -۱۷-

ف :

فراهی -۱۵-
فرعون -۶۵-
فرخ یسار -۵-
فقیر - ۳۴-

ق :

قادر خان-۱۱۳-
قطب الدین بهادر شاه -۸۱-
قلزه ئی-۱۷-

ک :

کامران -۳۲-
کرم -۲۷-۱۰۸-

گ :

گرگین -۱۰-۲۶-۳۳-۳۴-۳۵-۳۶-۳۷-۳۸-
۴۰-۴۱-۴۲-۴۳-۴۴-۴۵-۴۷-۵۳-۵۴-۵۵-
۵۶-۵۷-۵۸-۵۹-۶۰-۶۲-۶۳ - ۶۴-۶۵-۶۶-
۶۷-۶۸-۶۹-۷۲-۷۴-۷۵-۸۲-۸۸-۹۳ -۱۰۳-
۱۰۸-۱۰۹-۱۱۳-
گل خان بابر -۶۱-
گلان -۱۰۹-
گویا -۳-۱۲-۱۵-

ل :

لارودی -۴-۷۱-

م :

متوبی بی-۶ -
محمداعظم-۶۶
محمدجامی خان -۷۷
محمدخان (مشهور په حاجی انگرم -۶۱
محمدخان -۷۸-۷۹-۸۲
مراد خان -۶۴-

محمدسرور -۱۱۱-
محمدشاه -۱۰
محمد صالح -٤-
محمدعلی‌خان بلوخ -۱۰۲-
محمدمهدی - ٤ - ٦٤ -
اعلیحضرت محمدنادرشاه شهید-۹۲
محمدهوتك -۳-٦٤-٦٥ -۱۰۳- ۱۱۰-
ملکه الیزابت-۸
ملکیار -۲۰ ۲۳-۲٤-۲٥-۲۷-
محمود - ۹٤ - ۹٥ - ۹۹ ۱۰۰-
موسی کاظم -٦۰-
میان فقیرالله -۱۱۱-
میرویس - ۱ - ٤ - ٥ - ۷ -۱٥-۱۹- ۲۰ -۲۳
۲٥- ۲٦ - ۲۷-۲۸- ۲۹ -۳۰- ۳۱- ۳۲
۳۳-۳٤ -۳٦ -۳۷-۳۸- ۳۹ -٤۰- ٤۱
-٤۲ -٤۳-٤٤ -٤٥-٤٦-٤۷ -٦۸ -٤۹
- ٥۳ -٥٥ -٥٦ -٥۷ -٥۸ -٥۹ - ٦۰
-٦۱ -٦۲ -٦۳ -٦٤ -٦٥ -٦٦ - ٦۷
-٦۸ -٦۹ -۷۰-۷۱ -۷۲ -۷۳ - ۷٤
-۷۰ -۷۷ -۷۸ -۷۹ -۸۰-۸۱ -۸۲-۸٤
-۸٥ - ۸٦ -۸۷ -۸۸ -۸۹ -۹۰- ۹۲
-۹٤-۹٦- ۹۸-۱۰۱ -۱۰۳-۱۰۸-۱۱۱
- ۱۱۲ -۱۱۳ -۱۱٤-
میشل - ٥۱
میلیسون -۳۲ -٤۸ -٤۹ -٥٥ -٥٦ -٦٤-٦٦
-٦۸ -۷۲ -۷٥ -۷۷ -۷۹-۸۳-۸٥-۸٦
-۸۸ -۸۹ - ۹۳ - ۹٤ - ۹٦

ن :

ناپلیون -۸٦ -
نادرشاه افشار - ٤ -۷۲ - ۱۰٤ - ۱۰۸-۱۱۲
نازو -۲٥ -۲۸ -۲۹ -۳۰ -۳۱-
نصروخان الکوزی -۱۰-
نوربابا -۲۳-۲٤-
نور خان -٦۱
نورالدین محمدجهانگیر -۸-
نورالله لارودی -٦٦-
نورمحمد غلځی -۹۸-

و :

ویردی بیگ -۱۰۸-

ه :

همایون -۷-
هوتك بابا -۱٥ -۱٦-۱۸ -۲۰-۲۱ -۲۲-۲۷-

ی :

یحیی‌خان -۲٥ -٦۱ -
یوسف خان -٦۱ -
یونس خان کاکړ -٦۲

* * *

۲ : دځا یونومونه

الف :

اتریش -٥۰-
اتغر - ۱٦ -۱۸ -۲۱ -۲۲ -۱۰۳-۱۰۸-
آذربایجان -۷۰-
ارغسان -٦۲ -٦٥-
ارغنداو -۱۸- -۲۱ -۲۲-
اروپا -۸-
ازقان -۱۰٥ -
استراخان-۸۲-
اسلامبول -٥۰ -

اسماعیل‌خان اوغازی خان‌دیری -٩٦ -
آسیا -١٧-
اصفهان -٤-٤٦ -٣٣ -٣٥ -٣٦ -٣٧ - ٣٨
-٣٩ -٤٠ -٤٣ -٤٤ -٤٨ -٤٩ -٥٠ -٥١
-٥٦ - ٥٧ -٦٩ -٧٩ -٨٠ -٨٢ -٨٩ - ٩١
-٩٢ -٩٥ -٩٦ - ١٠٠ - ١٠٣ - ١٠٨
- ١١٢ - ١١٣ -
افغانستان -٥- ١٠ -١١ -١٢ -٢٦ - ٢٧ - ٦٧
-٨٩ - ٩٥ -٩٧-
المان -٤٩ - ٥٠ -
امو -١٧-
اندجان -٧-
انگلستان -٩-
اولان -٨ -٢١
ایتالیا -٤٩-
ایران -٣-٤-٦-٧-١٧ -٨٩-
ایروان -٨-

ب

برمه -٩-
بست -٨٥-
بغداد -٧-
بلخ -١٠ -١١-
بلوچستان -٦١ -٦٢-
بمبئی -٨-
بیت‌الله -٤٤-

پ :

پارس -٤-٥-٦- ١٠ -١١ -١٥ -٢٦ -٣٥ -٣٦-
-٤٢ -٤٤ -٤٥ -٤٧ -٤٨ -٤٩ -٥٠ -٥١ -٥٢
-٦٢ -٧٠ -٧٤ -٧٥ -٧٦ -٧٧ -٧٨ -٧٩ -٨٠
-٨١ -٨٢ -٨٣ -٨٤ -٨٧ -٨٨ -٨٩ -٩٣ -٩٥-
-٩٨ -١٠١ -١٠٣ -١٠٤ -١٠٨-
پامیر - ١٧ -
پښتو نخوا - ٢١ -٢٢-
پښین - ٩٦-
پنجاب - ٩٦-
پیښور - ١١٣-

ت :

تازی - ٢٨-
تبریز - ٧-٧٩-
ترنك - ٢٤ -٢٥-
تهران - ١٠٤-

ج :

جلدك - ١٨ -١٩ -٢٨ -٦١-

ح :

حجاز - ٤٥ -٤٧ -٤٨-

خ :

خراسان - ١٠٤ -٧٣
خلج - ٦١-
خیبر - ٢٩-

د :

دلارام - ٧٩ -٩٧-
دلخك - ٧٩ -٩٧-
ده شیخ - ٦٥-

ډ :

ډهی - ٧ -٩٩-
دیله - ١٠٣

ر :

روس - ۴۹-۵۰-۵۱-۵۴-

روم - ۵۰-۱۱۲-۱۱۳

ز

زابل - ۱۱-

زردکوه - ۱۰۲

ژ :

ژوب - ۲۳-۶۳-۱۱۰-۱۱۳

س :

سبزوار - ۹۶-

سورت - ۸-

سور غر - ۱۶-۱۸-۲۱ ۲۲-۲۸-

سوری یا سیوری - ۱۶-۱۸-۲۱-۲۲-
۲۸-۹۶

سیاسنگ - ۱۰۶-

سیستان - ۸۵-۹۰-۹۵-۱۱۳-

ش :

شال - ۹۶-۱۱۰

شالکوت - ۱۱۰

شاجوی - ۱۸-

شرقی هند - ۹-

شکر دره - ۱۰۶-

شماخی - ۴۹-۵۰-۵۲-

شیراز - ۱۱۲-۱۱۳-

شیروان - ۵-۷۰-

ص :

صبار صفا - ۳۲-۶۰-

صوراوک - ۶۱-۱۰۲

غ :

غرج - ۱۶-

غرجستان - ۱۷-

غرچه - ۱۶-۱۷-

غزنی - ۲۸-۹۶-

غلج - ۱۶-

غورك - ۱۷-

ف :

فرانس - ۲ -۴۹-

فراه - ۱۲-۶۱-۸۳-۸۵-۹۰-۹۶-۱۰۸-۱۱۳

فسا - ۱۰۵-۱۱۲-

ق :

قاپانلوی - ۴۹-

قزوین - ۱۰۴-

قندهار - ۵ - ۱۰ - ۱۱ - ۱۲ - ۱۵ -
۲۵ - ۲۶ - ۲۸ - ۳۵ - ۳۸ - ۴۰ -
۴۱ - ۴۲ - ۴۴ - ۴۷ - ۴۹ - ۵۶ -
۵۷ - ۵۸ - ۶۰ - ۶۲ - ۶۵ - ۶۶ -
۶۷ - ۶۸ - ۶۹ - ۷۵ - ۷۷ - ۷۸ -
۷۹ - ۸۲ - ۸۳ - ۸۴ - ۸۶ - ۸۸ - ۸۹ -
۹۰ - ۹۲ - ۹۳ - ۹۵ - ۹۸ - ۹۹ -
۱۰۰ - ۱۰۱ - ۱۰۲ - ۱۰۳ - ۱۰۴ -
۱۰۵ - ۱۰۶ - ۱۰۸ - ۱۱۲ - ۱۱۳ -

ك :

کابل - ۷-۱۱ - ۲۱ - ۲۸ - ۶۰ - ۹۸-
۱۰۶ -

کرمان - ۳۴ - ۱۰۴ - ۱۰۸ -

کسی غر - ۱۱۳ -

کلابس - ۱۰۸ -
کلات - ۱ - ۱۹ - ۲۱ - ۲۸ - ۹۶ -
۹۷ - ۱۰۵ -
کلستان - ۸۵ - ۱۱۳ -
کوسان - ۲۹ -
کوکران - ۵۸ - ۶۰ - ۹۲ - ۱۱۳ -
کوهدامن ۱۰۶ -
کویټه - ۱۱۰ -

گ :

گرجی- ۶۲ -
گرجستان - ۲۵ - ۴۲ - ۵۴ - ۷۰ -
۸۳ - ۹۷ -
گرشك - ۸۳ - ۷۳ - ۱۰۸ -
گرماو - ۱۸ -
گرمسیر - ۱۰۲ -
گومل - ۹۶ -

ل :

لندن - ۸ -
لهستان - ۵۰ -

م :

مازندران - ۹۸ -
مانچه - ۶۰ -
ماشور - ۱۰۸
مدینه - ۴۴ - ۴۵ - ۴۷ -
مرغه - ۲۱ - ۲۲ - ۲۳ -
مکه - ۴۴ - ۴۵ - ۴۷ - ۴۸ - ۴۹ - ۷۰ -
ملتان - ۹۶
موچه خورت - ۱۰۴ -
مهمان دوست - ۱۰۴ -

ن :

نارنج - ۹۴ -

و :

وازه خوا - ۲۳ -

ه :

هرات - ۱۱ - ۸۲ - ۸۴ - ۸۹ - ۷۸ -
۹۶ - ۱۰۴ - ۱۰۵ -
هلمند - ۸۵ - ۸۶ - ۷۳ - ۹۷ - ۱۰۲ -
هند - ۳ - ۵ - ۶ - ۷ - ۸ - ۱۰ - ۱۱ -
۱۵ - ۲۶ - ۳۲ - ۳۳ - ۳۵ - ۴۷ -
۶۶ - ۷۰ - ۸۰ - ۸۱ - ۸۲ - ۷۶ -
۷۷ -
هندوستان - ۸ - ۹ - ۸۱ -

❁ ❁ ❁

۲: د کتابو نومونه

الف :

افغان او پارس جګړه - ۳ - ۳۲ - ۳۸ -
۳۹ - ۴۴ - ۴۷ - ۴۸ - ۴۹ - ۵۲ -
۵۳ - ۵۵ - ۵۷ - ۶۲ - ۶۵ - ۷۶ -
۸۱ - ۸۲ - ۸۳ - ۸۵ - ۸۸ - ۹۰ -
۹۱ - ۹۳ - ۹۴ - ۹۵ -
افضل الطرایق - ۱۱۲ -
افغان تاریخی - ۴ - ۵۳ - ۷۰ - ۷۶ -
۸۱ -
القرایض فی ردا لروافض - ۱۱۲ -
اویستا فرهنګ - ۳ - ۱۷ -
آئین اکبری - ٤ - ۱۱۰ -

پ :

پټه خزانه ـ ۳ ـ ۱۵ ـ ۱۶ ـ ۱۸ ـ ۱۹ ـ
۲۰ ـ ۲۱ ـ ۲۲ ـ ۲۳ ـ ۲۴ ـ ۲۵ ـ
۲۸ ـ ۲۹ ـ ۳۰ ـ ۴۴ ـ ۵۹ ـ ۶۰ ـ
۶۱ ـ ۶۳ ـ ۶۵ ـ ۶۶ ـ ۶۷ ـ ۶۸ ـ
۸۵ ـ ۹۰ ـ ۹۴ ـ ۹۷ ـ ۹۸ ـ ۱۰۱ ـ
۱۰۳ ـ ۱۰۶ ـ ۱۰۷ ـ ۱۰۸ ـ ۱۰۹ ـ
۱۱۰ ـ ۱۱۱ ـ ۱۱۳ ـ

پټې خزانې تعليقات ـ ۴ ـ ۱۰۶ ـ

ت :

تاريخ ادبيات ايران ـ دبرون اثر ديا سمى ترجمه ـ ۴ ـ ۸۸ ـ ۸۹ ـ

تاريخ افاغنه ـ ۴ ـ ۹۹ ـ

تاريخ افغانستان ـ دميليسون تأليف د منشى احمد جان ترجمه :
۳ ـ ۳۱ ـ ۳۲ ـ ۳۳ ـ ۳۷ ـ ۳۸ ـ
۴۸ ـ ۴۹ ـ ۵۵ ـ ۵۶ ـ ۶۰ ـ ۶۲ ـ
۶۳ ـ ۶۴ ـ ۶۶ ـ ۶۸ ـ ۶۹ ـ ۷۱ ـ
۷۲ ـ ۷۳ ـ ۷۵ ـ ۷۷ ـ ۷۹ ـ ۸۳
۸۶ ـ ۸۸ ـ ۸۹ ـ ۹۳ ـ ۹۴ ـ

تاريخ ايران ـ دسرجان مالكم اثر ـ
۳ ـ ۳۱ ـ ۳۳ ـ ۳۵ ـ ۳۶ ـ ۳۷ ـ
۳۸ ـ ۴۸ ـ ۵۰ ـ ۵۷ ـ ۵۹ ـ ۶۳ ـ
۶۸ ـ ۶۹ ـ ۷۰ ـ ۷۱ ـ ۷۸ ـ ۸۸ ـ
۹۳ ـ ۹۴ ـ ۹۵ ـ

تاريخ روابط ايران واروپا در دورهٔ صفويه
۳ ـ ۸ ـ ۹ ـ

تاريخ سلطانى ـ ۳ ـ ۱۶ ـ ۱۸ ـ ۱۹ ـ
۲۰ ـ ۲۷ ـ ۳۲ ـ ۳۴ ـ ۳۶ ـ ۶۰ ـ
۶۲ ـ ۶۵ ـ ۶۶ ـ ۸۹ ـ ۹۵ ـ ۹۶ ـ
۹۸ ـ ۹۹ ـ ۱۰۲ ـ ۱۰۵ ـ ۱۰۸ ـ

تاريخ على قلى مرزا ـ ۴ ـ ۹۴ ـ

تاريخ مختصر ايران ـ دسرپرسى سايكس تأليف
۳ ـ ۷ ـ ۱۰۲ ـ

تاريخ نظامى ايران ـ ۴ ـ ۱۰۱ ـ ۱۰۲ ـ
۱۰۴ ـ ۱۰۵ ـ

تتمة البيان ـ دعلامه سيدجمال الدين افغانى اثر
۳ ـ ۷ ـ ۳۳ ـ ۵۸ ـ ۶۰ ـ ۶۸ ـ
۶۹ ـ ۷۱ ـ ۷۳ ـ ۷۷ ـ ۹۳ ـ ۹۴ ـ
۹۶ ـ ۱۰۲ ـ

ج :

جغرافياى تاريخى ايران ـ دبار تولد اثر ـ
۳ ـ ۱۷ ـ

جونگ ـ فراهى قلمى ـ ۳ ـ ۱۲ ـ ۱۵ ـ

جهانگشاى نادرى ـ ۴ ـ ۶۴ ـ ۸۹ ـ ۱۰۴ ـ
۱۰۵ ـ ۱۰۸ ـ ۱۱۲ ـ

ح :

حيات افغانى ـ ۳ ـ ۱۵ ـ ۱۶ ـ ۱۹ ـ ۲۰ ـ
۲۵ ـ ۲۷ ـ ۹۶ ـ

خ :

خورشيد جهان ـ ۳ ـ ۱۶ ـ ۲۰ ـ ۲۵ ـ ۲۷
۶۲ ـ ۶۶ ـ ۸۴ ـ ۸۸ ـ ۹۴ ـ ۹۵ ـ ۹۶ ـ
۹۸ ـ ۱۰۵

د :

دائرة المعارف بستانى ـ ۳ ـ ۷

داستان ترکتازان هند ـ ۳ ـ ۹ ـ ۳۱ ـ
۶۶ ـ ۸۷ ـ

درهٔ نادره ـ ۴ ـ ۹ ۷ ـ

د هندى او انگليسى قاموس ـ ۳ ـ ۱۷ ـ

ر :

رحمان بابا (دیوان) ـ ٥٩ ـ ٦٣ ـ

روابط ادبی ایران و هند ـ ٣ ـ ٥ ـ ٦ ـ ٨

روضة الصفای ناصری ـ ٤ ـ ٨٥ ـ ٩٦ ـ ١٠١ ـ ١٠٥

ز :

زندگانی نادرشاه پسر شمشیر ـ ٤ ـ ٣٥ ـ ٣٧ ـ ٦٦ ـ ٧٢ ـ ٨٨ ـ ٩٤ـ١٠٥ ـ

زبان پامیر ـ ١٧

س :

سیرالمتأخرین ـ ٤ ـ ٩٦ ـ ٩٨ ـ

ف :

فرشته ـ ٧ ـ ٨

ق :

قصص العاشقین ـ ١٠٩

ک :

کاوه مجله ـ ٤ ـ ٥٠ ـ ٥١ ـ ٥٤

م :

مأثرالامراء ـ ٤ ـ ٦٦ ـ ٨٠ ـ ٩٦ ـ ١٠٢ ـ

منتخب اللباب ـ ٣ ـ ١٠ ـ ٨٠ ـ ٨٢ ـ

محمود نامه ـ ٤٣ ـ ٤٦ ـ ٦١ ـ ٦٢ ـ ٦٧ ـ ١٠٩

ن :

نادر نامه ـ قلمی ـ ٤ ـ ٩٨ ـ ١٠٢ ـ ١٠٥

❀ ❀ ❀

ددې کتاب فهرست

مضمون	مخ	مضمون	مخ
ډیل	١	بابا هوتک	٢٠
ددې کتاب مأخذونه	٣	ملکیار	٢٣
تر میرویس دمخه	٥	ښالم خان	٢٥
د پارس وضعیت	٥	میرویس څوک و ؟ او څه یې وکړه ؟	٢٧
د هند وضعیت	٧	دده د نسب سلسله	٢٧
په افغانستان کښې د قندهار		د میرویس مور	٢٨
وضعیت	١٠	د میرمن نازو د خوب لیدل	٢٩
د هوتکو ټبر	١٥	د میرویس د زېږېدو نیټه	٣٠
د هوتکو ښاغلي تر میرویس د مخه	١٩	د میرویس ازدواج	٣١

مضمون	مخ	مضمون	مخ
دمیرویس کسب	٣٢	دپارس ٣١ زره عسکر د خسر وخان	
د میرویس شخصی صفتونه	٣٣	په قو مندانی	٨٢
د میرویس مقام د پښتنو په نزد	٣٣	د خسرو خان نفاق اچول	٨٣
گرگین څوک و ؟ اوولی قندهار ته		دمیرویس آمادگی	٨٥
راغی ؟	٣٥	دقندهار محاصره	٨٦
میرویس او گرگین	٣٦	دخسرو خان مرگ او	
میرویس داصفهان په دربار کښې	٣٩	دپارسیانو تیښته	٨٧
د میرویس تگ حج ته	٤٤	دپارسیانو دبل لښکر ماتی	٨٩
دمیر ویس مناجات	٤٥	دمیرویس وفات	٨٩
دمیر ویس خوب لیدل	٤٦	دمیر ویس وروستنۍ خبری	٩٠
هغه سوالونه چه میر ویس د حجاز		تر میرویس وروسته :	٩٢
علماو ته وړاندی کړل	٤٧	دمیرویس ورور عبدالعزیز	٩٢
یو تصادف	٤٩	دمیرویس اولاد	٦٤
دمیرویس استفاده له موقع څخه	٥٣	شاه محمود	٩٤
دمیر راتگ قندهار ته	٥٦	شاه حسین	٩٦
دمیر رسیدل قندهار ته	٥٧	دمیرویس لور میرمن زینبه	٩٨
لمړی ملی جرگه	٥٨	دمیرویس وراره اشرف	١٠١
دوهمه ملی جرگه	٦٠	دمیرویس سپه سالاران :	٠١٣
دمیرویس لمړی اقدام	٦٣	سیدال خان ناصر	١ ٣
ددی اقدام نتیجه	٦٦	دسیدال جنگونه	١٠٤
دقندهار دښار نیول	٦٧	دسیدال ادبی مقام	١٠٥
دریمه جرگه او دمیرویس وینا	٦٩	بابوجان بابی	١٠٨
دوانجی نیول	٧٢	دبابوجان دشعر نمونه	١٠٩
دمیرویس بله وینا او دپښتنو څلرمه جرگه	٧٣	بهادر خان	١٠٩
په کار پیل	٧٥	دبهادر خان دبدلو نمونه	١١٠
دمیرویس مکتوب دپارس پاچا ته	٧٥	ملاپیر محمد میاجی	١١١
دی اقدام په اصفهان کی څه تاثیر وکړ ؟	٧٦	دده علمی مقام	١١٢
د میرویس مراوده دهند د دربار سره	٨٠	داؤد خان هوتک	١١٣
دمیرویس مکتوب دهند دربار ته	٨١	دسرو اوځایو او کتابو نومونه	١٥١

تصویرونه :

١ :- مرویس نیکه - د لمړی مخ مقابل

٢ :- شاه اسماعیل صفوی - د٦ مخ مقابل

٣ :- سلطان حسین صفوی - د٧ مخ مقابل

٤ :- دقندهار زوړ ښار - د٦٧ مخ مقابل

٥ :- دمیرویس نیکه مقبره د٩٢ مخ مقابل

٦ :- شاه محمود هوتك د ٩٤ مخ مقابل

٧ :- شاه حسین هوتك د ٩٦ مخ مقابل

٨ :- شاه اشرف هوتك د١٠١ مخ مقابل

PROPERTY OF ACKU 5661

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library